

INFO-Társadalomtudomány

16. szám (1991. március)

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia

Szerkesztőbizottság:

Enyedi György (elnök), Erős Ferenc, Madarász Aladár, Mucsi Ferenc, Pálné Kovács Ilona, Schlett István, Tamási Péter (felelős szerkesztő), Tóth Pál Péter

A szerkesztésben közreműködött: Habermann M. Gusztáv

A szerkesztőség címe:

1051 Budapest, Arany János u. 1. 407.
Telefon: 111-38-99

INFO-Társadalomtudomány című sorozatunk indításával az volt a célunk, hogy tömören és olvasható formában megírt cikkekkkel gyorsan informáljuk a társadalomirányításban résztvevő döntéshozókat az új társadalomtudományi kutatási eredményekről és a társadalomtudósokat foglalkoztató aktuális témákról. Lapunk nyilvánossá válásával lehetőség nyílt arra, hogy a magyar társadalom iránt érdeklődő olvasók szélesebb köre is hozzáférhessen az egy-egy aktuális témát többoldalúan megközelítő tematikus számokhoz. Mivel kiadványunk igen szűk terjedelmet szab meg egy-egy témára, a kutatók kénytelenek álláspontjukat tézisszerűen kifejteni. Az általános tájékozódást azonban szeretnénk megkönnyíteni a cikkek után közölt statisztikai táblázatokkal és válogatott bibliográfiával.

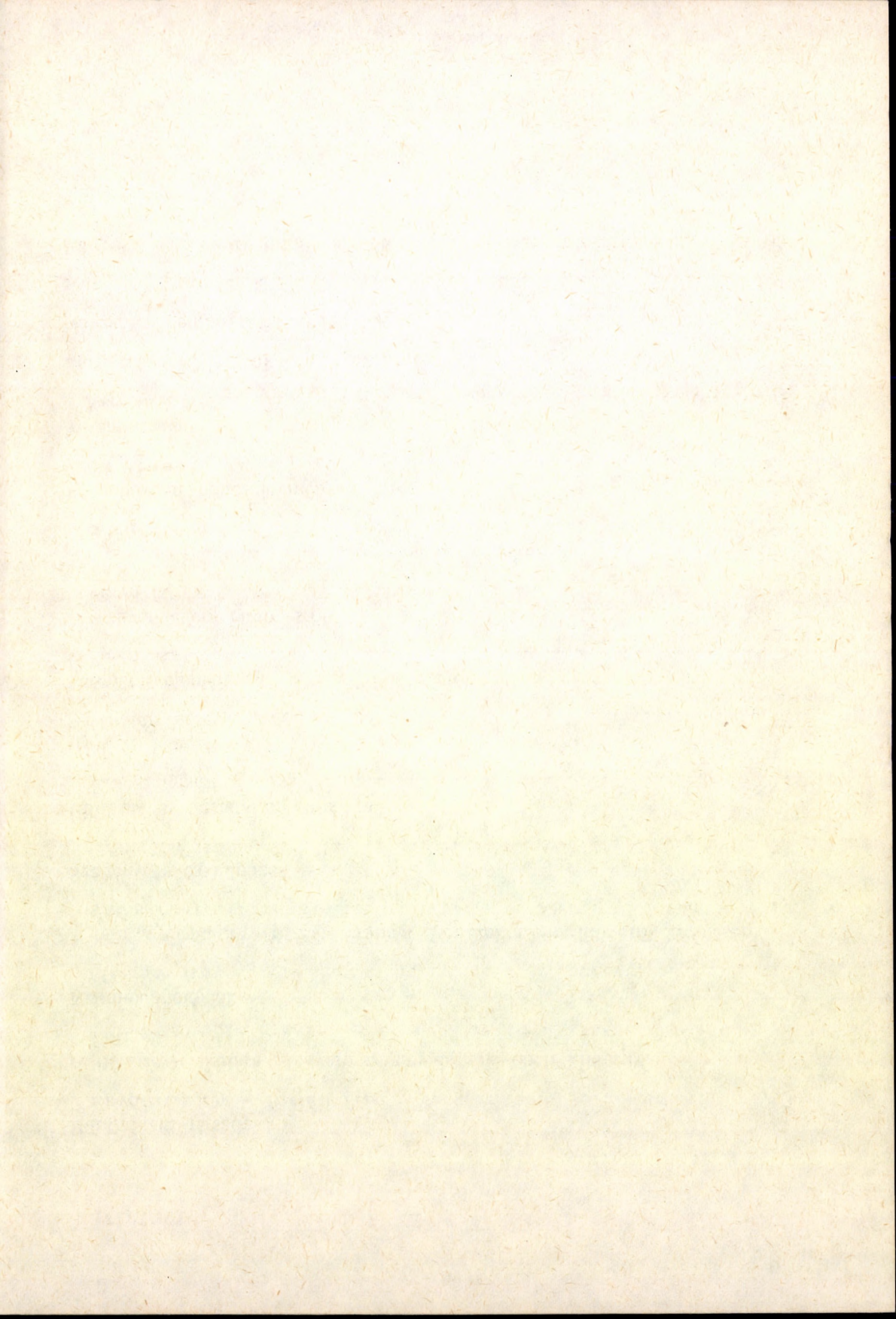
Tematikus számainkkal fel kívánjuk hívni a figyelmet néhány fontos területre, amelyekkel eddig – úgy tűnik – nem a kutatási eredmények ismeretében foglalkoztak. Szeretnénk kiadványunkkal a kiemelt témákban tudományos háttéranyagot nyújtani és ezáltal is hozzájárulni ahhoz, hogy a társadalomtudományi kutatások eredményei és a társadalmi gyakorlat közelebb kerüljenek egymáshoz.

A kifejtett elképzelések a szerzők egyéni tudományos felfogását tükrözik.

A szerkesztőség

Tartalom

Bűnözés és társadalom <i>Enyedi György – Tamási Péter</i>	3 ✓
A bűnözés alakulása Magyarországon és a jövőbeli kilátások <i>Korinek László</i>	7
Krimináltipológiák <i>Münnich Iván</i>	13
A bűn „gyógyítása” – pszichoterápiás kísérletek a bűnelkövetők kezelésére <i>Virág György</i>	19
Szegénység és bűnözés <i>Gönczöl Katalin</i>	25
Bűnözés és társadalmi struktúra <i>Tauber István</i>	31
Ifjúkori bűnözés <i>Molnár József</i>	37
Utópiától utópiáig: a visszaeső bűnözésről <i>Patera Antal</i>	43
A vagyon elleni bűnözésről <i>Vavró István</i>	49
Az erőszakos bűnözés alakulása, okai és megelőzése <i>Bakóczy Antal</i>	55
A gondatlan bűncselekmények <i>Irk Ferenc</i>	61
Viktimológia <i>Kerecsi Klára</i>	67
Statisztikai táblázatok	73
Válogatott bibliográfia	95
Kutatási információk	101
Függelék (az egyes bűnözési kategóriák és azok felosztása)	105



Bűnözés és társadalom

A magyarországi bűnözés adatai riasztó képet mutatnak. Az ismertté vált közvéleményes bűncselekmények száma 1990-ben, egyetlen év alatt annyival emelkedett, mint korábban egy évtized alatt. Igaz, ha a tízezer lakosra vetített bűncselekmények számát nemzetközi összehasonlításban nézzük, akkor hazánk nem tartozik az elsők közé. Ami ijesztő, az a rohamos növekedési ráta, amelyet a rendőrség jelenlegi állományával és felszereltségével nem tud lelassítani. Ez pedig rövid időn belül azt eredményezi, hogy a bűnözés szinte rizikó nélküli kifizetődő tevékenységgé, egyre szélesebb rétegek életmódjává válik, professzionalizálódik, s megerősödik a szervezett bűnözés.

A bűnözés terjedése világjelenség. A nemzetközi statisztikai összehasonlításokkal azonban óvatosan kell bánni. A szabálysértés és a bűnözés közötti határ meghúzése gyakran tetszőleges; országonként és időszakonként például eltérően mérlegelik a gondatlanságból elkövetett bűncselekményeket, mást és mást tekintenek bűnnek (Magyarországon néhány évvel ezelőtt a „közveszélyes munkakerülés” pl. még bűncselekménynek számított). Különbségek mutatkoznak a bűnözés számbavétele tekintetében is; igaz, ilyen különbségek egy-egy országon belül is megtalálhatók: a falvakban elkövetett bűncselekmények tettesei például ritkán ismeretlenek, de nem bizonyos, hogy a rendőrség vagy a bíróság elé kerülnek.

Aggasztó jelenség, hogy a bűnözés terjedésével párhuzamosan az erőszakos és bűnöző cselekvésformák mind több ember szemében elfogadhatóvá válnak. A bűnügyi filmek egyre több sikeres, büntetlen rablást, megtorlatlan erőszakot, gyilkosságot mutatnak. A gonosz nem nyeri el büntetését. E filmek sikeresek, és ennek egyik magyarázata, hogy azt ábrázolják, amit a nézők látni szeretnek. Ugyanakkor a civil társadalmak megteremtik saját védelmi szervezeteiket és eljárásaikat a növekvő bűnözéssel szemben – nem a hivatalos szervezetek tevékenysége helyett, hanem azok mellett.

A társadalom elnézőbb hozzáállása persze nem egyedüli indítéka a bűnözésnek, amelynek bonyolult és egymással kölcsönhatásban lévő okait a világ minden táján vizsgálják. Számos okot lehet felsorolni, de ezek mégsem nyújtanak kielégítő magyarázatot. Legáltalánosabban az okok két csoportjára vezethető vissza: társadalmi és egyéni-pszichikai okokra. A társadalmi okok között elsőként szokták emlegetni a szegénységet, amely azonban önmagában nem bűnözést generáló tényező; többnyire csak akkor hat így, ha hirtelen, tömeges elszegényedés következik be, illetve ha egyes rétegek gyorsan gazdagodnak meg, s így rövid idő alatt nagy különbségek keletkeznek az adott társadalomban. A szegénységnél fontosabb tényezőnek tartjuk az ér-

ték- és normarendszert. Ha a társadalmi együttélésre vonatkozó értékek szilárdak, a gyors változás ellenére is visszatartják a társadalom széles rétegeit a bűnözéstől. Sajnos, hazánkban az elmúlt évtizedekben szétzilálódott a társadalom érték- és normarendszere. Az így kialakult tudati zavart még fokozza, hogy egy anyagi jólétre irányuló új értékrendszer van kialakulóban, amelyet egyelőre az életszínvonal süllyedése kísér. Az emberek vágyai és ezek teljesítésének lehetőségei között egyre fokozódik a távolság. Ez a nem megfelelően szocializált, tisztázatlan érték- és normarendszerrel rendelkező egyéneket könnyen mozdtja el a bűnözés felé, különösen azokat, akik pszichikailag is hajlamosak erre. Vannak olyan személyiségjegyek (pl. agresszivitás, szexuális devianciák, a többi ember személyi jogainak és érdekeinek következetes figyelmen kívül hagyása stb.), amelyek eleve valószínűsítik a bűnözést. Az ilyen egyének közül egyesek klinikai esetnek minősülnek és orvosi kezelésre szorulnak. Mások csak akkor válnak bűnözőkké, ha közvetlen környezetükből további impulzusokat kapnak, amelyek felerősítik személyiségjegyeiket. Az ilyen környezeti tényezők közül lényeges az a szubkultúra, amelyben az egyén él. A szubkulturális értékek szintén kiemelkedő fontosságúak (pl. van, ahol a verekedés elvárt, a részegség vagy a késelés természetes stb.). Jelentős szerepe van a bűnözésben a műveletlenségnek. A statisztikai adatok egyértelműen alátámasztják, hogy a bűnözők körében a csekély iskolázottságú emberek aránya magas.

Bár az erőszak, a bűnözés, a nemzetközi bűnözőhálózatok terjedése a világ sok országára jellemző, mégis van néhány magyar jellegzetesség, amelyet érdemes külön kiemelni. Az egyik a társadalmunkban kialakult, már említett érték- és normazavar, amit még fokoznak a jelenlegi átmeneti helyzet következményei: a jogi szabályozás átmenetisége, a rendőrség elbizonytalanodása stb. Említést kell tennünk az alkoholizmus és a bűnözés összefüggéséről. Nemzetközi összehasonlításban a magyarok az alkoholfogyasztásban az első 10 között szerepelnek, míg égetett szeszesital fogyasztása terén a másodikak. Sok bűncselekmény-kategóriában kimutatható, hogy az alkoholosan befolyásoltak aránya magasán meghaladja a józanokét. Társadalmunk ráadásul elnéző a túlzott alkoholfogyasztókkal szemben. Egy következő speciálisan magyarnak tűnő probléma a cigány származású elkövetők magas aránya az összes elkövetőkön belül, különösen egyes bűncselekmények terén (lásd ezzel kapcsolatban a 10. és a 34. oldalt).

A lapban szereplő írások különböző tudományágak szemszögéből közelítik a bűnözés problémakörét. Nem egységes a bűnözésről alkotott felfogásuk sem. Több szerzőnél érzékelhető a nemzetközi kutatásban a hatvanas években kialakult, túlzott szociális érzékenységtől sem mentes megközelítés, amely az elkövetőket is áldozatnak, a társadalmi fejlődés áldozatának tekinti.

A korlátozott terjedelem miatt nem törekedhettünk teljességre a bűnözés kérdéskörét illetően. Igyekeztünk kiemelni a legfontosabb jellemzőket, s ezeket többoldalúan bemutatni. Korinek László (7–12. old.) a magyarországi bűnözés alakulását és okait elemzi cikkében, míg Münnich Iván (13–18. old.)

a bűnözők típusrendszerei közül mutat be néhányat. Az egyén, a pszichológia oldaláról közelíti meg a kérdéskört Virág György (19–24. old.), amikor a bűnözés „gyógyításának” lehetőségét latolgatja. A társadalmi tényezők, ezek közül is elsősorban a szegénység és a bűnözés kapcsolatával foglalkozik Gönczöl Katalin (25–30. old.), míg a társadalmi struktúra és a bűnözés összefüggéseiről Tauber István ír (31–35. old.). Külön cikkben foglalkozik Molnár József az ifjúkori bűnözéssel (37–42. old.), amit elsősorban az indokol, hogy a leggyakrabban előforduló bűncselekmény-csoportokban a fiatalok aránya meglehetősen magas. A komoly gondot okozó visszaeső bűnözés problémakörét Patera Antal tekinti át (43–47. old.). A két leggyakoribb bűncselekménnyel külön cikk foglalkozik: Vavró István (49–53. old.) a vagyon elleni bűnözésről, Bakóczy Antal (55–60. old.) az erőszakos bűnözésről ír. Jogilag a gondatlan bűncselekmények „idegen testnek” számítanak – ezt a kérdéskört ismerteti Irk Ferenc (61–65. old.). Végül, egy Magyarországon kevésbé ismert tudományágba, a viktimológiába vezeti be az olvasót Kerecsi Klára cikke (67–72. old.), amely az áldozatok oldaláról vizsgálja a bűncselekményeket.

Írásaink szerzői a bűnözés kérdéseivel foglalkozó szakemberek, akik igyekeztek mondanivalójukat olvasmányosan megírni. A jogban nem jártas olvasóknak mégis adódhatnak problémái egyes fogalmak használatával kapcsolatban. Nekik szeretnénk az alábbiakban néhány fogalom megvilágításával segítséget nyújtani. (Kiadványunk végén pedig, a Függelékben, megadjuk a főbb bűnözési kategóriákat a Büntető Törvénykönyv felosztása alapján. A Függelékben nem található, de a cikkekben előforduló egyéb kategóriákat – mint pl. erőszakos, ifjúkori, vagyon elleni bűnözés – a kriminológusok használják.)

A bűnözésre vonatkozó adatokat egyrészt a bűncselekmény, másrészt az elkövető oldaláról gyűjtik. A bűncselekmények számát a kriminálstatisztika annyiban képes regisztrálni, amennyiben azok ismertté válnak. Ez természetesen nem azonos a teljes bűnözéssel. Az ismertté vált és a teljes bűnözés különbsége az ún. látens bűnözés, amelyről minden igyekezet ellenére sem rendelkezünk megbízható információval. Köztudott, hogy a bűncselekmény elkövetőinek felderítése sem mindig eredményes, vagyis a bűncselekmény ismertté válása még korántsem jelenti az elkövető ismertté válását.

A különböző területi egységek, időszakok és országok bűnözési adatainak összehasonlítása céljából (többek közt a népességszám különbségeiből adódó eltérések kizárása végett) a bűnözési statisztika adatait a népességszámhoz viszonyítva szokták megadni: például 10 000 vagy 100 000 lakosra jutó gyakorisági mutatóval. A magyar statisztika – sok más ország gyakorlatához hasonlóan – csak a 14. életévüket betöltött elkövetőket tartalmazza, mert e kor elérése a büntetőjogi felelősségre vonhatóság feltétele. A 14. életévüket betöltött, de 18.-at még be nem töltött személyek – az ún. fiatakorúak – büntetőjogi szempontból külön megítélés alá esnek.

A bűnözés helyzetét elsődlegesen az ismertté vált közvélemény bűncselekmények száma fejezi ki. Az erre vonatkozó adatok szerint, a hetvenes években a bűnözés tendenciája több-kevesebb stabilitást mutatott: számuk 120 000

körül mozgott. Ez a helyzet 1980 után megváltozott, s azóta folyamatosan emelkedik. Ezzel párhuzamosan a felderítési arány fokozatosan romlik (az 1970-es években még a bűncselekmények 80%-ának elkövetőit felderítették, míg ma a felderítési arány az összbünyözés tekintetében 45%, a vagyon elleniek vonatkozásában még sokkal rosszabb), ami elsősorban annak tudható be, hogy a rendőrség és ezen belül az állomány fejlesztése nem tartott lépést a bűncselekmények számának szaporodásával. 1990-ben már több mint 340 000 bűncselekmény vált ismertté. Az egy év alatti növekedés mértékét jellemzi, hogy az közel ugyanannyi, mint az 1970-es években egy év összbünyözése volt. Különösen aggasztó a vagyon elleni bűncselekmények száma; ezek 1990-ben 10,1 milliárd forint kárt okoztak.

Ha megkíséreljük kilátásainkat végiggondolni, elszomorító, ha nem ijesztő képet kapunk. Bár az előrejelzés mindig kockázatos, nagyon valószínű, hogy azok a társadalmi tényezők, amelyek szerepet játszhatalnak a bünyözés növekedésében, szinte mind ki fogják fejteni hatásukat: gyorsan és jelentősen fognak növekedni a társadalmi különbségek; nagymértékben fog emelkedni a munkanélküliség; a társadalom számottevő része fog rövid időn belül a létminimum körüli szinten élni, elszegényedni, marginalizálódni; nehezedik a fiatalok helyzete, akik a legaktívabb korcsoportot képviselik a bünyözésben és így tovább. E folyamatok jelentős része a szükséges gazdasági átalakítás következménye. Bünyözést generáló hatásukat még erősíti Magyarországon a nagyfokú alkoholizmus, egyes rétegek alacsony iskolázottsági szintje, a neurotikus és személyiségzavarokkal küzdők magas aránya. A rendőrség állománya számbelileg elégtelen, felszereltségében és a korszerű eljárásokra való kiképzésben hiányos; a fel nem derített ügyek száma folyamatosan növekszik. Így nem fejtheti ki kellő hatását a jog elrettentő, büntető szerepe. Mindez hozzásegít a rendszeres, a szervezett bünyözés gyors terjedéséhez. A gazdasági bünyözés egyes válfajai – mint a világon mindenütt – nálunk is a piaccgazdaság működésének részévé fognak válni.

A bünyözés terén kialakult negatív folyamatok lelassításához rövid távon a bünyöldözés gyors átalakítására, átszervezésére van szükség. Hosszabb távon egy olyan átfogó igazságügyi-politikai koncepció kialakítása és alkalmazása szükséges, amely túlmutat a „több pénzt a rendőrségnek” egyszerű képletén, s amely magában foglalja a veszélyeztetett fiatalok bünymegelőzését és a bünyözők utókezelését. Reményeink szerint e koncepció olyan gazdasági fellendülésre építhet majd, amely a munkanélküliséget viszonylag alacsony szinten tudja tartani, nem szolgál táptalajul a nyomor kényszerítette bünyözésnek, s lehetővé fogja tenni a magasabb életszínvonalat, valamint a műveltség és a képzés szintjének általános emelését.

A jelenlegi problémák megoldása azonban nem várthat addig magára. Ha nem sikerül sürgősen eredményt elérni a bűncselekmények növekedési ütemének lassításában, a bünyözés rövid időn belül társadalmunk egyik legkritikusabb problémájává válhat.

Enyedi György – Tamási Péter

A bűnözés alakulása Magyarországon és a jövőbeli kilátások

Korinek László

Hosszú éveken át abban a tudatban éltünk, hogy hazánkban a közbiztonság szilárd és az is marad. Az ismertté vált bűncselekmények számának tükrében ez érthető is. 1964-ben – ekkor kezdett működni az Egységes Rendőri és Ügyészi Bűnügyi Statisztikai Rendszer – 109 225 bűncselekményt regisztráltak. 21 év múlva, 1985-ben a regisztrált bűncselekmények száma 165 816 volt. A 21 év alatt bekövetkező körülbelül 50%-os emelkedés szinte észrevétlen volt. A nyolcvanas évek közepe óta azonban a bűncselekmények számának növekedése jelentősen meggyorsult. 1990-ben 50%-kal több bűncselekményt követtek el, mint 1989-ben. Ráadásul azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy időközben szűkült a büntethető cselekmények köre: a „tiltott határátlépés” vagy a „közveszélyes munkakerülés” ma már nem tartoznak a büntetendő kategóriák körébe.

A magyarországi bűnözés nyolcvanas évekbeli terjedésének magyarázatát elsősorban azáltal kísérhetjük meg, hogy megkeressük *korszakspecifikus* történeti ismérveit.

E körben elsőként a korszakra jellemző politikát kell vizsgálni. Nyilvánvaló tény, hogy a kelet-európai régióban a *politika* különös erővel befolyásolta az állampolgári – „alattvalói” magatartást, ezen belül a bűnözést. A totalitárius államokban a bűnözés közismerten alacsonyabb, mint a demokratikus berendezkedésűekben. Az előbbieket ugyanis sokkal jobban ellenőrzik polgáraik viselkedését („Big Brother is watching you” – Orwell: 1984).

A totalitárius államokban élő polgárok önvédelmi képessége a bűnözéssel szemben – és ezzel együtt a társadalom által gyakorolt spontán ellenőrzés a bűnözés felett – jóval alacsonyabb szintű. Az állam ugyanis ezeket a funkciókat és képességeket is monopolizálta, noha mára nyilvánvalóvá vált, hogy az egyre inkább növekvő bűnözéssel szemben polgárait képtelen megvédeni.

A bűnözés és a társadalmi folyamatok

Sok kutató vallja, hogy a legjobb büntetőpolitika a jó szociálpolitika. Tény, hogy az egyértelműen romló gazdasági helyzettel a „szociális hálók” „szövé-

sének" üteme nem tudott lépést tartani. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szegénység és a bűnözés között közvetlen és egyértelmű lenne a kapcsolat. A gazdasági ciklusok hatása valószínűleg mégis érvényesül, mégpedig rétegspecifikusan, differenciáltan. Exner szerint „A krízis az idősebbeket, a prosperitás pedig a fiatalabbakat teríti le”.

Milyen összefüggés mutatható ki a vagyon elleni bűnözés nyolcvanas évekbeli dinamikus „fellendülése” és az ország gazdasági helyzete között? Nézetem szerint a vagyon elleni bűnözés jelentős hányada ma már Magyarországon is egyfajta „jóléti bűnözés”; legalábbis abban az értelemben, hogy a korábbi időszakok majdnem általánosnak mondható szolid gazdaságnövekedésének eredményeként vitathatatlanul nőtt bizonyos rétegek életszínvonala, a bűnöző által elmozdítható vagyontárgyak köre és értéke. A növekedés azonban korábban sem volt egyenletes, minden néprétegre kiterjedő, ma pedig kiváltképp nem az. Szaporodott azon személyek száma, akiknek az igénye és a számukra legálisan elérhető anyagi eredmények közt jelentős rés támadt. Ha ez párosult bizonyos kriminális személyiségjegyekkel, szinte szükségszerűen fordultak a bűnözéshez, mint egyfajta probléma- és konfliktusmegoldó magatartáshoz, szükségletkielégítéshez. Jórészt ennek számlájára írható, hogy a nyolcvanas évek végére már akkora lett a vagyon elleni cselekmények előfordulása, mint a húsz évvel előbbi teljes össz-bűnözés. Napjainkban hatalmas az eltérés a legálisan elért jövedelem és a fogyasztói társadalom által gerjesztett vágyak közt. Paradox módon, a meghatározóvá vált vagyon elleni bűnözés a tendenciájában romló életszínvonal ellenére is magán viseli a „jóléti bűnözés” tüneteit.

A gazdasági helyzettel szorosan összefüggő jelenség a *munkanélküliség* megjelenése. Hazánkban nyílt formájában új keletű a munkanélküliség. Így nehéz megjósolni, hogy hatása az ipari társadalmakban leírt régebbi, vagy jelenlegi mechanizmusok szerint lép-e kapcsolatba majd a bűnözéssel. Az újabb kutatási eredmények szerint a munkanélküliek vitathatatlanul magasabb bűnözési rátája az illető személy hiányos szocializációjára (is) visszavezethető, de nagy valószínűséggel a munkanélküliségnél a már meglévő *érvényesülési deficit*ek kumulálódnak. Mindez az esetek jelentős részében bűnözést generáló hatással bír.

A gazdasági fejlődést a *technikai haladás* jelenségei kísérik. A tudományos felfedezések, találmányok fő szimbólumai: a gépkocsik, a tömegkommunikáció, a számítógép megannyi bűnözési forrás és eszköz.

Ugyancsak – immár évszázados időtávlatban – feltartóztathatatlannak tűnő objektív világjelenség a *városiasodás*. A nyolcvanas évek elejétől hazánkban valamennyi településtípusban nőtt a bűnözés; ám a növekedés a városokban erőteljesebb volt, mint a községekben. A korábbi kiegyenlítődési tendenciát lassú távolodás váltotta fel. Számolni kell azzal, hogy a következő években is tart ez a folyamat. Az ebből fakadó bűnözőzési igény remélhetőleg a rendőri erők megfelelő allokálását eredményezi.

Az okok következő csoportjaként a különféle *demográfiai változókat* em-

líthetjük. A kor szerinti megoszlás különös figyelmet érdemel. A nyolcvanas években is nőtt a gyermek- és fiatalkorúak bűnözése. Ez a tendencia részben abból táplálkozik, hogy a nyolcvanas évek végére léptek vétőképes (azaz jogilag bűncselekményt elkövetni képes) korba a „második Ratkó hullám” hetvenes évek derekán megszületett népesebb korcsoportjai. Ám bizonyosan egyféle interferencia-jelenséggel van dolgunk, mert a fiatalkorú bűnözés az egész világon emelkedik. Ezt csupán felerősíti a helyi népesedési tendencia mint sajátos magyar jelenség.

A gyermek- és fiatalkorúak szocializációjában az utóbbi évtizedekben alapvető változások zajlottak le. Gyökeresen megváltozott a család norma-közvetítő szerepe. Átalakult a gyermeknevelés tartalma és stílusa. Mindezt tetézi a női szerepváltás feltartóztatatlan folyamata. A nők aránya az aktív keresők között az 1949-es 30%-ról 1988-ra 46%-ra nőtt.

A vallás korábban konkrét normáival hatott és működött bűnözéscsökkentő tényezőként. Napjainkban a vallásosság pozitív szerepe inkább úgy érvényesül, hogy követőinek csoportélményt nyújt, segít integrálódni. Ezzel csökkenti a deprivációt (megfosztottságot) és az elszigeteltséget. A vallási normák ma többnyire akkor fejtenek ki kedvező hatást, ha egybeesnek az állampolgári normákkal. Mindemellett az egyházak karitatív, humanitárius szervezeteikkel sokat tehetnek az utógondozás, a bűnözők reszocializációja, az áldozatok támogatása, nemkülönben a fiatalok értelmes szabadidő-programjainak szervezése terén.

Igen ellentmondásos a tömegtájékoztató média szocializáló szerepe. Az erőszakábrázolás, a pornográfia hatása általában negatív. Bizonyos továbbá az, hogy a gyakori tv-, video-, filmnézés oly módon (is) kedvezőtlen hatást fejt ki, hogy kiszorít más, fontos interperszonális (pl. szülő-gyermek közti) kapcsolatokat. Lényeges továbbá, hogy az erőszakos „krimik” gyakran oktatófilmként működnek; bemutatják, hogyan kell bankot rabolni, kínozni, megölni valakit. Növeli az agresszivitás vonzerejét, hogy az gyakran „erkölcsileg dicséretes” tettként jelenik meg. A legvéresebb erőszakcselekményeket sokszor épp a filmek pozitív hősei, az „igazság” vonzóan ábrázolt „bajnokai” követik el. Az ő alakjuk, erőszakon alapuló értékrendjük imponáló példa, azonosulásra hívó modell a gyerekek szemében.

Két magyar jellegzetesség

A nyolcvanas évekbeli magyar bűnözés kapcsán feltétlenül említést kell tenni az alkoholfogyasztásról, ugyanis *egyes bűncselekmények és az alkoholfogyasztás között szoros összefüggés mutatható ki*. Bár az elítéltek között az alkoholisták aránya 35–38% körül stagnál, a társadalomban az alkoholbetegek száma nő. Ezzel egyidejűleg átlagéletkoruk csökken. Egyre több ember életstílusának része az alkoholfogyasztás. Sajnálatos az is, hogy a magyar társadalom túlzottan toleráns az alkoholistákkal, nagyivókkal szemben.

A következő Magyarországra jellemző körülmény a cigány származású bűnelkövetők magas aránya. A kutatások kimutatták, hogy 1975 és 1986 között az összes ismertté vált bűnelkövetők száma 20%-kal nőtt. Ugyanez idő alatt a cigány származású bűnözők száma ennél három és félszer gyorsabban, 70%-kal emelkedett. Noha a cigányok bűnözéséről a pro és kontra érvek érzelmektől és indulatoktól sem mentes vitája jelenleg is tart, kétségtelen, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetői közt a cigányok népességen belüli arányukat jóval meghaladó mértékben találhatók. (A rablások elkövetőinek például 40%-a cigány származású.) Emelkedik a részesedésük a garázdaságot vagy bizonyos vagyoni elleni bűncselekményeket elkövetők között is. Általában nő a cigány lakosság bűnözési aktivitása, ezen belül állandóan emelkedik a büntetett előéletűek és a visszaesők aránya.

A bűnüldözés helyzete

Említést érdemel a hazai bűnüldöző szervek helyzete. E helyütt csupán annyit szögeznek le: három folyamat esik – elég szerencsétlenül – egybe. A demokratizáló irányú társadalmi „nyitás” önmagában is bűnözésgeneráló, az életszínvonalasodás nemkülönben. Mindkettő olyan periódusban éri a rendőrséget, hogy az véges kapacitása miatt képtelen önmaga megfelelni ennek a kihívásnak.

A nyomozó szervek romló teljesítőképessége nem csupán a túlterheltség-re, a szervezet anyagi-erkölcsi elismertségének hiányára vezethető vissza. Sok egyéb okon túl a bűnözésben beállott minőségi változások is jelentős szerepet kapnak benne.

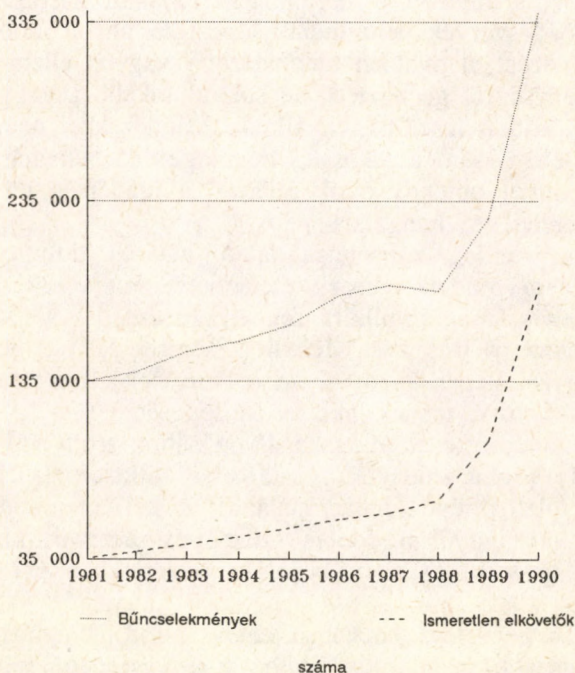
Külön gondnak vélem, hogy az emelkedő bűnözés „kezelésének” sajátos – politikai, bűnüldözési – technológiájára most kell átállni. Ennek egyik jelentős eleme a lakosság várható reakcióinak elemzése. Sajátos módon, a társadalmi feszültségeknek szinte mindig a kisebbségi csoportok „isszák meg a levét”. Számolni lehet azzal, hogy a lakosság egyes részei elérik azt az ingerküszöböt, amikor lincshangulat tör ki és maguk szereznek érvényt vélt igazuknak. Az ilyen ösztönszerű bosszúállás, a „lincsbíráskodás” rendkívül veszélyes. A társadalomnak fel kell készülnie kivédésére.

A másik, talán nagyobb veszély: a társadalom önvédelmi képességének rohamos csökkenése. A közgondolkodás nem ismeri fel, hogy a bűnözés magában a társadalomban keletkezik. Mintegy „védekezésként” az egész társadalmat áthatja a bizalmatlanság. Hiányzik a belátás, a bizás a saját lehetőségekben és képességekben, abban, hogy a bűnözést maguk a közösségek is ellenőrizhetik. A jövő politikai vezetőinek – már csak az anyagiak szűkös volta miatt is – esetleg jelentős mértékben kell támaszkodniuk önvédelmi társadalmi egyesületekre.

Bűnözési trendek

Nagy valószínűséggel állítható, hogy a bűnözés emelkedése általában egybeesik egy ország gazdaságában-társadalmában lezajló lényegesebb változásokkal. A második világháború után szinte valamennyi ipari államban jelentős bűnözésemelkedést figyeltek meg. Különbség csak az időpontban mutatkozott. Bizonyos, hogy hasonló berendezkedésű államok a fejlődésük meghatározott fázisában hasonló tendenciájú bűnözéssel kénytelenek felvenni a harcot. Triviális tapasztalat, hogy az Egyesült Államok bűnözési jellegzetességei pár éves késéssel érik el Nyugat-Európát.

A bűncselekmények hazai adatai nyomasztó képet mutatnak. Az ismertté vált közvédelem bűncselekmények száma 1979 és 1989 között mintegy száz-ezerrel szaporodott (1979-ben 125 267; 1989-ben 225 393). E mutató 1990-ben *egyetlen év alatt újabb százezerrel*, több mint 340 ezerre emelkedett. A nyolcvanas évek során nagyjából egyenletes emelkedés 1989-ben vált ug-rásszerűvé. Az elkövetők számában szerencsére ez a tendencia nem ennyire



kifejezett: a nyolcvanas évekbeli állapotokhoz képest „csak” 22%-kal nőtt. (Mindez azt is jelenti, hogy több az egy elkövetőre jutó büntett, vagyis szaporodik a halmazati és sorozat-bűnelkövetés, csökken a felderítés eredményessége.)

Egy hosszabb távú (1969–1989-es) idősort felölelő elemzés alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a nyolcvanas évek elején *strukturális törés* következett be. Az elemzések alapján az 1981–1989-es időszakra számított exponenciális trendet találtuk a legjobban illeszthetőnek. (Amiből következik, hogy a váltást valahol 1980–81 körül kell keresnünk.) Az előrebecslés szintén az exponenciális növekedés létjogosultságát támasztotta alá. E tények igazolják, hogy bizonyos tendenciákat a bűnügyi statisztika időszorai már az évtized kezdetén jeleztek. Kilátásaink az elkövetkező évekre nem túl rózsásak.

A bűnözés *strukturájára* vonatkozóan a következőket érezzük fontosnak kiemelni. A vizsgált időszakban az ismertté vált közvédas bűncselekményeknek átlagosan 55–60%-a vagyon elleni bűntett volt. Ezek kétharmada-háromnegyede a személyek javait károsítja; négyötödük lopás. Vagyis az elmúlt évtized jelentős bűnözésemelkedése mögött döntő mértékben a vagyon elleni bűncselekmények ugrásszerű szaporodása áll.

Összegezve az elmondottakat, a nyolcvanas évekbeli bűnözés jellemzésében a következőket hangsúlyozhatjuk. A romló gazdasági viszonyok hatása az évtized második felében és különösen 1989-től jelentkezett, főleg úgy, hogy a bűnüldöző szervek nem tudtak lépést tartani a bűnözés emelkedésével. Az összűnözést alapvetően meghatározó vagyon elleni bűnözés mögött részben a szegénységtől gerjesztett, de sokkal inkább a vagyoni különbségek széthűzódásából adódó feszültségek állnak. Mindezekkel nem tart lépést sem a technikai védelem, sem a lakosság bűnmegelőző-bűnelhárító ismerete, főleg pedig – zömmel objektív okok miatt – a rendőrség proaktív és reaktív ismerete, felszereltsége, hangulata nem.

A rendőrség jelenleg kapacitása felső határán dolgozik. Belső tartalékokkal már nem rendelkezik. Feltételezhető, hogy 1991-ben a közvédas bűncselekmények száma félmillióra fog emelkedni. Ez a hazai közbiztonság összeomlását hozhatja magával. Jelenleg semmi látható jele sincs annak, hogy a kormányzat képes lenne olyan erőforrásokat biztosítani a rendőrségnek, amelyek lehetővé tennék hatásos fellépését.

A válság bekövetkeztének megakadályozásához rendkívül csekély az idő, és csak komoly jogintézmények „csatasorba” állításával lehetne eredményt elérni: kormánybiztos révén haladéktalanul át kell szervezni a rendőrséget; továbbá olyan országgyűlési döntés szükséges, amelyik kimondja, hogy a rendőrség költségvetése az ezredfordulóig reálértékben évi 4%-al növekedjék.

Ha a bűnözés nem lesz kockázatmentes, minden egyéb üzleti tevékenységénél nyereségesebb vállalkozás, akkor a legveszedelmesebb, életformaszorúen bűnöző bandák kiiktatásával a lakosságot veszélyeztető egyik góc jelentős mértékben csökkenthető, és a közbiztonság érezhetően javulni fog. Ha azonban ezt nem sikerül elérni, nehéz lesz elkerülni a közbiztonság teljes összeomlását.

Krimináltipológiák

Münnich Iván

A krimináltipológiák funkciójáról

Nincsen olyan elmélet, amely a bűnözés globális magyarázataként elfogadható lenne. A bűnözést vizsgálva beláthatjuk, hogy annak jelenségvilága semmilyen szempontból sem homogén. Amikor konkrét társadalompolitikai intézkedéseket kell hoznunk, tisztában kell lennünk azzal, hogy olyan magatartásformákat akarunk befolyásolni, amelyekben szinte csak az a közös, hogy a jogszabályokat sértik. Az elkövetők életkorban, értelmi színvonalban, morális fejlettségben, nemben eltérőek; motivációjuk, indulati háztartásuk, neveltetésük, szociális státusuk, az áldozathoz való viszonyuk messzemenően más; a szabálysértéshez vezető út meghatározói sokfélék. Számos olyan szempont kínálkozik, amely alapján ún. *tipológiákat* készíthetünk. Ezek célja a bűnözői viselkedés oksági összefüggéseinek a feltárása, és – a diagnózis birtokában –, hatékony, intézményre, személyre szóló kezelő eljárások kidolgozása és megválasztása. Osztályozni lehet magát a cselekményt (emberölés, sikkasztás), központba kerülhet a teljes egyén mint egyedi entitás (rabló, tolvaj), vagy a személyiség (normális, neurotikus), amely sajátos pszichodinamikájával a legkülönbözőbb bűncselekmények elkövetéséig juthat; de kutatási célként szerepelhet a bűnözésre specializált szubkultúrák differenciálása is.

A jogi kritériumok szerepe

A bűnös viselkedés legősibb klasszifikációja a Büntető Törvénykönyvben (Btk.) található, amely definiálja a törvénszegő magatartásokat. A kutatók a jogsértéseket – jellegzetességeik alapján – kisebb csoportokba vonják össze, így beszélnek pl. erőszakos, vagyon elleni, gazdasági, közrend elleni, szexuális stb. kategóriákról.

A jogi osztályozások információtartalma többnyire hiányos. Nem közölnek eleget a személyiségről, annak motiváltságáról, az elkövetés körülményeiről, módjairól. Az ítéletek bizonytalanok, nagy mértékben függenek a jogalkal-

mazó egyéniségétől. A jogi kautélákhoz folyamodó kriminológusok rámutatnak, hogy a törvénykezés során a bíró szükségszerűen megismeri a vádlottat, mivel döntenie kell annak beszámíthatóságáról, cselekvőképességéről, mérlegelnie kell életkorát, értelmi színvonalát, stb. A kutató azonban tudja, hogy olyan emberekkel találkozók, akiket a jogi nomenklaturák szerint már „cím-kéztek”, tehát nem általában antiszociális deviánsokat vizsgál, hanem a Btk. alapján megjelölteket. A szociális élet normái, előírásai, szankciói változóknak. A főbb bűncselekmények magatartási kritériumai azonban stabilnak, időtállóknak tűnnek.

Alkattani tipológiák

A századforduló táján induló rendszeres megfigyelések (Lombroso, Ferri, Garofalo) kevés elemből felépített, gyorsan megíthető és hasznosítható ismereteket ígértek. Népszerűségük abban állt, hogy biológiai adottságokhoz közvetlenül jellemrajzokat kötöttek. A lombrosói stigmákat szinte mindenki ismeri. Az átlagos TV-néző reflexszerűen jegyzi meg, hogy a krimi főhőse „tipikusan bűnöző”, vagy meglepődve konstatálja, hogy nem is tűnik olyan „rossz” embernek. A filmgyártók az előítéleteknek dramaturgiai szerepet is szánnak, amikor a többszörös gyilkost kellemes külsejű szereplővel jelenítik meg. Ilyenkor dilemma elé kerül a néző: milyen ember is az, akitől félnie kell?

Ma is él az a felfogás, hogy a bűnözők oszthatók morfológiai, fiziológiai és mentális hátrányaik alapján. A belső elválasztású mirigyek szabályozórendszerének deficitese működése, a központi idegrendszer hibás funkcionálása, a diszharmonikus testi fejlődés, a genetikai ártalom stb. azok a „várásfogalmak”, amelyeket közvetlen oksági kapcsolatba hoznak a kriminalitással. Az érv: az abnormális emberi szervezet nem tud megfelelni a környezet kívánalmainak. A fizikai és vérmérsékleti alkat általánosan tipizálható összefüggéseinek kimutatására törekvő kutatók feltételezik, hogy bizonyos konstellációk bizonyos bűnelkövetési formáknak kedveznek. Idézhetjük Kretschmert, aki úgy gondolta, hogy a súlyosabb bűncselekményt elkövetők az aszténiás–szkizotim–leptoszom alkatúak között kereshetők, míg a piknikusok között csak kisebb jelentőségű antiszociális tettek elkövetőit találjuk. Sheldon is véleményt nyilvánított e tekintetben. Szerinte a fiatalokú vádlottak azon szomatotóniások körében keresendők (támadó kedvük kifejezett), akik egyben ún. cerebrotóniás jelleggel is bírnak (túlzottan érzékenyek). Glueck és munkatársai pedig határozottan állítják, hogy szoros viszony van a mezomorfiás (erős, izmos) alkat és az erőszakosság között. A mai szerzők közül Eysenck kutatásai érdemelnek figyelmet. Örökletesen befolyásolt személyiségjegyeket (extroverzió–introverzió, neurotikusság, pszichotikusság) tételez, és ezek egymáshoz viszonyított aránya alapján különbözteti meg az erőszakos, a vagyon elleni, a csaló és a visszaeső bűnözőt.

Pszichológiai–pszichiátriai tipológiák

A pszichológusok és pszichiáterek által megfogalmazott tipológiák egyedi esettanulmányokon alapulnak; nagyobb és reprezentatív mintákon, empirikusan kevésbé igazoltak. Ezek az elméletek lényegében azt posztulálják, hogy bizonyos jellemstruktúrájú személyek bizonyos stresszhelyzetben hasonló típusú bűncselekményeket követnek el. A pszichoanalitikus orientált-ságú Abrahamsen elkülönítette az ún. *akut* bűnözőt, aki kisebb bűncselekményeket követ el olyan életkörülmények hatására, amelyek összeroppantják (lop, mert éhes), esetleg a környezete is kényszeríti, nincs kifejezett aszociális irányultsága, büntudatos, olykor véletlenszerűen keveredik az eseményekbe; valamint az ún. *krónikus* bűnözőt, vagyis a neurotikust, akit tudatlan vágyak, elfojtott agresszivitás, provokáló büntudat hajtanak. *A tettet itt a büntetés elszenvedése motiválja.* További neurotikus tünetek nem mutathatók ki, mivel a cselekmény, illetve annak kényszeres megismétlése önmagában az. Hasonló koncepciók sokaságát találhatjuk a szakirodalomban. Említhetjük például Guttmacherét, aki megkülönbözteti (1) a normális bűnözőt, aki a társadalom antiszociális tagjaival azonosította magát; (2) az alkalmi tettetést, akit a körülmények sodortak el; (3) az organikus sérültet; (4) a szociopátát; (5) az elmebeteget.

Vannak próbálkozások arra, hogy megragadják az egyes (jogilag definiált) bűncselekményi kategóriákba sorolt emberek személyiségképét (például a csalót, a gyilkost vagy a szexuálisan aberráltét). Ezekből a tanulmányokból azonban az is kiderül, hogy mindig léteznek további alcsoportok. Az egyik legismertebb leírás Megargee nevéhez fűződik, aki feltette a kérdést: miért található gyakran olyan gyilkos, aki előző élete során nem mutatta agresszivitásának jeleit? Két típust talált: (1) a túlgátoltat, amely ugyan rendelkezik az emberellenes indulatok töltésével, de ugyanakkor a magatartásfékek rendkívüli erejével is; esetében csak akkor robban ki a támadó indulat, ha súlyosan provokálják; (2) a gátlástalant, akinél a viselkedésszabályozók lazán működnek, szabadjára engedik az ellenséges érzületet, vagyis a személy könnyen válik támadóvá, de a tett fizikailag ártalmas következménye általában nem súlyos, az emberölés inkább a véletlennek köszönhető. Hazai kutatásaink hasonló eredményt hoztak.

Legújabban a kriminológusok szigorúan empirikus alapon állapítanak meg típusokat. Céljuk elsősorban diagnosztikai, hogy megfelelő, a büntetésvégre-hajtás során is használható kezelési technikák legyenek kidolgozhatók. Ezeket a típusokat élettörténeti adatokból és konkrét személyiségtesztekből (MMPI, MAWI) nyert személyiségvonások (például énerő, agresszivitás) kombinációiként próbálják megragadni korszerű matematikai eljárásokkal (faktoranalízis, clusteranalízis). Az így kapott képet utólag próbálják igazolni a viselkedés hosszú távú megfigyelésével.

Bűnöző szubkultúrák

A típusalkotás szempontjait szociológiai tényezők is vezérelhetik. A státusfrusztráció, a csoportmegerősítés, a kulturális hagyomány, az anómia (a társadalmi normáktól való eltérés), a norma és lehetőség ellentmondása olyan társadalmi feszültségteremtő források, amelyek az egyént antiszocialitásra ösztönzik. A szociológiai indíttatású kutatások általában nem keresik az egyéni jellegzetességeket. Feltételezik, hogy az emberek egészségesek, értelmesek és ha egyéb lehetőségük is volna az életben, nem lennének bűnözők. Yablonsky például megkülönbözteti: (1) a szociális gang-et, amelynek tagjai normális, jogkövető, adekvát módon szocializált fiatalok; (2) a bűnöző gang-et, amelyben a tagok kisebb bűncselekmények elkövetésére szövetkeztek; a magot egy, a kriminalitásra szocializált kisebb számú közösség jelenti; a jelenben élnek és nem várható, hogy a jövőben is bűnözők maradnak; (3) az erőszakos gang-et, amely az erőszak kielélese érdekében szerveződött közösség; egymás között is agresszívek, élvezik a „balhét”, mely megengedi személyes problémáik megoldását.

A bűncselekmények típusai

A típusalkotások során keverednek a jogi, pszichológiai, szociológiai szempontok. Clinard és Quinney például taxonomiájában „*bűnöző viselkedési szisztémák*” működését tételezi. Ezek a következők: (1) Személyre irányuló erőszakos szisztéma (gyilkosság, súlyos testi sértés): az elkövetők nem tartják magukat bűnözőnek; speciális körülményekre hivatkoznak, de a társadalom normái elutasítók, szigorúan elítélik tetteiket. (2) Alkalmi, vagyoni elleni (autólopás, tolvajlás): az ide sorolhatók sem érzik magukat bűnözőnek, képesek megmagyarázni tetteiket; elvontan elfogadják az általános értékeket, miközben megsértik azokat. (3) Munkatevékenységhez kötődő (sikkasztás, adócsalás): az elkövetők úgy gondolják, hogy amit csináltak, az a mindennapi munkájuk tartozéka; a környezet jól tolerálja őket, hiszen hasznot is húz tevékenységükből; a „merész vállalkozó” arcképe elfedi eredendő antiszocialitásukat; a társadalom csekély mértékben reagál kriminalitásukra, hiszen az csak burkoltan jelenik meg. (4) Politikai (szabotázs, kémkedés): az ide sorolható személyek úgy vélik, joguk van megsérteni a fennálló rendet; ideológiához kötöttek, amelyet szorosabb közösségük is támogat; a demokratikus rendszerek viselkedésüket tolerálják, kivéve, ha fenyegetően lépnek fel (pl. terrorizmus). (5) Közrendet sértő (prostituáció, garázdaság): az alvilág életébe szervesen bekapcsolódó, magukat bűnözőnek tekintő tagok; értékrendjükben keverednek a szubkultúrából kapottak az általánosan elfogadottakkal; maga a viselkedésforma többé-kevésbé a normális életben is eltűrt; például a csavargást a közvélemény is lazábban ítéli meg, olykor a rossz gazdasági

körülményeknek tulajdonítja. (6) Konvencionális (rablás, betörés): a bűnözők tevékenységüket „másodállásként” folytatják, bevételüket fizeteskiegészítésnek tekintik, az évek során egyre jobban kötődnek a kriminális szubkultúrához. (7) Szervezett (szerencsejáték, kábítószerkereskedelem): a bűnözés ebben a közösségben életforma; ideológiájuk sajátosan bűnözésközpontú; gyakran beépülnek a hatalmi hierarchia magasabb rétegeibe, így tevékenységüket a legalitás látszata fedi, és szolgáltatásaikat a legitim világ igényli is. (8) Hivatásos – professzionális (szélhámosság, okirathamisítás): elkötelezett életforma, egyedüli jövedelemforrás; a tettesek bűnözőnek vallják magukat, akik máshoz nem értenek; visszaesők, csak a kriminális szubkultúrával azonosítják magukat, személyes kapcsolataikat is ebben a körben szervezik.

A kriminális élettörténetek tipológiái

Roebuck alapelvei szerint minden típusalkotás interdiszciplináris megközelítést igényel; az elítéltek jó része visszaeső, tehát megfelelő alanyok a tipologizáláshoz; a bűnözés okait általában keresni nem érdemes, csak az egyes, sajátos karrierok elemzése lehet gyümölcsöző; az oksági folyamat, amely egy konkrét kriminális karrierhez vezet, eltér attól, amely egy másikat eredményez; sokan hajlanak arra, hogy bűnözői életútjuk során hasonló bűncselekményfajtákat ismétljenek meg (pl. visszaeső tolvajok); esetükben feltételezhető, hogy speciális pszichológiai és szociológiai jellemzőkkel rendelkeznek. Tipológiája a letartóztatások „mintázottságán” alapul, vagyis azon, hogy valaki hányféle különböző bűncselekményért került az igazságszolgáltatás elé. Talált olyan személyeket, akiknek karrierje: (a) „egymintájú” (kábitószerfogyasztás, szerencsejáték, betörés, rablás, szexuális erőszak, csalás, autólopás, hamisítás), (b) „kettős mintázottságú” (lopás és betörés; alkoholos befolyásoltság és testi sértés), (c) „hármás mintázottságú” (alkoholos befolyásoltság, testi sértés és lopás), (d) „kevert mintázottságú” (mindenféle bűncselekményt rendszertelenül elkövető), (e) „minta nélküli” (csak egy-két bűncselekményt követ el, minta így esetükben nem alakulhat ki). Magyarországon a visszaesők tipológiáját Gönczöl dolgozta ki.

Gibbons a szerep-karrier fogalmát vezette be a tipologizálás szempontjai közé. Keresvén a jogsértő magatartás visszatérő elemeit felismerte, hogy vannak személyek, akik kezdetben kisebb fajsúlyú bűncselekményt (pl. autólopást) követtek el, de az idők során a súlyosabb tettek végrehajtása irányába sodródtak (pl. testi sértés), egyre jobban belekeveredtek az igazságszolgáltatás mechanizmusába, antiszociális vonásaik is markánsabbá váltak, értékrendjük azonosult a bűnöző szubkultúráéval. Szerinte azok a tipológiák, amelyek csak egyfajta cselekedetre koncentrálnak, nem írják le történetiségében a valóságot. Gondolati mintája az alkoholista „fejlődésmenete”, amelyet Jelinek ismert fel. Gibbons úgy látta, hogy a bűnöző életében is

vannak időben egymást követő szakaszok, amelyek a széthulló személyiség stádiumai, s ezek alapján sajátos életpályák mutathatók ki.

*

A tipológiák lényegében korlátozott érvényű elméletek, koncepciók, amelyek a bűnözés jelenségvilágának egy részletét próbálják magyarázni, de amelyeknek érvényessége a bűnözés „egészére” nem terjeszthető ki. Tipológiákban bővelkedünk, hiszen szinte minden szakíró megalkotja a sajátját. Ebben a rövid összegző tanulmányban inkább a „tipológiák típusainak” szemléltetésére vállalkoztunk; a fentiek önkényes választásokat tükröznek, több fontos és érdekes tipológiát pedig ezúttal nem is érintettünk.

A bűn „gyógyítása” – pszichoterápiás kísérletek a bűnelkövetők kezelésére

Virág György

A pszichológusokat régóta foglalkoztatja az a lehetőség, hogy a pszichológiai ismereteket társadalmi problémák megoldására használják. Legnagyobb érdeklődés ezen problémák közül talán éppen a bűnözésre irányul. Ami az elkövetők kezelését, a pszichoterápiákat illeti, szinte valamennyi ismert pszichiátriai és klinikai pszichológiai módszer alkalmazását megkísérelték már.

Kezdetben igen nagy várakozás és szinte kultikus hit kapcsolódott a pszichológiai rehabilitációhoz. A klinikai sikerekről szóló beszámolók azt a reményt keltették, hogy megtalálták a végső választ a bűnözés ősi kihívására. A lelkesedést meglehetősen hamar felváltotta az illúzióvesztés, a kiábrándultság. A módszerről kiderült, hogy a bűnelkövetők összessége felett nincs mágiikus hatalma. Újfént előkerült a megtorlás és elrettentés klasszikus büntetőjogi gondolata, és erőre kapott a szakmai vita: büntetés vagy kezelés?

Ennek az írásnak nem célja, hogy akár érintőlegesen áttekintse ezt a vitát, illetve az ezekkel kapcsolatos kétségeket. Annál is kevésbé, mert az alapkérdés enélkül is egyszerűen megfogalmazható: Vajon „kezelhető-e” a szó klasszikus vagy orvosi értelmében a bűnözés; „gyógyítható”-e a gyilkos, a betörő, a rabló?

Az alábbiakban röviden összefoglalom azokat a fontosabb próbálkozásokat – és az ezek háttérében álló elméleti elgondolások lényegét –, amelyek az antiszociális, deviáns cselekményekben megnyilvánuló alkalmazkodási és magatartási problémák pszichológiai kezelésére, befolyásolására a politikai értelemben vett Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban történtek és történnek. A közös feltételezés ezekben a kezdeményezésekben az, hogy a bűnelkövetésnek van pszichológiai oka. A bűnözés lélektani elméletei éppen ezekre az okokra helyezik a hangsúlyt, s úgy vélik, hogy a bűnözés elsősorban meghatározott személyiségi tulajdonságok következménye. A potenciális elkövetőt az ilyen tulajdonságoknak a megléte (pl. agresszió, érzelmi sivárság, kötődési képesség hiánya) vagy bizonyos „mennyiségi” szintje jellemzi. E lélektani elméletek képviselői úgy gondolják, hogy ezen okok és általuk a normasértő magatartás pszichológiai eszközökkel kedvezően befolyásolhatók. A terjedelmi korlátok szűkössége nemcsak a teljességre törekvést zárja ki, de bizonyos differenciálatlanságra is szorít. Nem térhetek ki az intézményi

típus és a terápiás forma (egyéni, csoportos, közösségi terápia) kapcsolatára, egyes speciális problémák kezelésére stb.

Viselkedéslélektani korrekciók

A viselkedéslélektan alapkonceptiója szerint a különböző viselkedések tanulási folyamatok eredményei. Azokat kondicionálás során sajátítjuk el. Ez az elmélet a „bemenettel” és a „kimenettel”, az ingerrel és az erre adott reakcióval foglalkozik. Mindazt, ami a „kettő között” történik „fekete doboz”-nak tekinti, s mint megfigyelhetetlen, kísérletesen igazolhatatlan jelenséget kirekeszti érdeklődési köréből. A köztes folyamatok vizsgálata a következetes behavioristák szerint nemcsak lehetetlen, hanem szükségtelen is, mert az inger-reakció kapcsolatok kimerítő magyarázatot nyújtanak a viselkedések alakulására. A pavlovi kondicionálás alapelve például a „kontiguitás”, azaz az időbeli vagy térbeli érintkezés, együttjárás. Ennek értelmében, ha egy adott reakciót kiváltó ingerhez egy másik inger társul és a két inger együttjárása ismétlődik, bizonyos számú ismétlődés után az utóbbi (ún. feltételes) inger átveszi az előbbi (ún. feltétlen) inger sajátosságait és képes lesz kiváltani a reakciót. A folyamat fordított irányban is működik: ha a feltétlen ingert ismételten kihagyják, a feltételes inger és a reakció közötti kapcsolat megszűnik, kioltódik, vagyis az inger többé nem váltja ki a reakciót. Az operáns kondicionálás esetében a reakció, a válasz megelőzi az ingert. A véletlenszerűen megjelenő viselkedés tehát az időben ezt követő környezeti eseményhez kapcsolódik, és ez a környezeti esemény, a pozitív vagy negatív megerősítés, illetőleg ezek ismétlődése határozza meg a jövőben az adott viselkedés megjelenési gyakoriságát.

A szociális tanulás nem közvetlen élmények révén, hanem közvetve, mások cselekedeteinek és az ehhez tapadó következményeknek a megfigyelésével, tapasztalásával történik. Ilyenkor a közvetlen megerősítés helyébe egy másik személy, a modell megfigyelése lép. Ez a tanulás többnyire eredményesebb, hatékonyabb és „olcsóbb” is, mint a közvetlen megerősítés, hiszen elkerüli a „költséges” hibázások sorozatát, készen kapja a viselkedési mintát.

A viselkedéslélektani korrekciós kísérletek a fenti történeti elveken alapuló, többnyire korszerűbb módszereket alkalmazzák a bűnelkövető magatartás befolyásolására. Minden egyéb tényezőtől eltekintve csak a pillanatnyi, külsődleges deviáns magatartást vizsgálják. Feltárják, hogy melyek annak kritikus elemei, ahol a hibás tanulást valamilyen kondicionálási módszerrel módosítani kell. A módszer alkalmazói hangsúlyozzák, hogy a beavatkozás sikeressége sem jelent egy életre szóló védettséget az egyén számára a társadalmi környezet azon erőivel szemben, amelyek éppen ellentétes irányú viselkedésváltoztatás felé hatnak. Az elkövető által elsajátított új magatartásokat és készségeket valamilyen formában fenn kell tartani, miután visszatért a társadalomba. Ezért lényeges az *utógondozás*.

Külön elemzést érdemelnek a speciális oktatási programok. A bűnelkövetők között sok a képzetlen vagy alacsony képzettségű. Ez a hiányosság megnehezíti társadalmi beilleszkedésüket, a perifériára vagy további kriminális életmód felé sodorja őket. Ezért több, és nemcsak a fiataloknál alkalmazott rehabilitációs tervben szerepel speciális tanulási program, melyben a súlypontot a tananyag sajátos strukturálására és a kondicionálás (eredményjutalom) hatékony rendszerének kidolgozására helyezik.

A zárt intézetekben alkalmazott viselkedéslélektani módszerek közül talán a legismertebb az ún. *jelképes gazdaság* (token economy). Ennek lényege egy olyan rendszer, amelyben az elvárt vagy kívánatosnak tartott magatartásokat azok súlya, értéke szerint különböző mértékű *jutalmakkal* (pontok, zsetonok, jelképes pénz) honorálják. Ezekért az elítéltek kedvezményeket, előnyöket „vásárolhatnak”. Ezzel elsődlegesen az intézet magatartási szabályaihoz való alkalmazkodást, az azoknak való engedelmességet kívánják fokozni, azzal az elgondolással, hogy az így elért viselkedésváltozás a szabadulás után is fenntartható. A módszernek számos változatát próbálták ki, a legegyszerűbb jutalmazásoktól a bonyolult formákig.

Az *averziós* terápiák, vagyis a cselekmény-elkerülést, a cselekménytől való tartózkodást célzó beavatkozások a nem kívánt magatartásokhoz a pszichológiai megerősítők másik típusát, a *büntetést* társítják, amitől azt várják, hogy kioltja a negatív viselkedést. Lényegében ide sorolható minden kondicionálási eljárás, amelyben a deviáns magatartást büntetéssel szankcionálják. Az averziós programok alkalmazásának elterjedtsége bizonytalan, ugyanis meglehetősen ritkán publikálnak erre vonatkozó beszámolókat. Az ilyen „kezelések” jogszerűségét kétségbevonó bírósági ügyek száma ugyanakkor azt jelzi, hogy az averziós technikák előfordulása jóval gyakoribb, mint ahogyan azt a szakirodalmi közlemények sejtetik. A módszert elsősorban szélsőséges agresszió, szexuális deviancia és nem kooperáló magatartások kontrollálására használják. A technikák többnyire egyszerűek. Az 1960-as évek végén a kaliforniai Atascadero State Hospital-ben alkalmazott eljárásnál például a kioltani kívánt magatartás tanúsítása után olyan neuromuszkuláris blokkoló anyagot fecskendeztek be, amely igen gyorsan (30-40 másodperccel a beadás után), rövid időtartamra megbénítja a rekeszizmot és leállítja a légzést. Az átmeneti légzésmegállás alatt az elítélt nem veszti el az eszméletét, tudatánál marad. Az élmény rendkívül ijesztő. A légzéskimaradás egyben az ún. „beszélgető fázis”, amikor az elítéltet megfeddik, felszólítják a nemkívánatos magatartás abbahagyására és a pozitív, konstruktív viselkedés megerősítését javasolják. Ezt a szuggesztíót mindaddig folytatják, amíg a személy képes szóban válaszolni. A módszer hatékonyságáról szóló beszámolók eltérőek. Az egyik szerint az alanyok 68%-a minősült „javult”-nak (több mint három hónapig nem volt újabb esemény), 18%-a időlegesen javultnak (három hónapig nem volt újabb esemény) és 13%-a került a „nincs változás” kategóriába. A módszerrel kapcsolatos szakmai „averziók” ugyanakkor eléggé kézenfekvőek.

Kognitív terápiák

Szemben a következetes behavioristákkal, a kognitív pszichológia azzal a „merész” vélekedéssel él, hogy különbség van az ember és (mondjuk) a patkány viselkedésének meghatározottsága között. Érdeklődésük középpontjában az emberre legjellemzőbb pszichés jelenségek: a fogalmi gondolkodás és a nyelvhasználat állnak. A kriminalitással foglalkozó kognitív elmélet szerint a bűnelkövetőt a kognitív minták speciális készlete: kriminális gondolkodási minták jellemzik. Ezek bensőleg logikusak és konzisztensek, ám az ún. „felelős gondolkodáshoz” viszonyítva tévesek. Számos kriminális gondolkodási minta létezik és ezek általában már korai gyermekkorban jelentkeznek. Ilyenek tekinthetők a gyanakvó, az önző, a manipulatív, az impulzív, a leegyszerűsítő, a konkrét és részekre töredezett gondolkodás, az izgalom- és élménykeresés, a hyperaktivitás, a beszűkülési mechanizmusok, a kényszeres hazugság, az erőorientáltság, a dühös, érzelgős, gőgös intellektus. Az elmélet szerint, ha ezen mintákat nem számolják fel, nem „dolgozzák át” teljesen, akkor a bűnisméltés elkerülhetetlen. A kognitív terápia egyéni és csoportos foglalkozásokat magába foglaló speciális kezelési programja erre tesz kísérletet.

Ismereteseek kombinált, kognitív-behaviorista módszerek is. Ilyen a Pozitív Terápiás Beavatkozás módszere, amelyet korrekciós intézetekben dolgozó tanácsadóknak ajánlanak. Míg az alapelvek egyértelműen viselkedéslélektaniak, addig az alkalmazott módszerek a hagyományos behaviorista eljárások mellett (szerep-modellezés, szerep-tanulás, deszenzitizáció) általános pszichoterápiás eszközöket és kognitív technikákat (gondolkodási logika elemzése) is tartalmaznak.

Pszichoanalitikus terápiák

A pszichológiai iskolák közül mind századunk pszichológiai szemléletére, mind közgondolkodására a pszichoanalízis gyakorolta a legnagyobb hatást. Lényegét néhány sorban korrekt módon összefoglalni nehéz vagy kivihetetlen vállalkozás. A pszichoanalízisről egyrészt mint tudományos elméletről, másrészt mint ehhez elválaszthatatlanul kapcsolódó pszichológiai gyógyító eljárásról beszélünk. A viselkedéslélektannal összevetve, az alapvető szemléleti különbség abban rejlik, hogy az analitikus iskola éppen a behavioristák érdeklődéséből kizárt „fekete doboz”-ra irányítja figyelmét. A hangsúly a megjelenő magatartás, a „tünet” mögötti lélektani folyamatokra, a viselkedések motivációira, ezek fejlődésére és lélektani meghatározottságára kerül. A pszichoanalízis a lélektani folyamatok közül a tudattalan természetűeket tartja mind a normális, mind az abnormális mentális aktivitás végső meghatározóinak. A kóros jelenségeket a megzavart ösztönműködések, a kontrollálatlan mechanizmusok és a sérült pszichés struktúrák fogalmi rendszerében

értelmezi. Megkísérli a beteg korábbi, elsősorban kora gyermekkori élettörténetében feltárni a kóros működések történetiségét. A terápia ennek megfelelően az ún. pszichoanalitikus helyzetben folyik; elsősorban a szabad asszociáció módszerével és a helyzetben megjelenő érzelmek, indulatok értelmezésével a tudattalan folyamatok feltárására, a viselkedés valódi mozgatóinak megértésére és belátására, a korai sérülések okozta kóros folyamatok módosítására törekszik.

A bűnelkövetéssel kapcsolatos analitikus irodalom igen gazdag. Számos elméleti megközelítés, értelmezés, elemzés ismeretes. Az analitikus kezelésnek ugyanakkor már a javallata is vitatott. Vannak, akik elméleti megfontolásból, a bűnelkövetés mögött meghúzódó pszichés probléma természete miatt tartják kizártnak valamely analitikus terápia alkalmazását; mások sikertelen gyakorlati próbálkozásaik után jutottak erre a következtetésre; míg vannak, akik meghatározott feltételek mellett alkalmazhatónak és eredményesnek tartják az analitikus beavatkozást. Hagyományos vagy klasszikus analízisben kétségtelenül elenyészően kevés bűnelkövető vett részt, ám analitikusan orientált, dinamikus szemléletű terápiákkal több helyen próbáltak és próbálkoznak. Az eredmények nem egyértelműek. Ám ez szinte valamennyi egyéb megközelítésről is elmondható.

Racionális terápia

A hatvanas, de méginkább a hetvenes évek lélekgyógyászatának egy jelentős vonulata elfordult az okok keresésétől, a korai élmények rekonstrukciójától és arra próbált választ találni, hogy hogyan lehet reálisan megküzdenni a jelen, az „itt és most” problémáival, és hogyan lehet megelőzni a nehézségek jövőbeni előfordulását. E megközelítés egyik prototípusa a „realitás-terápia”. Ebben nincs helye a történeti okok feltárásának, mivel a módszer hívei szerint annak semmi köze a terápiához. Nem a „miért”-re keresik tehát a választ, hanem azt vizsgálják, hogy „mit” tett az illető; a múlt és az érzések helyett a jelen, a tudatos, racionális gondolkodás felé irányítják figyelmüket. A tudattalan meghatározók kutatását kifejezetten ártalmasnak tartják. Nem a mögöttes attitűd, hanem a megjelenő viselkedés megváltoztatását tűzik ki célul. Alapvetően más a terápiát végző magatartása is: a passzív, nem irányító, semleges analitikus helyett ez az eljárás egy aktív, résztvevő kezelőt igényel, aki dialógusokba bocsátkozva nyilvánvalóvá teszi saját értékrendszerét.

Ezt a módszert eredetileg nem kriminális problémákra dolgozták ki, de szinte változtatás nélkül alkalmazták elkövetők kezelésére. Fiatalkorú leányintézetben történt kipróbálásakor, viselkedés-lélektani elemekkel kombinálva igen jó eredményekről számoltak be.

Összegezés helyett

A fontosabb eljárások és a mögöttük meghúzódó elméletek felvázolása után megválaszolatlanul marad a kérdés: gyógyítható-e lélektani eszközökkel a bűnözés?

Ha a kérdést általános érvennyel tesszük fel, úgy könnyen adható felelet: a pszichoterápia nem csodaszer a bűnözésre (sem). Nem létezik, vagy legalábbis pillanatnyilag nem ismeretes egyetlen lélektani gyógyító eljárás sem, amellyel valamennyi bűnelkövető a siker reményében kezelhető, bűnözéséből „kigyógyítható” lenne. Elsősorban azért nem, mert a bűnözés nem pszichopatológiai kategória. Bűnelkövetés nevű „betegség”, pszichés rendellenesség nincsen, mint ahogy csalás, lopás vagy erőszakos közöskülés nevű sincs. A pszichoterápia támadási pontja értelemszerűen a pszichés probléma. A jog által bűncselekménynek nyilvánított és ezzel egységesített magatartások *háttérében azonban igen eltérő zavarok húzódnak meg.*

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy pszichoterápiás módszerekkel érhető el siker olyan problémák megoldásában, olyan defektusok, deficitiek korrigálásában, amelyek normasértő magatartáshoz vezetnek. Az igazi feladat a differenciálás: annak megítélése, hogy mikor alkalmazhatók ezek az eszközök, illetve annak felmérése, hogy a különböző módszerek közül a konkrét esetben melyek lehetnek a leginkább hatékonyak.

A bűn tehát nem gyógyítható: az a társadalom „gyógyíthatatlan betegsége”. A bűnt elkövetők egy része azonban fogékony lehet a lélektani beavatkozásra.

Szegénység és bűnözés

Gönczöl Katalin

A gazdasági folyamatok hatása a bűnözésre

A modern társadalomtudományok, főleg a szociológia és a kriminológia egy évszázada kísérletezik azzal, hogy feltárja a gazdasági tényezők és a bűnözés kapcsolatát. A 19. század végéig folytatott vizsgálódások a gazdasági körülmények és a bűnözés összefüggését többnyire a nyomor és a kizsákmányolás szülte bűnelkövetés problémájára egyszerűsítették. Egy-egy társadalomban – írták – a növekvő létbizonytalanság, a tömeges szegénység szinte automatikusan növeli a bűnözés gyakoriságát. Közvetlenül motiválja a mindenkori bűnözés többségét kitevő vagyon elleni bűncselekményeket.

Elődeitől eltérően, Durkheim bonyolultabbnak látta a deviáns jelenségek és a gazdasági folyamatok közötti összefüggést. A szegénység növekvő aránya szerinte nem egyedüli oka a deviancia – közelebbről a bűnözés – társadalmi méretű szaporodásának. A szegénység ugyanis önmagában is fék. „Bármit tegyen is az ember” – írta –, „vágyaiban bizonyos mértékig számolnia kell a rendelkezésre álló eszközökkel: az, amije van, legalábbis részben kiindulópontul szolgál ahhoz, hogy mit szeretne.” Ha a szegénységgel a tehetetlenség párosul, akkor ez az érzet a kényszer erejével hozzászoktatja az embert a mérséklethez.

Durkheim szerint a gazdasági feltételek más társadalmi tényezőkkel együtt akkor növelhetik egy népesség devianciára való hajlamát, ha gyors változásokot idéznek elő egyének, csoportok vagy az egész társadalom életkörülményeiben. A rohamos és kedvezőtlen gazdasági változások – a nyomor növekedése, a szegények számának szaporodása – ugyanúgy fokozzák a deviancia, így a bűnözés gyakoriságát, mint az örvendetes gazdasági növekedés, ha az igen gyors folyamatok eredménye.

Durkheim társadalom-deviancia képe olyan tudományos modellül szolgált, amelyre a 20. század elemzéseinek egész sora támaszkodhatott. Merton a Durkheim által létrehozott rendszerben a társadalmi struktúra szemszögéből vizsgálta a deviáns viselkedést befolyásoló *eltérő társadalmi esélyeket*. A szegénység szerinte csak egyik alkotóeleme az egymással kölcsönösen összefüggő társadalmi és kulturális változók együttesének, önmagában nem magya-

rázza a kialakult feltűnően magas bűnözési arányt. Az antiszociális viselkedés csak akkor következik a szegénységből, ha az *adott kultúra a pénzfelhalmozást tekinti a siker szimbólumának*. Merton szerint ez a korabeli amerikai társadalomra a legjellemzőbb, mert itt a hivatalos ideológiaként hirdetett egyenlőség mellett az anyagi jólét vált a siker jelképévé. Az amerikai ideológia szerint a réteghatárok nem korlátozták az anyagi célok elérését. Ugyanakkor a tényleges társadalmi szerkezetben a rétegek esélye a közös „siker-szimbólumok” elérésére más és más volt. Az eleve hátrányos helyzetből történő indulás – alacsonyabb iskolai végzettség, rosszabb anyagi háttér, nyelvi nehézségek – szorongást, neurózist, antiszociális viselkedést idézhetnek elő.

A meghirdetett egyenlőség mellett létrejött eltérő esélyek rendjében rétegenként eltérő értékek, normák, viselkedésminták és életmódok alakultak ki. A társadalom periferiáján élők körében bizonyos tradíciók átértékelődésével, az új körülményekhez való alkalmazkodás állandó erőpróbájaként *létrejöttek a szubkultúrák*. Egyes szubkultúrákban – részint a tartós sikertelenség kompenzálásaként – rögzülhetnek és szinte automatikusan átörökíthetnek a deviáns viselkedési minták.

Az erőszakot, az erőszakos viselkedést mint egy amerikai szubkultúra ismérvét empirikus vizsgálatokkal is tetten érte Wolfgang és Ferracuti. Szerintük maga a szegénység is „kultúrává” válhat. Mint kifejtik, a több generáción át sikertelen, a periferián élő rétegek körében a társadalommal szembeni elvárás is eltér az átlagostól vagy a társadalomban uralkodótól. Az állandóan irritált, frusztrált szülők gyakran válnak gondatlanná, nemtörődöm-mé és agresszívvá. A gyerekek öröklik a társadalomhoz való negatív viszony értékeit, köztük az erőszak kultuszát. A közvetlen környezet eltűri és el is várja az erőszakos reakciót. Így az az egyéni fejlődés során *az értékrend részévé válik*.

Az 1940-es évektől kezdve nemcsak az abszolút értelemben vett szegénység, hanem a *relatív depriváció* (megfosztottság) bűnözést ösztönző hatására is sokan rámutattak. A relatív depriváció lényegében a társadalmi átlagtól való elmaradást jelent a szükségletek és az egyéni aspirációk kielégítése, a társadalmi státus, valamint a kulturális, művelődési lehetőségek terén. Számos empirikus kutatás próbált a fogyasztói társadalom új típusú szegénységének egyes bizonyítékai és a bűnelkövetés között összefüggést lelni. A bűnelkövetők körében végzett vizsgálatok igazolták, hogy közöttük az össztársadalmi arányokhoz képest valóban több a szakképzetlen, alacsony iskolai végzettségű személy, akiknek szükségletkielégítési lehetősége az átlagtól elmarad, társadalmi státusa a periferiához közeli. Ezek a tudományos eredmények az 1960-as évek végén váltak általánosan ismertté. A közvélemény az elkövetőt és a sértettet kezdte egyaránt áldozatnak tekinteni. A deviáns viselkedési formák (különösen a bűnözés) bővített újratermelődését a felgyorsult technikai-társadalmi fejlődés kísérőjelenségeként, általában az „előrehaladásért”, a „fejlődésért” fizetendő, meg nem takarítható „árként” köny-

vették el. Ebben az értékítéletben már megjelent a jóléti állam politikai lehetőségéből, intézményeiből való kiábrándulás is.

Az 1970-es évek elején, a több helyütt beköszöntő gazdasági válságban, a társadalom egészét irányító értékrendszer megváltozásával ismét napirendre került a gazdasági viszonyok és a bűnözés kapcsolata. A legátfogóbb – nemzetközi összehasonlítást is tartalmazó – vizsgálatot az Európa Tanács keretei között folytatták. A bűnözési mutatókat a nemzeti jövedelem nagyságával, a munkanélküliek arányával és az ipari termelés bruttó értékével vetették össze a Német Szövetségi Köztársaságban, Angliában és Wales-ben, valamint Franciaországban. A vizsgálatban résztvevő kutatók megállapították, hogy a bűnözés számszerű alakulásával a gazdaság ciklikus fejlődése nem mutat közvetlen összefüggést. A bűnözés változásában a gazdasági körülmények javulásának vagy romlásának *késleltetett reakciója sem érhető tetten*. Nem igazolódott az a hipotézis, miszerint a gazdasági körülmények hatása nem az aktuális bűnözés, hanem egy későbbi időszak statisztikai adatsorában jelenik meg. A bűnözés ugyanis mindhárom országban folyamatosan nőtt. Ez a növekedés úgy ment végbe, hogy a bűnelkövetők aránya szempontjából különböző helyzetből induló országok a vizsgált időszak végére (1981) közel azonos helyzetbe jutottak. Ez közelebből azt jelenti, hogy 18 év alatt Franciaországban 400%-kal, NSZK-ban 230%-kal, Angliában és Walesben 250%-kal nőtt a bűnözés, miközben a gazdasági fejlődésben, a munkanélküliség alakulásában hullámvázok mutatkoztak.

A gazdasági folyamatok hatása a büntetőpolitikára

A legtöbb nyugati kutató úgy véli, hogy a gazdasági folyamatok bűnözést befolyásoló közvetlen hatása nehezen bizonyítható, ám a büntetőpolitika – ezen belül a szankciók – alkalmazása és a gazdasági változások közötti kapcsolat valós. A végrehajtandó szabadságvesztések száma például olyan mértékben növekszik, ahogyan a munkaerőpiac felvevőképesége csökken. Ez a folyamat Jankovic szerint független a felderített bűncselekmények számának alakulásától. A kiszabott büntetések válsághelyzetben azért szigorúbbak, mert ilyenkor a lakosság, a közvélemény és a hatalom intézményei minden rendbontást nehezebben tűrnek el. A bajok okozóit a bűnelkövetőkben látják, s a keményebb büntetéstől várják az elrettentést.

Másrészt a szigor közvetlenül a gazdasági kényszer eredménye. Az ún. alternatív – szabadságelvonással nem járó – büntetések többsége mindig valamilyen munkakényszerrel kombinált büntető szankció. A próbára bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztés tartama alatt az elítéltnak folytatnia kell meglévő munkaviszonyát. Ha ilyennel nem rendelkezett, akkor a pártfogó felügyelő segítségével munkaviszonyt kell teremtenie. Munkanélküliség idején ez a követelmény nehezen, vagy alig érvényesíthető. Pénzbüntetést pedig csak olyan elkövetővel szemben érdemes alkalmazni, aki jövedelmi vagy va-

gyoni viszonyai alapján azt képes megfizetni. Ha nem, akkor az ítéletben foglaltak kikényszerítése úgylis végrehajtandó szabadságvesztést jelent.

A gazdasági recesszió nemcsak az emelkedő mobilitás reményétől fosztja meg a munkanélkülieket és a fiatalokat, hanem réteghovatartozásuknak megfelelő eredeti társadalmi helyzetük megszilárdítását is nehezíti. A társadalom perifériájára szorulnak; szimbólumaivá válnak egy olyan rendszernek, amely kizárta őket. Reményvesztettségük gyakran vezet a legkülönbözőbb bűncselekmények elkövetéséhez. Velük szemben az igazságszolgáltatás jobb híján csak a szabadságvesztéses büntetést tartja célravezetőnek.

Ez az a réteg, amelyből a munkanélküliség és a bűnözés utánpótlása egyaránt képződik. Tömeges megjelenésük a büntetőpolitikát gyors és radikális változtatásra serkenti. Az azonban, hogy – mondjuk – a vétőképes lakosság 2–5%-a bűnözik, ugyanakkor a munkaképes korú lakosság 3–12%-a munkanélküli, statisztikailag még nem igazolja a két jelenség korrelációját. A munkanélküliség gyors növekedése – úgy látszik – az érintett rétegekben növelheti a veszélyeztetettséget, a bűnelkövetésre való hajlamot anélkül, hogy az össz-bűnözés gyakorisága látványosan nőne. A gazdasági válsághelyzet ugyanis felerősíthet az egész társadalomban olyan erőket is – szolidaritás, kisközösségi kohézió stb. –, amelyek a bűnözés csökkenése irányába hatnak.

A tudományos–műszaki fejlődés felgyorsítja az egyenlőségszűkítő folyamatokat és új típusú egyenlőtlenségeket is létrehoz. A társadalmi munkamegosztásba való belépéshez egyre nagyobb szaktudás szükséges. Egyre kevesebb emberi közreműködést igényel a társadalmi javak széles skálájának előállítására. A termelési szférából – az előbbi folyamatok és a piaci mechanizmusok spontán érvényesülésével – egyre inkább kizáródik és marginalizálódik a versenyképtelenek, a megfelelő tudással, adottságokkal nem rendelkezők tömege. Ez a réteg egyre kevésbé számít a termelésben „tartalék-seregnek”. Inkább csak fogyasztóként számol velük a fejlett ipari társadalom. Peremhelyzetének véglegessé válását tehát gazdasági és piaci mechanizmusok, sőt automatizmusok erősítik. Ez a réteg – a célzatos társadalompolitikai beavatkozás, a többször megújuló szociálpolitika ellenére – folyamatosan újratermeli a deviáns viselkedési formákat, közöttük a bűnözést.

A szegénységből fakadó bűnök helyzete Magyarországon

Hazánkban az 1970-es évektől kezdve tettek néhány eredményes kísérletet a társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés összefüggéseinek vizsgálatára. Ezek is azt bizonyították, hogy a nálunk alacsony határfokkal lezajlott tudományos–műszaki fejlődés és a gazdasági változások közvetetten hatottak a bűnözés alakulására. Bővült a társadalmi mobilitás kedvező áramlataitól nem érintettek köre a társadalom perifériáján. A szegénység (különösen az elmúlt évtizedben) egyre tömegesebbé vált. A bűnözés bővített reprodukciójában – ösztársadalmi jelenlétükhöz képest – egyre jelentősebb szerepet játszanak

a több generáción át halmozottan hátrányos helyzetű rétegek. Olyan negatív hatású társadalmi folyamatokról van tehát szó, amelyeket a társadalompolitika eszközei nem tudtak mederben tartani. *E rétegeknek a társadalomhoz kötődő szálai meglazultak.* Integrációjukra – a közoktatás válsága, a szociálpolitika hiánya, a működő intézmények, közöttük mindenekelőtt a családvédelem, a gyermek- és ifjúságvédelem megújulásra képtelen, merev rendszere miatt – alig vállalkozik valaki.

Az állami beavatkozás tudatos csökkentésével, a piaci mechanizmusok szabadabb érvényesítésével esetleg esélyünk lehet arra, hogy a gazdaságban kialakul a hatékony termelés feltételrendszere. Ez az egész társadalom számára egyébként kedvező és kívánatos folyamat – az áttérés időszakában várhatóan nagy mértékben, később talán tolerálhatóbb szinten – erősíteni fogja a marginalizálódást. Ehhez nagymértékben hozzájárul majd a százezreket érintő munkanélküliség. Az alacsony iskolai végzettségű, hátrányos szociális adottságokkal rendelkező, a piac szempontjából versenyképtelen rétegek büntetési aktivitása várhatóan növekedni fog.

Új potenciális bűnelkövetőkre lehet számítani az eddig jobb helyzetben lévő azon csoportjából, akik hirtelen kerülnek a számukra eddig ismeretlen gazdasági létbizonytalanság állapotába. A legveszélyeztetettebb, egyúttal a legveszélyesebb réteg: a fiatal, első munkavállalók köre.

Az elmúlt negyven év tapasztalatai bizonyítják, hogy az egyenletlenség nemcsak a gazdasági, hanem a társadalompolitikai és a büntetőpolitikai megnyilvánulásokra is jellemző. Kedvezőbb gazdasági körülmények között – bízva az emberrel foglalkozó tudományok és egyes szociálpolitikai eszközök hatásában – a büntetőpolitikát is egyenlőbb esélyek megteremtésére lehet használni. Recesszió, de különösen alapvető értékválság idején megindulhatnak azok a társadalmi, hatalmi mechanizmusok – sokszor automatizmusok –, amelyek a megtorlást helyezik előtérbe, az igazságosság és a klasszikus értelemben vett garanciák egyidejű hangoztatásával.

Egy korszerű társadalombiztosítási és szociálpolitikai rendszernek foglalkoznia kell a munkanélküliséggel; átmeneti szállást biztosít a hajléktalanok számára; állami feladatnak tartja a büntetés alatt állók és a börtönből szabadulók társadalmi integrációját. Ezek a vállalások abból az egyszerű vélekedésből fakadnak, hogy minden nyílt erőszak – így az intézményesített, államilag alkalmazott erőszak is – újabb erőszakot szül. Ha az államhatalom a bűnözésben megnyilvánuló támadást mindössze megtorolja, akkor pusztító erőt gerjeszt. Az ilyen politika nem képes a társadalom perifériájára került réteg problémáinak átfogó megoldására, a negatív folyamatok megállítására – még kevésbé azok visszafordítására.

Az elmúlt tíz évben nálunk is jelentősen nőtt a bűnözés. A 10 000 lakosra jutó bűncselekmények száma több mint 150%-kal növekedett. A gazdasági nehézségek, válságtünetek közepette megnövekedett bűnözés már ma is komoly társadalmi feszültségeket okoz, és a jövőben méginkább okozhat. Az anyagi források szűkös volta és a szűken értelmezett gazdaságossági szemlé-

let megnehezíti (ha éppen lehetetlenné nem teszi), hogy a kormányzat a bűnözést és más deviáns viselkedési formákat olyan társadalmi problémaként kezelje, amelyeknek megelőzésére *szociálpolitikai, családpolitikai, köznevelési és közművelődési megoldásokat kell intézményesíteni*. E megoldások hiányában a büntetőpolitikai reakciók, a tetterányos felelősségen alapuló szankciók szinte kizárólagos eszközként működnek. A bűnözés további növekedése így egyre keményebb, szigorúbb büntetéseket hozhat magával. A történeti tanulságok és a fejlett polgári demokráciák gyakorlata azonban igazolja, hogy a *büntetőjog eszközei önmagában alkalmatlanok a bűnözésben újratermelődő társadalmi problémák és az egy-egy bűncselekményben kifejezésre jutó egyéni konfliktusok, válságok megoldására*.

Az új körülményekhez a büntetőpolitikának is alkalmazkodnia kellene. A *társadalomirányítás eszközeként úgy kellene működnie, hogy ne válhasson a félelem, a pánikszzerű önvédelem államilag szentesített eszközzé*. Nem a komplex társadalompolitika helyett, hanem annak *részeként* és csak olyan esetekben kell működtetni, amelyekben ténylegesen van kompetenciája. E veszély elkerülése érdekében átfogó büntetőpolitikai reformra van szükség. Felül kell vizsgálni a társadalmi, gazdasági változások által leginkább érintett csoportok és életviszonyok körét, és az azokkal kapcsolatos büntetőjogi szabályozást. Újra kell gondolni a szankciók hatását, érvényesülési lehetőségét, alkalmazhatóságát. Meggyőződésem szerint elkerülhetetlen a pártfogó felügyelet és utógondozás újraszabályozása, hatáskörének és illetékességének a gazdálkodás változó rendjéhez igazítása. A hivatásos pártfogó felügyelői hálózat fejlesztésével párhuzamosan, a rövid- és középtartamú végrehajtható szabadságvesztések jelentős csökkentése mellett, alternatív büntetési formák szélesebb körű alkalmazására nyílna mód. Végül, új szemléletre lenne szükség a fiatalok büntető felelősségrevonásában is: nagyobb teret kellene engedni a dekriminalizációnak, a toleranciának és a büntetés ésszerű differenciálásának. E reform végrehajtásához – és egyben az európai „felzárkózáshoz” – tudományosan megalapozott, hiteles információkra lenne szükség a most zajló társadalmi folyamatokról. E kiemelt jelentőségű és átfogó kutatásoknak azonban eddig jobbjára az igénye sem fogalmazódott meg a politikusok részéről.

Bűnözés és társadalmi struktúra

Tauber István

A kutatók már a múlt század első harmadában felfigyeltek arra, hogy a bűnözés gyakoribb a társadalom szegényebb, kulturális és más szempontból hátrányosabb rétegei, csoportjai körében, mint a közép- vagy felső rétegekben. A legszélsőségesebb kriminológiai irányzatok (pl. a Lombroso-féle antropológiai felfogás) kivételével a maga módszertani, ismeretelméleti „szűrőjén” keresztül szinte mindenki felismerte ezt. Más kérdés, hogy e tényt ki-kijajátos módon értelmezi.

A kriminológia előtörténetéhez sorolható korai kutatások során már Guerry francia jogász utal a szegénység bűnözésre gyakorolt hatására. Quetelet a „perturbációs erők” fogalmának megalkotásakor közvetve jelzi, hogy a társadalmi zavaró erők elsősorban a válságos helyzetű társadalmi csoportokat érintik. (A marxizmus képviselői és követői is kiemelték ezt az összefüggést.)

A szélsőséges antropológiai irányzattól elinduló, majd az első átfogó teória, a „tényerőelmélet” kialakítását megkísérlő Ferri ismerteti először átfogóan (mind az embertani, mind a fizikai és a társadalmi összefüggésekre figyelemmel) a nyomor, a munkanélküliség, a gazdasági válság és a bűnözés összefüggéseit.

Anélkül, hogy részletes tudománytörténeti fejtegetésbe bocsátkozhatnék, meg kell említenem, hogy Magyarországon alig vagy egyáltalán nem ismert kiemelkedő tudósok – akik magukat szocialistáknak vagy radikálisoknak tartották, de kifejezetten elhatárolták magukat az ortodox marxizmustól – hasonló következtetésekre jutottak. A belga Edouard Ducpiteaux az 1845–49. és 1856–57. évi súlyos válságokat tanulmányozva szoros kapcsolatba hozta a bűnözés Flandriában bekövetkezett növekedését e krízisekkel. Moreau-Christopher a gyors ipari fejlődés és az ezt követő elszegényedés, valamint a bűnözés növekedése közötti összefüggéseket vizsgálta. Van Dettingen szintén a válságokat tanulmányozta. Kimutatta, hogy a lopások száma a válságok idején kifejezetten növekszik, különösen a gyermekek és a nők körében.

Megfogalmazódott néhány árnyaltabb vélemény is. Turati – a magát következetesen szocialistának valló tudós – utalt arra, hogy a szegénység, nyomor, munkanélküliség és hasonló jelenségek mellett más tényezők (pl. az

emberi kapzsiság, önzés és hasonló tulajdonságok) is közrejátszanak a bűnözés alakulásában. A századfordulón hasonló véleményt fogalmazott meg Magyarországon Balogh Jenő.

Bár a különféle elméletek vitában álltak, a kutatási eredményekből egyöntetűen arra következtettek, hogy a szegénység a bűnözésben való nagyobb arányú részvételhez vezet. E megállapítással szemben elsőként az amerikai kriminológia lépett fel határozottabban. A „differenciális asszociáció”, az „első és második anomia” elmélet, a kulturális konfliktusok irányzata, a szubkulturális és soktényezős teóriák bizonyították, hogy a szegénység, a rossz szociális helyzet és a bűnözés közti kapcsolat nem egyértelmű és nem közvetlen. Azt a tényt, hogy az egyformán hátrányos helyzetűek közül csak egyesek válnak bűnözővé, Merton azzal magyarázza, hogy az egyének nincsenek egyformán kitéve a deviáció irányába ható nyomásnak. Egyéniségük kialakulásában szerepe van saját csoportjukban elfoglalt státusuknak, személyközi kapcsolataiknak, saját személyiségük jellegzetességeinek.

Látens bűnözés

A hagyományos gondolkodási séma áttörését az interakcionista irányzat színrelépése jelentette. Wallenstein 1947-ben publikálta a latens bűnözéssel foglalkozó nevezetes vizsgálatának eredményeit. A kérdőíveket 1020 még el nem ítélt férfi és 678 nő töltötte ki, s a megkérdezett személyek 91%-a vallotta, hogy a megjelölt bűncselekmények közül egyet vagy többet elkövetett. A férfiaknál átlagosan 18, a nőknél pedig 11 bűncselekmény jutott egy főre. Így több, addig rejtett összefüggés vált világossá. Az ismertté vált elkövetők, elítéltek többsége ugyan az „alsóbb néposztályokhoz” tartozott, de a látens (lappangó) bűnözés adatai szerint a többi réteg bűnözési aktivitása legalább ilyen arányú volt, csak az állami intézményrendszer ezt nem így érzékelt és regisztrálta. Aki gazdagabb, aki közelebb van a hatalomhoz, az a felelősségrevonást „ki tudja védeni”. Aki viszont bekerül a „húsdarálóba”, azt a hatalom megbélyegzi, kiközösíti, stigmatizálja. Ezt többek között azért teheti meg, mert a bűnözés szempontjából – a jogalkalmazás tükrében – legaktívabb csoportokkal szemben maga a társadalom is előítéletes.

Magyar kutatási eredmények

Magyarországon e problémakör kutatásának története másként alakult. Az egyenlőtlenségi rendszer, ezen belül a strukturális társadalmi egyenlőtlenségek hatásaira először az oktatás- és iskolaszociológia figyelt fel; a hátrányosság előzményeit és következményeit, velejáróit a társadalmi mobilitás egyik legfontosabb csatornája, az oktatás és művelődés mentén tárta fel. Bebizo-

nyosodott, hogy az iskola is része a társadalomnak; az egyenlőtlenségek itt is jelen vannak, sőt, az oktatási rendszer konzerválja, tovább mélyíti az esélyegyenlőtlenségeket.

A hetvenes évek elejétől láttak napvilágot azok a publikációk, amelyek a magyar társadalom szerkezetét egzaktabb módszerekkel vizsgáló kutatások eredményeit tették közzé. Az új kriminológiai kutatások gyorsan meghaladták az 50-es évek ma már nevetségesnek tűnő leegyszerűsítő felfogását. Már az első tanulmányok utaltak arra, hogy a bűnözés mint társadalmi jelenség lényegi kapcsolatot mutat a mindenkori társadalom alapvető folyamataival, makrostrukturális elemeivel, összefüggéseivel.

Hazai vizsgálatok is bizonyították, hogy a hátrányos helyzet egyes tüneteivel jellemezhető csoportok számarányuknál lényegesen nagyobb gyakorisággal szerepelnek a bűnelkövetők között. A társadalmi struktúra és a bűnözés közötti összefüggés alapvető kapcsolatát Szabó András fogalmazta meg két, ma is kriminológiai tételnek számító állításban: (1) „A bűnözés ... lényegi kapcsolatot mutat az emberek osztályhelyzetével...; a bűnözés abban az értelemben is társadalmi produktum, hogy az osztálylét és életmód produktuma”. (2) „... azok a rétegek, amelyeket társadalmilag immobil rétegeknek nevezhetünk, éppen az elszalasztott társadalmi lehetőségek miatt rekednek kívül az egész integráció gazdaságának elsajátításából, a kultúra áldásaiból, a magasabb iskolázottság szakmai-emberi előnyeiből és képvisel-tetik magukat demográfiai részesedésüknél nagyobb arányban a bűnözésben.”

Vág András a struktúra, az egyenlőtlenségek, a hátrányos társadalmi helyzet, valamint a bűnözés közötti összefüggésekből azt emeli ki, hogy a bűnözés kialakulására e feltételek közül az alapvető hatást az egyenlőtlenségek és azok negatív következményei gyakorolják. Irk Ferenc bizonyította, hogy egyes bűncselekmény-kategóriák tipikusan kötődnek bizonyos rétegekhez, míg más bűncselekményeket e rétegek képviselői hol nagyobb, hol kisebb számban követnek el. Gönczöl Katalin a 60-as évek végén és a 80-as évek elején végzett nagyarányú empirikus kutatást az erőszakos bűnözésről. A két mérés hasonló eredményeket hozott. Az erőszakos bűnelkövetők mind az iskolázottság, mind a neveltetés szempontjából a leghátrányosabb helyzetű társadalmi rétegekhez tartoznak. Király Tibor e problémakör egyik mélyebb összefüggését fogalmazza meg: A bűnözésben az adott társadalomban felhalmozódó egyenlőtlenség, az egyenlőtlen társadalmi esélyekből fakadó el-lentmondások fejeződnek ki. A bűnözés jelentős része a magyar társadalomban is az „egyenlőtlenségért fizetett árnak” tekinthető.

A hátrányos helyzet és a bűnözés összefüggése

A jelen cikk szerzője több mint tíz éven át kutatta e problémakör sajátos részterületét: a hátrányos társadalmi helyzet, valamint a cigányság és a bű-

nözés összefüggéseit. A kutatást a cigánysággal kapcsolatban élő hamis mítoszok, sztereotípiák, a velük szembeni durva előítéletek is indokolták.

A cigányság többsége a társadalmilag kritikus, hátrányos helyzetű, sőt, a halmozottan hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozik. Bűnözésük nagyobb gyakoriságát és eltérő struktúráját kutatásaink szerint elsősorban ez magyarázza.

Az elsődleges összefüggés mellett más meghatározók is közrejátszanak. A cigányság történeti fejlődése során kialakított egy sajátos norma- és értékrendszert. Ez önmagában konfliktusokat okoz. A magyar társadalom – néhány más társadalomhoz hasonlóan – általában véve is nehezen viselt minden „másságot”, és ma sem toleráns ezekkel szemben.

A gazdasági-társadalmi változások és egyéb folyamatok következtében az értékrendszerek bomlásnak indultak; a közösségi létben súlyos zavarok keletkeztek. Ez kiemelten sújtja a cigány közösségeket.

A különböző régiókban a cigányság kriminalitása eltérő intenzitású. Ezt részben az adott körzet sajátos társadalmi-gazdasági fejlődése magyarázza, vagyis az, hogy a fejlődés milyen objektív beilleszkedési lehetőségeket biztosított a cigányok számára; másrészt az, hogy a terület lakosságának milyen a tudati viszonya a cigányokhoz, milyen előítéletekkel, sztereotípiákkal rendelkezik.

Visszatérve a társadalmi struktúra, a hátrányos helyzet és a bűnözés átfogó összefüggéseire, az eddigi legszélesebb körű empirikus vizsgálatot (Vigh József és kutatócsoportját) kell kiemelnünk. E kutatás ismét bizonyította, hogy a hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés között szoros összefüggés van. Pontosabban: a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű bűnelkövetők viszonylagos aránya mindig magasabb, mint a nem hátrányos helyzetűeké; a halmozottan hátrányos helyzetű bűnelkövetők aránya is általában meghaladja a csak egy ismérv alapján hátrányos helyzetűekét.

Hazánkban a bűnözés rétegspecifikus. Ez azt jelenti, hogy a rosszabb társadalmi körülmények között élők gyakrabban követnek el ún. „klasszikus” (például szándékos erőszakos, garázda és vagyon elleni) bűncselekményeket. Nem egyértelmű ez a tendencia a gondatlan, a közlekedési, a gazdasági és az ún. intellektuális bűncselekmények többségénél. Az eredmény értelmezése azonban hazánkban is óvatosságot követel.

A bűnözés lényegesen bonyolultabb jelenség annál, semhogy egyetlen változó mentén (például a társadalmi struktúra dimenziójában) magyarázható lenne. Ezt mutatja az is, hogy a hátrányos helyzetűek abszolút többsége hátrányos helyzete dacára nem követ el bűncselekményt.

A bűnözés értelmezésének főbb dimenziói

Egy új modell szerint a bűnözés legkevesebb négy dimenzió mentén értelmezendő.

1. A bűnözés alakulása országonként alapvetően annak a függvénye, hogy az adott társadalomban milyen mennyiségű és minőségű ellentmondás termelődik ki. Ezen belül is döntő jelentőségű, hogy milyen *egyenlőtlenségrendszer* jön létre. Rendkívül fontosak a strukturális társadalmi egyenlőtlenségek.

2. Valamennyi bűncselekmény felfogható úgy, mint szükségletkielégítő és konfliktusmegoldó magatartás. Az viszont, hogy valaki miként elégti ki szükségleteit, vagy miként cselekszik konfliktusszituációban, függ *az adott ország kulturális rendszerétől*. (Itt a kultúra fogalmát mint szociológiai kategóriát értelmezzük; azaz mint normák, értékek, szokások viselkedésminták sajátos rendszerét, amely minden társadalomban a társadalom struktúrája, etnikai összetétele és néprajzi értelemben felfogott területei mentén tagolóódik.)

3. Lényeges aspektus, hogy milyen *a jogszabályok értéktartalma*. A különböző csoportok érdekeit és értékeit milyen egyeztető folyamatokban, mechanizmusokban ütköztetik és hogyan születik meg a kompromisszum. Ez a problémakör szoros kapcsolatban van a 2. pontban jelzett összefüggésekkel. Például, ha egy helyi kultúrában a felnőtté avatás szimbolikájához tartozik, hogy egy gyerek akkor válik legénnyé, ha a kocsmában jól leitta magát és egy jót kévelt, akkor az e „kultúrához” tartozó személyek – más összefüggésektől függetlenül – nagyobb valószínűséggel válnak bűnelkövetőkkelé.

4. Hogyan reagál az állam a bűnözésre, a reagálás mennyire előítéletes vagy toleráns. Ez függ többek között a társadalom demokratikus hagyományaitól, a bűncselekmény fajtájától stb.

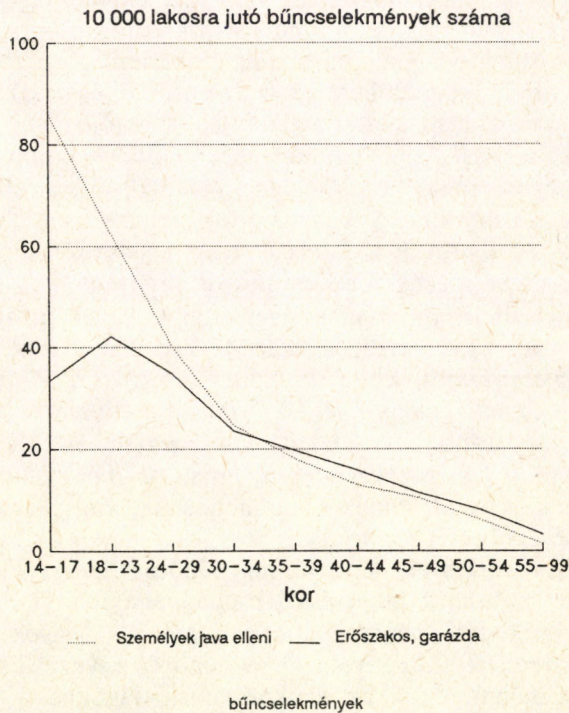
Nincs pontos képünk a látens (a hatóságok tudomására nem jutott) bűnözés nagyságáról, szerkezetéről. Kérdéses, hogy a több amerikai és nyugat-európai kriminológus által leírt szelekció – nevezetesen, hogy a bűnüldözési és igazságszolgáltatási rendszer torz szűrőként működik – mennyire érvényes a magyar viszonyok között. Valószínű, hogy e rendszerek reagálásai a könnyebb ellenállás irányába mozognak, azaz a legszegényebb rétegek bűnözésére koncentrálnak, mert ott esetleg könnyebb a bizonyítás és kevésbé hatékonyak a felelősségre vonást hátráltató mechanizmusok. Ilyen torzító hatás bizonyos mértékben nálunk is létezik. Közismert szakmai tapasztalat továbbá az, hogy egyes bűncselekmények (pl. adócsalás, korrupció, gazdasági bűnözés stb.) elkövetői – akik túlnyomóan felderítetlenül maradnak – többnyire nem a hátrányos helyzetű csoportokból kerülnek ki. Az utóbbi időben végzett kutatások szerint a bűnözés egyes új formáinál (pl. szervezett, nemzetközi bűnözés stb.) sem az „alsó rétegekből” kerül ki az elkövetői kör ún. kemény magja, azaz az irányítók és szervezők. Tehát a bűnözés Magyarországon is rétegspecifikus, ám a problémakör teljes feltárásához más előidéző tényezők további komplex, huzamos elemzése szükséges.

Ifjúkori bűnözés

Molnár József

Bűnözés és életkor

Egyetlen ország bűnözési helyzetét sem ismerhetjük meg pontosabban, ha nem alkotunk képet a bűnözés kor szerinti alakulásáról. Nem szükséges a bűnözést „organizmusként” felfogni ahhoz, hogy elképzeljük: a bűnözésnek „életkora”, sőt „életvonala” van. A bűnözés „életkora” az egyes bűncselekmény-típusok korösszetételének az absztrakciója. A biológiai és pszichológiai sajátosságokat mutató életkor szoros kapcsolatban áll olyan társadalmi struktúrákkal, amelyek kedvező helyzetet teremtenek a jogsértésekhez. Ennek szemléltetésére hadd álljon itt a 10 000 lakosra jutó bűnelkövetők korcsoportonkénti megoszlását tükröző diagram, amely a két legsúlyosabb és leggyakoribb bűncselekményi csoportra vonatkozik.



Mint látható, a bűnözés „életvonala” nem jelent mást, mint a bűnözési aktivitás változó erősségét az egyes életkorokban. Olyan társadalmi „lázgörbe” ez, amelynek csúcspontjai és eső szakaszai együttesen mutatják: a bűnözés jelentős mértékben ifjúsági jelenség.

Az ifjúsági bűnözés önálló arculata

Juventus ventus (az ifjúság szél) – mondták a régi rómaiak. Az ifjúság „forgószél” jellege ma is átfogó magatartásformaként értelmezhető. A bűnözésben is érvényesül. Szókratész mintegy 2500 évvel ezelőtt azért korholta az athéni fiatalok egy részét, mert szeretik a fényűzést, rossz magaviseletűek, a hatóságokat és az időseket nem tisztelik, kedvelik a botrányokat. Ma az ifjúság egy részéről durvább dolgokat is elmondhatunk, és nem csupán a beszélt nyelv vulgarizálódása miatt.

Az ifjúság egy részének antiszociális, bűnöző magatartása ősi keletű, és mint ilyen, részét képezi az általános bűnözésnek. A gyermekkorúakat sem a görögök (Arisztotelész hatására), sem a rómaiak (Ciceró hatására) nem büntették. A büntető törvénykönyvek hosszú időn keresztül kevés segítséget adtak az ifjúsági bűnözés korszpecifikus megítéléséhez.

A büntetőjogi reformmozgalmak hatására a „személyiség érettségét” mint lélektani fogalmat – a tételes jogokban való megjelenítés céljából – a büntetőjog nyelvére is igyekeztek lefordítani. A századfordulón az amerikai törvénykezés, a fiatakorúak Magna Chartája az emberiség győzelmét jelentette a büntetőjogban. Mindez nagy lökést adott az európai, és az akkor az élvonalhoz tartozó hazai jogfejlődésnek. A fiatakorúak büntetőjoga és az ehhez kapcsolódó kriminológia visszavonhatatlanul az érdeklődés homlokterébe került.

Az ifjúkori bűnözés önálló kezelését az indokolja, hogy felmérése kiindulópont lehet az egymást követő korcsoportok kriminális „stafétája” megismeréséhez, a bűnözés jövőbeli alakulásának előrebecsléséhez. Arról azonban aligha lehet szó, hogy az ifjúsági életkorváltozók segítségével a bűnözés alakulását jobban előrejelezhetnénk, mint a társadalmi tényezők átfogó ismeretével.

Az ifjúsági bűnözés egyes szerzők szerint az egyén jövőbeli bűnözésének modelljét is meghatározza: a korai életkorban bekövetkező rendőri kontaktusoknak egyenes következménye lehet a további elkövetés gyakorisága, a sorrendben mind súlyosabb bűncselekmények megjelenése. *A korai bűnözés tehát egyre keményebb büntettekkel terhelt, hosszabb bűnözői életpályát indíthat el.* Vannak kutatók, akik ennek ellentmondanak, vagy legalábbis az állítás ellenőrizhetőségét kétségbe vonják.

Megoszlanak a vélemények az ifjúsági bűnözés szerkezetét illetően is. Egyesek szerint ez a felnőtt bűnözéstől csupán annyiban különbözik, hogy alacsonyabb a közlekedési bűncselekmények aránya. Mások az elkövetési formáktól, az elkövetés körülményein át, a bűnözésre vezető okokig és motivációkig kimutathatónak vélik az életkori sajátosságokat.

Az ifjúkori bűnözés okaival kapcsolatban a szerzők általában az általuk felfedezett negatív tényezőket szokták leírni. Ezek alapján nehéz lenne megmondani, hogy a szubjektív és objektív jellegű negatív tényezők milyen mértékű és szerkezetű összefüggései vezetnek el egy-egy konkrét bűncselekményhez. Elsősorban azok a kutatások hiányoznak, amelyek a bűnözés kor szerinti megoszlását több, egymással kapcsolatban álló pszicho-szociális kombinációban magyarázzák.

Ismertebbek azok a tényezők, amelyek az ifjúsági bűnözés magas arányait, sőt, folyamatos növekedését képesek bizonyos mértékig magyarázni. Az kétségtelennek látszik, hogy egyes bűncselekmények előfordulása (pl. jármű önkényes elvétele) erősen korszecifikus.

Külföldi kutatók már korábban kimutatták: nagy ellentmondás feszül az alsóbb társadalmi csoportokban az ifjú emberek érzelmi törekvései és az azok megvalósításához szükséges törvényes lehetőségek között. A bűnözés viszont minden költséges időtöltéshez, cselekvéshez „szabad bejáratot” biztosít.

A bűnözés előcsarnoka: a gyermekbűnözés

Olykor jogászhallgatók is hihetetlennek találják, hogy a 14. életévét be nem töltött apagyilkost büntetőjogi értelemben nem lehet felelősségre vonni. Pedig a jog e területen alkalmazott negatív szabályozása folytán gyermekkorú elkövetőkkel szemben csak igazgatási jellegű (pl. gyámhatósági) intézkedések hozhatók. A gyermekbűnözés helyzete mégis minden országban az érdeklődés homlokterében áll. (Az egyes országok kormeghatározásai eltérőek.)

Hazánkban a gyermekbűnözés az utóbbi években emelkedett: 1974-ben 1985, 1986-ban 4064, 1987-ben 3302, 1988-ban és 1989-ben egyaránt 3723 gyermekkorú elkövetőt tartottak nyilván a hatóságok. Ebből a statisztikából kimaradtak azok az esetek, ahol a rendőrség nem lépett be az ügybe. Az egyre nagyobb arányú ki nem derített bűncselekmények is nem kis részben a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények területére esnek. Ez az emelkedés az ország gyermekkorú népességének jelentős számbeli visszaesése közepette megy végbe. A jelenség tehát egyértelműen a *bűnözési aktivitás növekedésével* magyarázható. A tényszerű értékelést akadályozza, hogy részben a meg nem szerezhetőség, részben az összevethetlenség folytán nemzetközi összehasonlító adatokat alig tudunk felhasználni.

Miből tevődik össze a gyermekkorú bűnözés? Csaknem kizárólagosan nagyon elleni támadásokból (a gyermekkorú elkövetők 90–93%-ánál). A nagyon elleni támadások között előtérbe kerültek az erőszakos bűncselekmények. Több mint fél évtized statisztikái alapján megállapítható, hogy a gyermekkorúak által elkövetett erőszakos cselekmények magas arányai állandósultak. (A büntettek több mint egyharmada betöréses lopás. Gyakori a garázdaság elkövetése is.)

A gyermekek bűnözésének körülményei hasonlítanak a fiatalokéhoz.

A különbség főként az, hogy kialakított társadalmi szerepek hiányában, a társadalmi beilleszkedés egészen kezdeti szakaszában cselekszenek. Társadalmi „szerepüket” éppen a beilleszkedés korai folyamatai alakítják. A defektusokat nem lehet elhatárolni a gyermeki indítékok világától. A bűncselekményeket többnyire a problémákra való átgondolatlan, tervezetlen, sok esetben „ösztönös” – például szerzési vágyat és agressziót kifejező – jogsértő válaszadás jellemzi. Érdekes lenne azt megállapítani, hogy a gyermekbűnözés alakulásában mennyire játszik közre a büntetőjogi értelemben vett megtorlás elmaradása (erre esetleg pszichológiai kutatás deríthetne fényt).

A fiatalkori bűnözés

Ha valaki olyan szerencsés, hogy ifjúságának legszebb korszakát éli (14–18 éves), és olyan szerencsétlen, hogy bűncselekmény elkövetése miatt bíróság elé kell állnia, ügyének elbírálásánál a Büntető Törvénykönyv sajátos rendelkezéseit kell alkalmazni. A törvényalkotók a büntetőjog sokszor emlegetett *átnevelő* szerepét a fiatalok esetében komolyan megvalósíthatónak tartják.

A gyermekbűnözéshez hasonlóan, az utolsó fél évtizedben a fiatalkori bűnözés is meglehetősen gyakori és arányában jelentős volt (10 000 fő körül mozgott) hazánkban. A 10 000 fiatalkorú lakosra eső elkövetői adatok jelentős emelkedése nyugtalanító (1974-ben 111, 1990-ben az előzetesen számított adat szerint 192). Az apologetikára hajlamos kutatók szerint a fiatalkori bűnözés így is csupán a hasonló életkorú össznépeességnek 1,5%-át teszi ki, és a 10 000 főre vonatkoztatott gyakoriság messze elmarad a nyugati országok megfelelő adataitól. (Ausztriában 380, Angliában 750, Németországban 790 fő a 10 000 lakosra eső fiatal elkövető.) Férfiakra korlátozott hosszabb időt átfogó kutatások viszont azt bizonyítják, hogy részesedési arányuk sokszorosa az említett 1,5%-nak. A nemzetközi összehasonlítás nem korrekt, mert a külföldi adatok olyan cselekmények (pl. csavargás, dohányzás az iskolában stb.) gyakoriságát is tartalmazzák, melyek nálunk legfeljebb a veszélyeztetettség kategóriájába tartoznak. (Veszélyeztetettnek a bűnözés peremén élő fiatalokat minősítjük.) Az iskolák és gyámhatóságok kb. 100 000 ilyen fiatal tartanak nyilván (e népességnek 3,7%-a), de a kérdést tanulmányozó több szakember e szám háromszorosát tartja reálisnak.

A fiatalkori bűnözés is elsősorban vagyoni elleni bűnözés. Az erőszakos elkövetés évek óta magas arányú. Minden harmadik fiatalkorú elkövető betöréses lopást követ el. Csakhogy amíg korábban jellemző volt az „igazi” fiatalkori indító ok (ételek, italok, divatos ruhadarabok elvétele), manapság a nem vagyoni bűncselekményeknél (garázdaság, jármű önkényes elvétele) is gyakran előbújik a *haszonszerzési cél*.

A hetvenes években sokat olvashattunk a galeri-bűnözésről. A hatóságok ezt a „nyugati” bűnözési mintákat felidéző címkét nem kedvelték. A téma sajtónyilvánossága csökkent. A *galeri-bűnözés azonban ma is létezik*. A tar-

tósan együtt élő antiszociális csoportok a bűnöző magatartást az egyik korcsoportból a másikba ültetik át, a gyermekkortól egészen a fiatal felnőttkorig.

A fiatalkori bűnözés okaival foglalkozó tanulmányok szerzői szinte versengenek abban, hogy ki tud újabb kriminogén tényezőket felsorolni. Ezek a tényezők azonban többnyire *kombinációkban* vezethetnek el a fiatalkori bűnözéshez. Hatásirányuk szempontjából három csoportba sorolhatók: (1) a legközvetlenebb hatást gyakorló mikrokörnyezet (pl. a szülők által kialakított nevelési helyzet), (2) a lazább kapcsolatokat jelentő makrokörnyezet (pl. iskola, barátok, támogató alaprendszerek), és (3) a részben mindezeketől függő személyiség szerkezet (pl. agresszivitás).

A pszichés, társadalmi és jogi elemek összefüggései – többek közt – az alábbi problémákat jelzik:

– A fiatalkorúak felgyorsult fizikai és szellemi érését nem követi a társadalmi integráció, ezért az életkornak a bűnözésre gyakorolt hatása nehezen korlátozható.

– A társadalmi szerepekkel való azonosulás, az integrálódás hiányában a fiatalok egy része erkölcsi alapok helyett csupán erkölcsi szólamokat sajátít el.

– Erkölcsi alapok hiányában más motívumok jutnak uralkodó szerephez: igazolttá válik a bűnözésre vezető motivációk sora. Ezek a tipikusan serdülőkori motívumoktól egészen a bűnözés révén történő haszonszerzésig vezetnek.

– A jog hatóereje korlátozott, minthogy ezek a korosztályok viszonylag közönyösek a büntetőszankciókkal szemben. Így számukra a bűnözés „ára” még nem túlságosan magas.

Okkal lehet feltételezni, hogy a fenti tényezők (integráció, erkölcs, félelem, hasznosság) befolyásolják a bűnözési hajlandóságot. Sőt, kutatások bizonyítják, hogy a fiatalkor és a bűnözés közötti kapcsolat mindig felismerhető volt, amikor a társadalmi integráció hiánya és a haszonszerzési motiváció együtt jelentkezett.

A fiatal felnőttkori bűnözés a jog határán

A fiatal felnőttkori bűnözés problémája jogi „senkiföldjének” tekinthető. A jogalkotók az eddigi kodifikációs javaslatokat elvetve azt önállóan nem szabályozták. (Jogalkotókon itt a szakmai jogszabály-„tervezőket” kell érteni. A mai Parlamentnek mint jogalkotónak eddig nem volt ideje e témával foglalkozni.) A hatályos magyar büntetőjog sok országtól (pl. Angliától, Belgiumtól, Jugoszláviától, Norvégiától, Németországtól, Svédországtól, Svájctól) eltérően – néhány részletkérdéstől eltekintve – nem rendelkezik átfogóan a fiatalkorúakhoz hasonlóan a 18. életévüket betöltött, de még a fiatalság körébe tartozó korosztályok sajátos büntetőjogi elbírálásáról.

Ezért a fiatal felnőttek bűnözése hazánkban ma nem jogi, hanem kriminálstatisztikai vagy kriminológiai kategória. A más államokban – a múlt szá-

zad végéhez hasonlóan – e téren újra beindult reformmozgalmak egyelőre nem érték el Magyarországot.

A különböző országokban a fiatal felnőttkorúak életkori felső határa a 21. évtől a 24. évig terjed. Nálunk jogi szabályozás hiányában ez kutatói döntés kérdése. A hivatalos statisztikákban a fiatal felnőttkorúak helyett fiatal és felnőttkorúak megjelölést alkalmaznak. A 18. és 24. év közötti elkövetők száma minden szempontból magas (1989-ben 20 168 fő volt, a 10 000 lakoshoz viszonyított arány pedig 209; 1990-re a korcsoportba tartozó elkövetők száma 28 143-ra emelkedett). Talán ezért sem hajlandó a jog az „elnézőbb” megítélésre. A népességnek ez a csoportja általános értelemben az egyik legaktívabb korosztályt az „évfolyamát” foglalja magában.

Kutatások bizonyítják, hogy a fiatal felnőtt bűnözés (de maguk a fiatal felnőttek is) jobban hasonlítanak a fiatalokhoz, mint a felnőttekhez.

E bűnözés nagyobb részét is a vagyon elleni bűnözés teszi ki. E mellett számottevő súllyal jelennek meg a közlekedési bűncselekmények és az erőszakos garázdaság. Ugyancsak jellemző a társakkal való együttcselekvés, és a bűncselekmények indulati töltete. A viszonylag magasabb életkorból adódik, hogy nagyobb számban fordulnak elő közöttük bűnismétlők (és visszaesők).

A kriminológia is igazolja a fejlődéslelektan régi megállapítását, hogy a 18. életév betöltésével a személyiség érése nem fejeződik be. A fiatal felnőttkorú elkövetők a felnőttkor küszöbén állnak. E küszöb átlépésére azonban olyan pozícióból tehetnek kísérletet, mely nem sokban különbözik a serdülőkre jellemző helyzetektől. Szociális értelemben az önállóság magasabb fokára jutottak és közvetlen felnőtt szerepek betöltésére készülnek. Ez azonban inkább célokban és elvárásokban jut kifejezésre és nem mindig hat ki a társadalomba való beépülésre. A házasságkötés és családalapítás például egészen másként jelentkezik egy 16 éves fiatalnál mint egy huszonevesnél. Az ilyen különbségek más területeken is megmutatkoznak.

A fiatal felnőttkor szocializációs nehézségei az elégtelen nevelési helyzettel párosulva önmagukban is bűnözést elősegítő tényezővé válnak. Ezért a fiatal felnőttkorúak bűnözését úgy is fel lehet fogni, mint késleltetett fiatalkori bűnözést. A fiatal felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok megteremtésével el lehetne tüntetni azt a paradox helyzetet, hogy lényegében azonos tulajdonságú elkövetői csoportokat – jogi differenciák miatt – eltérő elbírálásban részesít a társadalom.

*

A világ egyetlen országában sem sikerült még a bűnözést, sem az ifjúsági bűnözést felszámolni. Hazánkban e felszámolás a jog mindenhatóságára esküdő államszocializmus gyakran hangoztatott törekvése volt. Napjainkban megelégednénk az ifjúsági bűnözés csökkentésével, esetleg a növekedés megakadályozásával is. Ez nagyobb részben társadalmi, kisebb részben jogi feladat. A társadalmi tennivaló igen sokrétű, de a jogban is új szabályok megalkotására és a meglévők ésszerűbb alkalmazására lenne szükség.

Utópiától utópiáig: a visszaeső bűnözésről

Patera Antal

A bűnözésnek az államilag szervezett társadalmak életviszonyaiból kiinduló oknyomozó magyarázata több ezer éves. Az a felismerés, hogy a társadalmi viszonyok tetszés szerint, az „ész parancsára” nem alakíthatók, hanem saját objektív fejlődési törvényeiknek alárendeltek, csak a múlt században vált általánossá. Ezzel egyben világossá vált, hogy a bűnözésnek – mint a társadalmi-gazdasági viszonyok függvényének – a felszámolására a hatalmi, (büntető)jogi eszközök alkalmatlanok. Véget ért a bűnözésmentes társadalmak utópista „tervezőinek” a korszaka.

Am mindjárt új javaslatok is felmerültek. A globális társadalmi összefüggések, törvényszerűségek mellett egyre nagyobb figyelmet szenteltek a mező- és mikroszociológiai jelenségeknek, valamint a bűnelkövetővé válás folyamatának, a bűnelkövetők személyiségének és kezelésének. Közel fél évszázad alatt az egymástól szinte elszigetelten tevékenykedő szaktudományok gazdag empirikus ismeretanyagot halmoztak fel. Ennek szintetizálására csupán az utóbbi évtizedekben, a komplex kutatásokban történt kísérlet.

Az esélyegyenlőtlenségekért fizetett ár

Neves jogtudósunk szerint a bűnözés alapján valószínűleg a megmaradt egyenlőtlenségekért, az egyenlőtlen esélyekért fizetett ár, és olyannak tűnik, mintha sorsszerűen, torz árnyékként kísérné a társadalmat. A mai embernek fel kell magát vértéznie az elviselésére, eszközöket kell fenntartania és újakat keresnie, hogy megelőzze, ami megelőzhető és korlátozza, ami korlátozható a bűnözésben.

A visszaeső bűnözés mint az össz-bűnözés szerves alkotórésze sem jellemezhető másképpen. Hiszen a bűnözésnek mint társadalmi tömegjelenségnek az okai egyben a visszaeső bűnözés okai is. Mindazok a társadalmi-gazdasági viszonyainkból szükségszerűen adódó szociális egyenlőtlenségek és aránytalanságok, amelyek befolyásolják a bűnözést, hatnak a visszaeső bűnözésre is. Mi több, bizonyos okok és körülmények éppen a visszaeső bűnözésben összegeződnek és konzerválódnak, biztosítva a bűnözés folyamatos

fennmaradását és megszabva annak mindenkori állapotát, minőségi és mennyiségi jellemzőit, törvényszerűségeit. Lényegében a visszaeső bűnözés alkotja az össz-bűnözésnek azt a sajátos, állandó („kemény”) magját, ami mintegy évről évre újratermelődik, és amivel szorosabb-lazább összefüggésben további (kisebb-nagyobb volumenű) bűnelkövetések történnek. Ugyancsak itt megy végbe a *hagyományos bűnmegvalósítási módszerek „modernizálása”*, a változó létviszonyoknak megfelelő továbbfejlesztése, kiégésítése.

Kriminológiai értelemben a visszaeső bűnözés olyan személyek bűnözése, akik a társadalmi gyakorlat által kitermelt szükségletkielégítési, problémamegoldási módok közül bizonyos élethelyzetekben viszonylag rendszeresen és tudatosan a büntetőjogilag tilalmazott alternatívákat részesítik előnyben.

A büntető jogtudomány, szakmai felfogásának megfelelően, a visszaeső bűnözést „jogi jelenségként” kezeli. A visszaesőt korábbi elítélése miatt speciális jogalanynak tekinti, olyannak, akivel szemben a büntető törvény az előre megszabott, általánostól eltérő jogkövetkezmények alkalmazását teszi lehetővé. Az elítélt tisztában van sajátos jogi helyzetével, vagyis azzal, hogy újabb bűncselekmény elkövetése esetén őt visszaesőként vonják felelősségre és szigorúbb elbírálásban részesül.

A visszaeső bűnözés arányairól

Az elmúlt évtizedben (1980–1989) a hatóságok előtt ismertté vált bűncselekmények száma a 70-es évek átlagához (122 000) képest rendkívül gyors ütemben nőtt: 1989-ben már meghaladta a 225 000-et, 1990-ben pedig a 340 000-et. Döntően azok a bűncselekmények szaporodtak, amelyeket közvetlenül az állampolgárok sérelmére követtek el: a sértetté válás esélye 1988-ra mintegy megduplázódott, 1990-re pedig közel megháromszorozódott.

A mennyiségi növekedés mellett kedvezőtlenül alakult a bűnözés jellege és szerkezete is: megjelent a visszaeső bűnözés legsúlyosabb formája, az ún. szervezett, hivatásos bűnözés (nemzetközi kapcsolatokkal), a kábítószerkereskedelem, a fegyveres bankrablás. Terjedt a mozgó bűnözés, szaporodott az erőszakos, durva elkövetési mód, a csoportos cselekmény, a betöréses lopásoknál és más kategóriákban a sorozat-bűncselekmények elkövetése.

A korábbi évtizedek bűnözésére méretezett bünlődöző hatóságok ennek a kihívásnak képtelenek voltak megfelelni. Évről évre romlott a bünyfelderítő tevékenységük. Míg a 70-es években az ismertté vált bűncselekmények elkövetőinek közel négyötödét azonosították, addig az utóbbi években már minden harmadik, 1989-ben majdnem minden második, 1990-ben közel 55%, azaz több mint 187 000 bűncselekmény tettese maradt ismeretlen.

Az össz-bűnözés növekedése és a felderítés romlása döntően olyan bűncselekményfajtáknál, illetve kategóriáknál következett be, amelyekben évti-

zedek óta kiemelkedő arányban vesznek részt a fiatalabb korosztályokhoz tartozók és a felnőtts visszaesők. A meghatározó szerepet a vagyon elleni támadások játszották, ahol a büntetett előéletűek részvételi aránya ma már 46%. Mivel az összes ismeretlen tettesű bűncselekmény több mint 90%-a vagyon elleni támadás, feltételezhető, hogy elkövetők között legalább ilyen arányban szerepeltek büntetett előéletűek. Különösen valószínű ez, ha figyelembe vesszük, hogy a visszaesőkre jellemző a fokozott bűnözési intenzitás, azaz a „bűnök halmozása”, valamint a felderítés megnehezítése, kijátszása. Nem véletlen tehát, hogy a bűnözés kedvezőtlen alakulását döntően a hatóságok által már ismert, a bűnügyi nyilvántartásban szereplő személyek aktivizálódásának tudjuk be. Mindemelllett a vagyon elleni bűnözés megnövekedése, az össz-bűnözésen belüli 70% feletti (1990-ben már több mint 76%-os) részaránya nem írható csupán a nyilvántartott bűnismétlők számlájára. A lakosság egyre nagyobb tömegének elszegényedésével megjelent és egyre növekszik az ún. „ínségmotivált”, a létfenntartásra irányuló bűnözés, ami ugyancsak melegágya a visszaeső bűnözés bővített újratermelődésének.

Az elszegényedés sajátos módon tükröződik a család és az ifjúság elleni bűnözésben: 1988-ig másfélszeresére, illetve négyszeresére nőtt a kiskorú tartásának elmulasztásáért, illetve testi, értelmi, erkölcsi fejlődésének veszélyeztetéséért felelősségre vontak száma. A 70-es években még 58, illetve 40%-uk büntetett előéletű volt. Arányuk a jelzett időpontra 52%-ra és 35%-ra zsugorodott. Jóllehet a kiskorúak kiszolgáltatottsága és veszélyeztetettsége azóta tovább fokozódott, a felelősségre vonások száma mégis enyhén csökken, mivel a feljelentett szülők-nevelők nem bűnös szándékból, nem önhibából, hanem rajtuk kívül álló egzisztenciális okok miatt képtelenek kötelezettségüknek eleget tenni.

Ugyancsak növekvő arányban vesznek részt a büntetett előéletűek az erőszakos, garázda jellegű bűncselekményekben. Így pl. a nemi erkölcs elleni cselekményeknél a 70-es évek átlagához képest részesedési arányuk közel 50%-kal (39%-ról 57%-ra), a hivatalos személyek elleni erőszaknál 36%-ról 49%-ra nőtt. A garázdaságért felelősségre vontak számának dinamikus (50–55%-os) növekedése mellett a büntetett előéletűek részvételi aránya e kategóriában viszonylag állandó (42–43%). Az élet és testi épség elleni bűnelkövetőknek eddig mintegy egyharmad része volt korábban büntetett, ma már 37%-uk.

A büntetett előéletűek döntő többsége (több mint 80%-a) lényegében az eddig ismert bűncselekmény-kategóriákban vesz részt.

Az elmúlt évtizedben nem változott a bűnelkövetők és a visszaesők nemek szerinti aránya. A bűnözés továbbra is a férfiak „privilegiuma”, azaz csak minden nyolcadik bűnelkövető nő. Ők is nagyrészt férfi(ak) társaságában, velük közösen követik el a bűncselekményt.

A visszaesők utánpótlása

A büntetett előéletűek különböző kategóriáinál végzett ún. *kriminális karrier* vizsgálatok egyértelműen bizonyítják a *gyermek- és fiatalkori, valamint a visszaeső bűnözés többirányú összefüggését*. Az esetek többségében a felnőttkori kriminogenitás (antiszociális beállítottság és értékorientátság) eredete a gyermek- és kamaszkori személyiségfejlődési szakaszokban lelhető meg. Ez egyértelműen jelentkezik a bűnöző karriert gyermek- és fiatalkorúként kezdő visszaesőknél; viszonylag rejtettebben a bűnözés útjára fiatal felnőtt korban lépőknel.

A gyermek és kamaszkori adaptációs zavarokként fellépő deviáns magatartások körében a bűnelkövetés ismétlődése során megfigyelhető azok bizonyosfokú „szituációhoz és szükséglethez” kötődése. A cselekmények döntő többsége (több mint 90%-a) nagyon elleni támadás, a többi pedig főként életet és testi épséget, vagy a közrendet sértő erőszakos, garázda magatartás. Szinte általános a társas, csoportos elkövetés. A társak között egyre gyakrabban szerepelnek büntetett előéletű felnőttek, akik ily módon a „gyakorlatban” hagyományozzák át a szükségletkielégítés és konfliktusmegoldás törvénytelen módozatait, mintáit. Átültetik a bűnelkövetés hasznosságát és jogságát igazoló, önfelmentő nézetrendszerüket is.

A már ismertetett statisztikai adatok alátámasztják azt a megállapítást, hogy a kriminálisan veszélyeztetett gyermekkorúak személyisége a vétőképes (14 éves) kor kezdetén már meghatározott irányú antiszociális beállítódást, értékorientátságot mutat. Nem véletlen tehát, hogy a fiatalkorú és a fiatal felnőttkorú „elsőbűntényesek” közül a későbbiek folyamán szinte azonos arányban (kb. minden negyedik személy), az idősebb elsőbűntényesekhez képest sokszorta többen válnak bűnismétlőkké (visszaesőkké), majd pedig ún. szokásos büntetésekké (többszörös visszaesővé).

Az általunk több évtizeden át folytatott, nemzetközileg is ismert reprezentatív hosszmetzeti vizsgálat eredményei szerint a bűnözés útjára felnőtt korban lépő visszaesőknél nem mutatható ki közvetlen összefüggés bűnözővé válásuk és neveltetésük, illetve korai hibás személyiségfejlődésük között. Vizsgálati alanyaink a megfelelően szocializáltak (legalábbis évtizedekig társadalmilag adaptált életmódot folytatók) köréből sodródtak fokozatosan a bűnözés útjára. Többségük *alkalmi* vagy ún. *konfliktusos bűnelkövetőként indult*. Korábbi személyiségük kriminális torzulásában, „deformálódásában” jelentős szerepe volt a szabadságvesztést követő életfeltételeik nagymérvű romlásának, a tartást adó személyközi kapcsolatok felbomlásának.

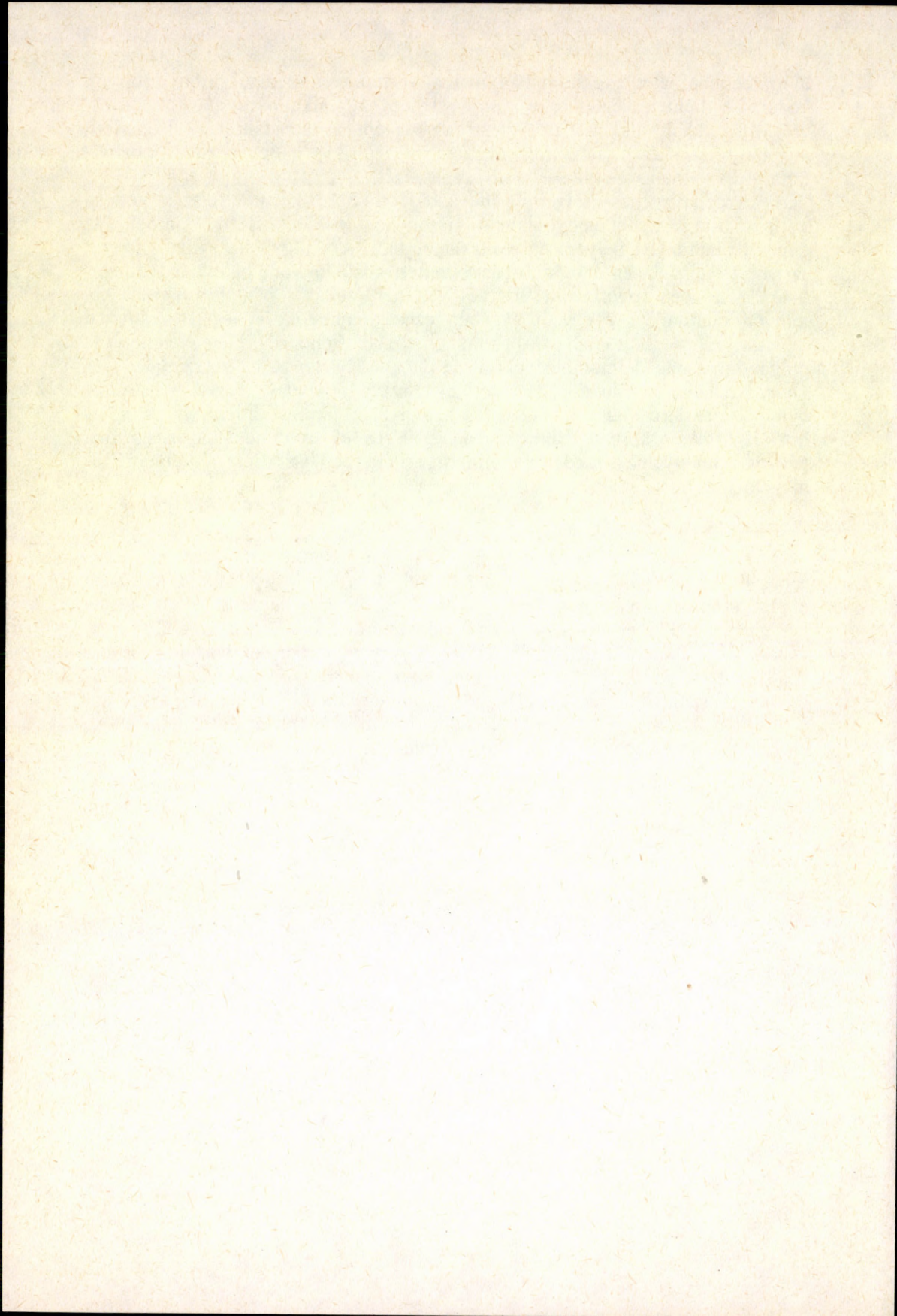
Némi túlzással: a börtönből szabadulókra olyan erkölcsi–anyagi terhek nehezednek, olyan elvárásokat és követelményeket támasztanak velük szemben, amelyeknek sokak személyisége képtelen megfelelni. Ehhez a személyiség lényegi összetevőinek, különösen szükséglet- és értékrendjének, beállítódásainak, egyben ínség- és konfliktustűrő képességének megfelelő átrendeződésére lenne szükség. Ez viszont csak a szabad élet feltételei közepette,

a mindennapi élet gyakorlatában mehet végbe, nem pedig börtönviszonyok között. A büntetésvégrehajtás környezetéhez való alkalmazkodás (prisonizáció) méginkább alkalmatlanná teszi az egyént a társadalmilag elfogadott, adaptált életmód folytatására; fokozatosan felőrli a még meglévő „belső” tartását, az önálló életvitelre való képességét.

A reszocializálódás esélyeinek itt vázolt romlása, fokozatos felszámolódása a felnőttkorú elsőbűntényeseknek viszonylag kisebb részét, döntően az amúgyis hátrányos helyzetben voltakát sújtja. A bűnügyi statisztikai adatok szerint az első ízben felnőttkorban elítéltek közül a korábbi évtized átlagában kb. minden tizedik vált visszaesővé, míg szokásos büntettségé csak kb. minden huszadik. Az elmúlt években ezek a mutatók is negatív irányban tolódtak el. A börtönből szabadulók hatósági (rendőri) felügyeletének és utógondozásának felszámolódásával *az önkormányzatokra és a karitatív mozgalmakra vár a reszocializálás tárgyi és személyi feltételeinek a biztosítása*. A büntető igazságszolgáltatás ehhez csak annyiban járulhat hozzá, hogy a lehető legszűkebb körben büntet szabadságvesztéssel, és minden olyan esetben pártfogó felügyeletet rendel el, amikor arra a beilleszkedés, a bűnismétlés megelőzése miatt szükség van.

*

Hazánk bűnözési helyzetét szándékosan nem hasonlítottam össze más európai és tengerentúli államok bűnözésével. Bűn-fertőzöttségünk diagnózisát aligha szépítheti meg más országok kedvezőtlenebb helyzete. Félrevezetőnek tartom a különböző anyagi–szellemi kultúrájú, fejlettségű szociális szerveződések (államok) „betegállapotának” sorsszerű perspektívaként történő beállítását is, ami szükségszerűen megalapozatlan pesszimizmust (vagy optimizmust) szül. Nekünk a saját, történelmileg adott, társadalmi–gazdasági, szociális–kulturális viszonyainkból adódó bűnözéssel kell együttelnünk; megelőznünk, ami megelőzhető és korlátoznunk, ami korlátozható.



A vagyon elleni bűnözésről

Vavró István

A „bűnözés” szó az emberekben általában két főbb magatartásforma képzetét kelti. Egyrészt az erőszakos, főként az élet elleni cselekményekkel, másrészt a vagyon elleni bűncselekményekkel, elsősorban a lopással azonosítják. Ez tulajdonképpen nem áll távol a bűnözés tényleges struktúrájától, ami azzal magyarázható, hogy egyrészt a képzeteket a társadalmi tapasztalat alakítja, másrészt az emberek leginkább a személyüket vagy anyagi javaikat ért sérelmeket kifogásolják. Az erőszakos bűnözés veszélyességével, a vagyon elleni bűnözés pedig gyakoriságával rá is szolgál erre a megkülönböztetett figyelemre.

A bűnözés iránti érdeklődés különösen felélénkül, ha közfelháborodást kiváltó súlyos bűncselekményt követnek el, vagy ha a bűnözés gyakorisága összességében erősen növekszik. Jelenleg abban a szerencsétlen helyzetben vagyunk, hogy a bűnözés általános növekedése mellett annak feltűnő eldurvulását tapasztalhatjuk. A társadalom tagjai a bűnözésről alkotott képet a tömegkommunikáció „ismeretterjesztő” tevékenységének, továbbá személyes tapasztalatainknak „köszönhetik”. A kriminálinformatika és kriminálstatisztika adatai lényegében megerősítik a bűnözésről a társadalomban kialakult képzetet. A társadalom tagjainak egyéni tapasztalatai persze nem egyformák, hiszen a jelenség negatívumait mindenki körülményeinek (így életkorának, életmódjának, lakóhelyének és anyagi helyzetének) függvényében érzékeli. Ezek a személyi és anyagi veszélyeztetettség eltéréseit is tükrözik. Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a sértetté válás módja és feltételei objektíve szintén különbözők lehetnek. Triviális példával élve: egy nem különösebben jómódú, de feltűnően csinos fiatal nő nagyobb valószínűséggel válik nemi bűncselekmény, míg egy éltesebb, de arannyal dúsan felékszerezett nő rablás sértettjévé.

A bűnözés szerkezete

A bűnözés szerkezetét alapvetően a vagyon elleni és egyéb, például az élet, testi épség elleni bűncselekmények aránya határozza meg. Lényeges azonban

az arányok szempontjából a közlekedési bűncselekmények, valamint a közrend elleni és a nemi bűncselekmények számának alakulása is. A bűnözésről kialakult kép leegyszerűsíti a jelenség két, egymást kölcsönösen feltételező, de fogalmilag különböző oldalát. Az egyik a bűncselekmény mint emberi magatartás, a másik a bűncselekmény elkövetője mint természetes személy. E két aspektus mennyiségileg is eltér egymástól. Ennek okai közül most kettőt látszik szükségesnek kiemelni. Az egyik az, hogy az ismertté vált bűncselekmények elkövetőjét nem mindig sikerül felderíteni. A másik, hogy egy személy esetenként nem egy, hanem több bűncselekményt is elkövet. Különösen a vagyon elleni cselekmények tetteseinél tapasztalható a bűnözésben esetenként kiemelkedő „szorgalom”.

A felderítési arány

A bűncselekmények egy részének elkövetőjét a bűnüldöző hatóságok minden igyekezetük ellenére sem képesek felderíteni. Ismert, hogy a vagyon elleni bűncselekményeknél a felderítési arány különösen alacsony. Gyakran összetévesztik a latens (lappangó) és a fel nem derített bűnözést. Az első a tényleges és az ismert bűnözés különbsége. A felderítési arány azt jelzi, hogy az ismert cselekmények körén belül mekkora azoknak az aránya, melyek elkövetőjét eredményesen felderítették.

Azt mondhatjuk, hogy összességében a bűncselekmények 60–70%-ának elkövetőjét sikerül felderíteni. A vagyon elleni bűncselekményeknél azonban ez az arány sokkal alacsonyabb. Területenként és cselekménytípusonként néha a 20%-ot sem éri el. Ebből következik, hogy a bűnözés és a büntetés mértékét vizsgálva aszimmetriát tapasztalunk. A bűncselekmények között a vagyon elleniek aránya magasabb, mint az elítéltek között azoké, akiket vagyon elleni bűncselekmény miatt ítélnék el. Ezt a „torzulást” némiképp csökkenteni, hogy a vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek jelentős részét egynél több cselekmény (jogi szakkifejezéssel: halmazat) miatt ítélik el. A halmazati bünelkövetés növekvő százaléka azonban vitathatatlanul összefügg a romló felderítési aránnyal. Jobb felderítési arány, eredményesebb nyomozómunka esetén ugyanis a vagyon elleni bűnözésre egyre inkább jellemző sorozat-bűncselekmények kevésbé lennének gyakoriak, hiszen az elkövetőnek viszonylag gyors felderítés után sorozatos elkövetésre nem lenne többé módja.

A vagyon elleni bűnözés összetétele

A vagyon elleni bűnözést a közvélemény elsősorban a lopással azonosítja. Ez indokolt, hiszen e cselekmények túlnyomó többsége valóban lopás. Különös figyelem kíséri ezen belül a betöréses lopások számának alakulását.

Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy körülbelül két évtized alatt az ilyen cselekmények száma 5–6000-ről 77 000 fölé emelkedett (1990). A másik, nagy érdeklődést kiváltó bűncselekmény a rablás. Aligha tagadható, hogy a társadalomban népszerű „krimik” – melyeknek e bűncselekmény gyakori témája – is fokozzák a rablás iránti közfigyelmet. Merőben más persze az elkövetés módjának és magának a cselekménynek a megítélése és hatása, ha azt nézőként, és ha sértettként kell átélni. A sértettek számát semmiképp nem szabad a vagyoni elleni bűncselekmények számával azonosítani. Ezek a cselekmények ugyanis – közvetlenül vagy közvetve – több személyt (pl. hozzátartozókat) is érintenek. Ezért a helyes számítás álláspontom szerint az, ha a cselekmények számát az átlagos családnagysággal szorozzuk. A sértettek száma e becslés szerint több mint két és félszerese a cselekmények számának.

Az elítéltek adatai

Az ismertté vált közvélemény bűncselekmények elkövetői, ha egyébként a büntetőjogi felelősségrevonás feltételei fennállnak, cselekményükért bíróság előtt felelnek. A társadalom tagjai rendelkeznek ugyan ismeretekkel a bűnözés személyi oldaláról, nem látszik azonban szükségtelennek e kép pontosítása. Míg a lakosságnak – durva közelítéssel – fele férfi és fele nő, addig a bűnelkövetőknél ez az arány (leegyszerűsítve) 4:1 a férfiak javára. A bűncselekmények jelentős része, ha úgy tetszik a bűnözési gyakoriság nem kis hányada, a fiatalabb életkorhoz kötődik. E téren különösen kedvezőtlen jelenség, hogy a fiatalabb évjáratokba tartozó elkövetők aránya elsősorban az erőszakos bűncselekményeknél lényegesen magasabb össznépességbeli arányuknál. Ez a jelenség a vagyoni elleni bűncselekményeken belül is megfigyelhető. Talán legszembetűnőbb példája, hogy a rablás miatt elítéltek 30–40%-a büntetőjogi értelemben véve fiatakorú (14–17 éves). A felnőttkorúak jelentős része is az ún. fiatal felnőttkorba tartozik, döntően 30 éven aluli. A bűnözés szempontjából rendkívül kedvezőtlen jelenség, hogy a büntetőjogi felelősségrevonás alsó korhatárát (14. év) átlépők között növekszik azoknak az aránya, akik a büntetőjogi szabályokat megszegik. Tekintettel arra, hogy a bűnözési gyakoriság a fiatal felnőttkor derekáig tovább emelkedik, ez a jövőre kedvezőtlen kilátásokat sejtet.

Az iskolai végzettség és a bűnözési gyakoriság összefüggése közismert. Egyes, elsősorban erőszakos bűncselekményeknél az írástudatlanok és a legalacsonyabb, valójában csak papíron létező iskolai végzettséggel rendelkezők bűnözési gyakorisága többszöröse a magasabb végzettségűekének.

A vagyoni elleni bűncselekmények elkövetőinek körén belül a rablást elkövetők között az írástudatlanok, vagy minimális végzettséggel rendelkezők (gyakorlatilag az esetek döntő részében analfabéták) aránya még a bűnözők egyébként kedvezőtlen iskolai végzettségi összetételénél is rosszabb. A legalacsonyabb végzettségű elkövetői kategóriák körében a visszaesés is lényeg-

gesen gyakoribb. Ez különösen szembetűnő a személyek javait károsító lopás miatt elítélteknél.

Általánosan elfogadott feltételezés, hogy a rendezett családi élet és a társadalmi normák tiszteletben tartására irányuló készség szorosan összefügg. A bűnelkövetők családi állapotát vizsgálva ezt a feltételezést megerősíthetjük. A nőtlenek és hajadonok aránya elsősorban a fiatal életkorúak magas arányával magyarázható. A közel azonos korcsoportba tartozó házások és elváltak bűnözési gyakorisága között is lényeges különbség van: az elváltaké 3–5-szöröse a házásokénak. A házasságok stabilitásának mind gyakoribb felbomlása ugyancsak valószínűsíti a kriminalitás további növekedését. Negatív hat az is, hogy a felbomló családok a gyermeknevelés funkciójának általában nem képesek megfelelni. (Ezt meggyőzően bizonyítja a fiatalkori bűnözés szaporodása, különösen az egyszülős családból származó fiatalok bűnelkövetők számának és arányának növekedése.)

Prognózis

Szinte minden társadalmi jelenség előrejelzése nehéz feladat, de ez különösen így van egy olyan bonyolult jelenségnél, mint a bűnözés. A prognózis lényegében feltételekhez kötött valószínűség. Nagyfokú bizonytalansága tehát már meghatározásából is adódik. Biztosak lehetünk abban, hogy a bűnözés feltételei – mint eddig mindig – a közeljövőben és azután is folytonosan változni fognak. A feltételek és a meghatározók változásának irányát és mértékét pontosan előre nem tudjuk. Nem különösebben kockázatos azonban azt valószínűsíteniünk, hogy a bűnözés, elsősorban a vagyoni elleni bűncselekmények volumene a jövőben tovább nő. Ha a hazai kriminálstatisztikai adatokat nálunk fejlettebb (például lélekszámukat tekintve velünk összemérhető) országok bűnözési adataival hasonlítjuk össze, akkor arra a felismerésre jutunk, hogy a bűnözési helyzet további romlása szinte bizonyosan előrejelezhető. Más, számos – elsősorban életszínvonalbeli – adat tekintetében példaképnek tartott országok vagyoni elleni bűnözési gyakorisága a miénknak 3–6-szorosa. Ezt mérlegelve alaposan valószínűsíthetjük, hogy Európához való, mostanában sokat emlegetett csatlakozásunk ezen a nem kívánatos területen is „közeledést” hoz majd magával. Valószínű, hogy a bűnözés társadalmi szempontból nem éppen előnyös „fejlődése” előbb vezet „eredményre”, mint az ország szempontjából kívánatos folyamatok.

A bűnözésre vonatkozó egyéb (részben nem kriminálstatisztikai) adatok és tapasztalatok arra utalnak, hogy a bűnözés nemcsak volumenében növekszik, hanem megvalósítási formájában is egyre durvábbá válik. A bűnözést kedvezőtlenül befolyásoló társadalmi mozgatórugók között meg kell említenünk az életkörülmények egyre szélesebb néprétegeket érintő romlását – elsősorban az egyébként is átlag feletti bűnözési gyakoriságot produkáló résznépességnek „életnívójának” létminimum körüli ingadozását –, a növekvő

munkanélküliséget, a fiatalok elhelyezkedési nehézségeit, a növekvő jövedelmi különbségeket.

Mindezek a körülmények önmagukban is a bűnözés, ezen belül elsősorban a vagyon elleni bűnözés növekedését valószínűsítik. Súlyos problémát jelent a bűnözés szempontjából a magyar *népesség sajátos kormegoszlása*. A bűnözési gyakoriság a fiatalabb életkorokban a legmagasabb. A büntetőjogi értelemben fiatakorú népesség lélekszáma pedig éppen a kilencvenes évek első felében lesz a legmagasabb. Ez önmagában is a fiatakorú bűnözés mennyiségi növekedését eredményezheti. Utalhatunk arra, hogy a büntetőjogilag vétőképes kor határát átlépő nemzedékben a bűnözési gyakoriság mintegy tíz éven át emelkedett. A jelzett demográfiai hullámhegy továbbhaladása annyit jelent, hogy a bűnözés volumene az ezredfordulón túl, valószínűleg az azt követő első évtizedben egyéb társadalmi problémák nélkül, pusztán e körülmény miatt is emelkedni fog. Ha mindezeket figyelembe vesszük, a prognosztikus számítások eredménye enyhén szólva nem öröndetes. Úgy vélem, nem az a helyes, ha a problémát nemlétezőnek tekintjük, vagy súlyát és jelentőségét csökkenteni próbáljuk, hanem az, hogy ha felkészülünk annak kezelésére. Ami a bűnözést, ezen belül a vagyon elleni bűnözést illeti, a felkészülés mindenképpen indokolt, sőt talán már megkésett is.

Az erőszakos bűnözés alakulása, okai és megelőzése

Bakóczy Antal

Az erőszak az emberi társadalom kísérője. Bármilyen sajnálatos, az erőszakos bűnözés napjaink valóságához ugyanannyira hozzátartozik, mint az ősközösségéhez.

Az erőszakos bűnözés nagyságrendje, térbeli megoszlása, minősége, jellege és szerkezete minden országban fokmérője és tükrö az államrend és a politikai rendszer szilárdságának, a közállapotoknak, a közrendnek, a közbiztonsági helyzetnek, valamint a bűnmegelőző és bűnüldöző tevékenység hatékonyságának. A bűnözés kategóriái közül az erőszakos bűnözés sérti és veszélyezteteti leginkább a köznyugalmat, egy ország nemzetközi megbecsülését, az ott tartózkodó külföldiek és az állampolgárok közérzetét és biztonságát.

Az erőszakos bűnözés a nemzetközi összehasonlítás tükrében

Az 1960-as évek vége, illetve az 1970-es évek eleje óta az egész világon tapasztalható az egyéni, a csoportos, a szervezett, sőt – időnként, ám visszatérően – az állami rangra emelt erőszak, valamint az erőszakos bűnözés és a terrorizmus gyakoriságának növekedése. A változás üteme lehet lassabb vagy gyorsabb. Az erőszak, az erőszakos bűnözés megjelenik általa eddig kevésbé érintett területeken is, új dimenziókat ölt, nemzetközivé válik. E bűnözési jelenségek elsősorban a válságövezetekbe tartozó, a polgárháborús helyzettel jellemezhető államokban értek és érnek el – nemegyszer a helyi háborúk árnyékában – nemkívánatos méreteket, keresnek új utakat és öltönek egyre veszélyesebb alakot.

Az erőszakos bűnözés nagyságrendje (100 000 lakosra számított bűncselekmények) a Föld különböző országaiban szélsőséges – 845,9 (Grenada) és 0,7 (Togo) – értékek között váltakozik; sajátos térbeli megoszlást és alakulást tükröz (lásd a 91. oldalon található táblázatot). Az ismert adatú 94 állam közül 45-ben (48%) az erőszakos bűnözés gyakorisága emelkedik, 26-ban (28%) stagnál, 23-ban (24%) pedig csökken.

Az erőszakos bűnözés helyzete hazánkban

Az össz-bűnözés jellegét – nagyságrendjénél, természeténél, kiemelkedő társadalmi veszélyességénél, hazai és nemzetközi következményeinél fogva – az erőszakos bűnözés terjedelme meghatározóan befolyásolja. E bűnözési jelenség előfordulási gyakorisága hazánkban – miként a világ legtöbb más, szilárd közállapotokkal jellemezhető országában – a szándékos bűnözésen belül a vagyon elleni bűnözés után a második helyen áll. Társadalmi veszélyességét tekintve azonban ez az első kategória.

Magyarországon az erőszakos bűnözés volumene egyelőre nem kiemelkedően nagy, tendenciájában viszont – különösen az 1980-as évek eleje óta – növekvő. Az 1965–1989 közötti negyedszázadban 100 000 lakosra évi átlagban 143,1 ismertté vált erőszakos bűncselekmény esett. Nemzetközi összehasonlításban az erőszakos bűnözési gyakoriság rangsorában hazánk a hatvankettedik, európai viszonylatban pedig a tizenkilencedik helyen áll.

Az erőszakos bűnözés emelkedése elsősorban azokban a megyékben – Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar – következett be, ahol már az 1960-as évek közepén is kiemelkedő (vagy igen magas) volt az erőszakos bűnözés előfordulási gyakorisága.

Legjelentősebben a szándékos súlyos testi sértés, valamint a rablás gyakorisága nőtt.

Az erőszakos bűnözés szaporodását sajnálatosan az ismeretlen elkövetők számának növekedése kíséri (az 1960-as évek átlagában 400, az 1970-es évtizedben 800, 1989-ben pedig már 2632 erőszakos bűncselekmény tettese maradt ismeretlen).

A mind több erőszakos büntettet szükségképpen egyre több sértett ellen követik el.

A bűnözés emelkedésével szemben az erőszakos és a garázda jellegű szabálysértések (botrányos részegség, verekedés, garázdaság, veszélyes fenyegetés) statisztikai adatai csökkenő tendenciát mutatnak. Hazánkban az elmúlt negyedszázadban 100 000 lakosra évi átlagban 131 elkövető esett, akit erőszakos szabálysértésért marasztaltak el.

Az erőszakos bűnözés minőségi jellemzői

Az erőszakos bűnözés kedvezőtlen minőségi változása világméretű jelenség. A bűnözés nemzetközileg is erőszakosabbá, durvábbá, kegyetlenebbé, szervezettebbé vált. Az 1960-as évek második fele óta reneszánszát élő terrorizmus az 1980-as évek elejétől fokozatosan átterjedt addig általa nem érintett országokra is.

Hazánkban az erőszakos bűnözés nemkívánatos tendenciái felerősödtek. E bűnözési kategórián belül a minőségi és a szerkezeti romlás jelei állapíthatók meg. A minőségi változást általában az erőszakos bűncselekmények

durvábbá, veszélyesebbé válása, az útonálló jelleg erősödése, az országos és a nemzetközi kihatású ügyek számának növekedése, a következmények súlyosbodása tükrözi, valamint az, hogy a végtelen agresszió megnyilvánulásai a hétköznapi életben mindinkább elharapóznak, szinte megszokottá válnak. Közbiztonsági helyzetünk az elmúlt évtizedben drámaian romlott. A közállapotok romlása az utóbbi három évben különösen szembetűnő volt egyes nagyvárosainkban és – a Budapesti Rendőrfőkapitányság vezetőinek 1990. év eleji, illúziókat keltő ígéretei ellenére – a fővárosban.

A minőségi romlást elsősorban *a közterületen elkövetett erőszakcselekmények* (garázdaság, rablás, szándékos súlyos testi sértés stb.) *mennyiségi növekedése idézte elő*. Hazánkban is terjednek az erőszakos bűnözésen belül a „tranzit”, a szervezett, a nemzetközi, az utazó és a mozgó bűnözők által elkövetett cselekmények.

Az 1990. október 25–28-a között lezajlott blokád – az ország infrastruktúrájának és az állampolgárok mozgásának megbénítása, személyes szabadságuk korlátozása révén – véleményem szerint az erőszak sajátos, eddig nem tapasztalt megnyilvánulási formáját jelezte.

Új, hazánkban eddig egészen kivételesen előforduló vagy ismeretlen esz-közök jelentek meg és terjedtek el az erőszakos bűnözésben. A legjelentősebb változás a rablások terén, azok jellegében, tárgyában, helyében, eszközeiben és módjaiban mutatkozik meg. Előbb lassan, majd 1989 közepétől napjainkig gyorsabban emelkedett a pénztintézetek, a pénzszállítók, a benzinkutak stb. sérelmére elkövetett lőfegyveres támadások száma. Az utóbbi hónapokban postavagon és pénzszállító autó ellen már „vadnyugati” módon is követtek el fegyveres rablást, illetőleg élet és testi épség elleni támadást. Az évtized közepétől hazánkban az élet elleni bűncselekményt elkövetők kivételesen, a rablások és az nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények tettesei gyakrabban alkalmaznak speciális bénító, az akaratnyilvánítást gátló, sőt, eszméletvesztést előidéző szereket (éter, kloroform, bénító gáz stb.).

Lényeges módosulások következtek be az elkövetői oldalon. A *tettesek gátlástalanabbak, merészebbek*, a végrehajtásban pedig *durvábbak és kegyetlenebbek*. Az erőszakos bűncselekményt elkövetők agressziós szintje általában magas; személyiségüket mások életét, testi épségét, egészségét, személyes és nemi szabadságát lebecsülő, egyoldalúan énközpontú, gátlástalan, elvetemült beállítódás és irányultság jellemzi. Az 1970-es évek közepe óta ismét fellendülőben van a galeriképződés. A fiatalkori csoportos bűnözés veszélyesebb formákat öltött. Újabban fiatalokból álló, kizárólag az erőszakra specializálódott csoportok is ismertté váltak. Az évtized elejétől, közepétől a hazai „bőrfejűek” erőszakos bűnözési aktivizálódása, utóbb, 1988-tól pedig a „Sátánisták” megjelenése és egy-két élet elleni (1990. október elején Mezőkovácsházán és Gárdonyban), valamint testi épség elleni bűncselekmény szadista végrehajtása keltett – egyes régiókban felelőtlen fiatalok által mesterségesen szított – hisztériától kísért, széles körű társadalmi visszhangot.

Az utóbbi évtizedben tovább nőtt a gyermekek, a fiatalok, a nők, a külterületen, illetőleg a város- vagy a faluszélen magányosan élő idős, beteg emberek, továbbá a külföldiek veszélyeztetettsége és fenyegetettsége: e csoportok mind gyakrabban válnak erőszakos bűncselekmények tényleges áldozataivá.

Szaporodik az életveszélyes fenyegetések száma, valamint a robbantásos merényletek kilátásba helyezése.

Az erőszakos bűnözés okai

Az erőszakos bűnözést különféle oki tényezők bonyolult együtthatásával próbálhatjuk magyarázni. *Makrokörnyezeti okok* lehetnek az urbanizációs, iparosodási, vándorlási (migrációs) ártalmak, a hazai gazdasági helyzet, az elosztási viszonyok gyorsuló romlása, a tartósan kezeletlen és éveken át leplezett társadalmi-gazdasági válságjelenségek, az értékválság, az orientációs zavarok, a távlatvesztés, a politikai rendszerváltás, a bűnmegelőzési és a bűnüldözési hibák, az össz-bűnözés gyorsuló növekedése, a kedvezőtlen nemzetközi és tömegkommunikációs hatások stb. *Mikrokörnyezeti előidéző tényezők* a szubkultúra (mikroközeg) elmaradott tudati, kulturális és morális szintje, az emberi személyiség, méltóság, az élet és testi épség, a személyes és a nemi szabadság minimális tisztelete, illetve ezek elégtelen figyelembevételével kapcsolatos, szokássá csontosodott közösségi hagyományok, a rendezetlen családi és a megoldatlan szociális viszonyok, a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzet következményei stb. *Szomatikus* (kedvezőtlen egészségi, fizikai állapot, gyengeelméjűség, idegrendszeri sérülés, testi fogyatékoság stb.), *pszichés* (egyéni, kórlélektani, valamint kedvezőtlen csoport- és tömeglélektani hatások), *szocializációs* tényezők (hibás nevelési módszerek, negatív utánpótlási minta, alacsony fokú szocializáltság stb.), valamint *társadalmi beilleszkedési zavarok* (ezen belül elsősorban az alkoholizmus és az elkövetéskori ittas állapot) is befolyásolják az erőszakos bűnözést. Alapvetően a szocializációs és a beilleszkedési zavarokra, illetőleg ezek következményeire vezethető vissza, hogy az erőszakos bűnözésben évtizedek óta kiemelkedő a fiatal korosztályok aktivitása.

Az erőszakos bűnözés oki hátterében az átlaghoz és a korábban feltételezethez képest is kiemelkedő szerepet játszanak az egyéni fizikai és pszichés zavarok, köztük veleszületett, illetőleg a szocializálódási folyamatban kialakult vagy szerzett egyénpszichikai tulajdonságok, amelyek az elkövető magatartását befolyásolják, illetőleg viselkedésére jellemzőek.

A kedvezőtlen makrokörnyezeti hatások közül néhányat ki kell emelnünk. A bűnmegelőzéssel kapcsolatos negatív tényező: a megelőzés politikai és társadalmi lebecsülése, a kormányzati értetlenség, a bűnmegelőzési szervezet- és intézményrendszer kiépítésének halogatása és elmulasztása, a jelzések figyelmen kívül hagyása, az alaptalan megnyugvás, a közrend, közbiztonsági

helyzet viszonylagos és látszólagos szilárdságának az 1980-as évek elejéig történő túlértékelése, az új, kedvezőtlen tendenciák késői felismerése, a minőségi változások és következményeik lebecsülése, hibás prognózisok készítése és elfogadása, az erőszak elleni küzdelem rendőri, jogalkotási, jogalkalmazási, büntetékiszabási kérdésként való kezelése és leegyszerűsítése stb. A bűnüldözési és a bűnfelderítési okok közt kiemelendők a bűnüldözés zavarai, a rendőrség elbizonytalanodása, azonosság-tudat-válsága, a bűnüldözési szolgálat túlterheltsége, alacsony fokú műszaki-technikai ellátottsága, a bűnüldözés szervezet- és intézményrendszerének korszerűtlensége, szakmai ismeretek hiánya, a felderítési és nyomozáseredményesség csökkenése stb.

Megelőzési utak, lehetőségek

Nem mai felismerés, hogy valamennyi szándékos bűnözési jelenség közül az erőszakos bűncselekmények megelőzése a legnehezebb, a legbonyolultabb és ez jár a legkevesebb sikerrel. A támadás elhárítása veszélyes, és megfelelő felkészültséget igényel. Ezt megerősítik mind a hazai és külföldi tudományos kutatások, mind a tapasztalati tények (pl. az 1990. november 28-án Pusztaszabolcson végrehajtott kommandóakció rendőrök életveszélyes sérülését okozó következményei, továbbá a bűnüldözési gyakorlat négy évtizedes tanulságai). A kutatási adatok szerint a szándékos emberölési esetek 14%-a, a szándékos súlyos testi sértés 13,3%-a, a rablás, a garázdaság és az erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmények 30%-a lett volna csak objektíve megelőzhető.

Az erőszakos bűnözés megelőzésének lehetőségei és formái összetettek és sokfélék. Megtalálhatók közöttük a társadalom- és gazdaságfejlesztési, a társadalompolitikai, a szociálpolitikai, a társadalmi, az önkormányzati, a sértetti, a közrendészeti, a közrendvédelmi, a bűnüldözés és a bűnfelderítés fejlesztéséhez kapcsolódó, valamint a büntetőjogi megelőzési feladatok.

Az egyre növekvő és szélesedő negatív tendenciák ellenére, álláspontom szerint az erőszakos bűnözés ma még ellenőrizhető és visszaszorítható: megfelelő társadalom- és gazdaságfejlesztési célkitűzések megvalósításával, a szervezeti keretek kialakításával és korszerűsítésével, az anyagi, műszaki feltételek megteremtésével. A megelőzés alapja az oksági háttér központi tényezőire ható, általános társadalom- és gazdaságfejlesztési célok megvalósítása. Így az életviszonyok, az állampolgárok anyagi, szociális, kulturális, morális, tudati szintjének emelése; az emberi élet, a testi épség, a személyes és a nemi szabadság megbecsülésének és tisztelésének jelentős fokozása vezethet oda, hogy e bűnözési jelenség gyakorisági tendenciája, illetve nagyságrendje csökkenthetővé váljék.

Ha a hatékony megelőzési intézkedések elmaradnak, s csak szólamokkal, formális intézkedésekkel, újabb jogi tilalmakkal, a jogalkotási elképzelésekről folytatott évtizede húzódozó vitával, a represszió, a büntetékiszabási gya-

korlat ismételt szigorításával próbálunk gátat vetni az erőszakos bűnözés terjedésének, holnap már késő lesz. Ha a megelőzést nem tesszük a jelenleginél szervezettebbé, ha az újabb kihívásokra elmarad a megfelelő állami, társadalmi válasz, ha a bűnüldöző és igazságügyi szervek tárgyi, műszaki és személyi feltételeit nem fejlesztik, akkor tehetetlenné válhatunk e bűnözési jelenség további romlásával szemben, s az erőszak visszafordíthatatlanul, évtizedekre elhatalmasodhat hazánkban.

A gondatlan bűncselekmények

Irk Ferenc

A gondatlan bűncselekmények megítélése évszázadok óta kérdéses az igazságszolgáltatásban. A jogászok „idegen testnek” szokták nevezni. A jog, a büntetőjog ugyanis általában csupán a szándékos bűncselekményeket bünteti. A gondatlanságból elkövetetteket csak kivételesen.

Mitől gondatlan a bűncselekmény?

A szakemberek a bűncselekményeknek két fő, ezeken belül két-két alcsoportját tartják számon. A két főcsoport a szándékosaké és a gondatlanoké. A szándékosakon belül ismerünk közvetlen és eshetőlegesen szándékkal elkövetetteket. A gondatlanokon belül tudatos (luxuriózus) és „tudattalan” (negligens) cselekményeket. A tudatos csoportba tartozó bűnelkövető jellemzője, hogy látja cselekménye esetleges lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában. A „tudattalan” jelzővel illetett elkövetők nem látják előre tettük lehetséges következményeit. Mégis felelősség terheli őket a tett következményeiért, mert az egyén elmulasztotta azt a tőle elvárható körültekintést, amivel a káros következmény előre látható lett volna. A cselekmény mindkét esetben megvalósítható tevésével és „nem tevésével”, azaz mulasztással.

E fogalomrendszer meglehetősen elvont; hogy miért ismertetem mégis röviden, az a befejező részben nyeri el magyarázatát.

A jog fenyegetése – visszatartó erő?

A jogalkotó úgy véli, hogy a törvényben tilalmazott magatartásformák elkerülhetők. Aki mégis elköveti azokat, azt büntetéssel fenyegeti. Ezért a büntetéssel való fenyegetés a büntető jogszabályok természetes tartozéka. Az is megszokott dolog, hogy a súlyosabb következményekkel járó cselekményeket súlyosabban, a csekélyebbeket enyhébben ítélik meg. A jog előfeltételezi, hogy *a fenyegetés visszatartó hatást gyakorol* arra, aki kísértést érezne egy

adott tett elkövetésére, mind pedig arra, aki már elkövette, mintegy motíválva őt a későbbiekben a cselekménytől való tartózkodásra. Ezen kívül a jognak *értéorientáló* szerepe is van. Mindenki számára nyilvánvalóvá teszi, hogy hol húzódik a megengedett (megtűrt) és a tilalmazott tettek közti határ.

Ugyanezek az előfeltevések, elképzelések érvényesek a gondatlan bűncselekmények esetében is. E körben is feltételezi a jogalkotó, hogy

– a helyesként megszabott jogi norma mindig követhető, a tilalmazott pedig mindig elkerülhető;

– normasértés esetén a következmény mindig előre látható.

Mint mondtam, a gondatlan normasértéseknek csak egy részét rendeli büntetni a törvény. Ezek többsége olyan tett, ami az élet, testi épség, egészség közvetlen veszélyével vagy sérelmével jár. Az utóbbiak a balesetek, ezen belül a közlekedési balesetek fogalmkörébe sorolt cselekményekből tevődnek össze.

Mindannyian tudjuk, hogy az emberi élet – nemcsak deklaráltan, de a társadalmi tények tükrében is – a legfőbb értékek egyikének minősül. Békeidőben az élet szándékos kioltása a legsúlyosabban büntetendő cselekmények közé tartozik. Kézenfekvő, hogy a jog – mindhárom, korábban említett funkciójából fakadóan – ezt az értéket fokozottan védi.

Talán természetes, hogy a nem szakember úgy gondolja, hogy könnyen el lehet kerülni az olyan cselekményeket, amelyek az élet sérelmével járhatnak; hogy „jó szándékú ember ilyen tettet soha nem követhet el”.

Ha ez az állítás minden további nélkül igaz volna, sokkal kevesebb balesetnek, főként súlyos kimenetelű balesetnek kellene bekövetkeznie, mint azt nap mint nap halljuk és látjuk. Nem fordulhatna elő, hogy míg szándékosan évente mintegy kétszáz embert ölnek meg, addig a közutainkon mintegy kétezer ember veszti életét. Épp a közlekedés az a terület, amelyik a fenti előfeltevésekkel szemben kételyt ébreszt. Nem véletlen, hogy a gondatlan bűncselekmények körében mind a büntetőjogászok, mind az okkutató kriminológusok e kategóriával foglalkoznak a legbehatóbban.

A gondatlan bűncselekmények túlnyomó többségét a balesettel kapcsolatos életsérelmek és életveszélyek teszik ki. A továbbiakban csak ezekről szólok.

Mit tudunk a balesetekről és azok főszereplőiről?

A baleseti okok kutatása – függetlenül attól, hogy melyik országban miként büntetik a balesetek okozóit – több mint fél évszázada folyik. Az orvosok, majd egyre inkább pszichológusok, szociológusok sokaságának részvételével folyó vizsgálódás célja egy mondatban megfogalmazható: megérteni és ezáltal megelőzhetővé tenni az emberi hibázást.

Bizonyára nem foglalkoztak volna ennyien és ennyit e kérdéskörrel, ha csupán egy, a többségtől jól elkülöníthető maroknyi kisebbséggel lenne dolgunk. A gond éppen az, hogy az elkövetők oldaláról tömegjelenséggel állunk

szemben. (Ugyanígy tömegjelenség pl. a természet- és környezetkárosítás. Ott azonban a büntetőjog csak fenyeget, büntetni alig tud. Nincsenek meg hozzá az alkalmas – elsősorban bizonyítási, eljárásjogi – eszközök.)

Viszonylag régen ismert, hogy a baleseteket előidézők két fő csoportba sorolhatók:

– akik visszatérően okoznak ilyeneket; ide sorolják azokat is, akik ismételtelen szenvedő alanyai a baleseteknek; őket gyűjtő elnevezéssel *balesetező személyiségeknek* hívjuk (számuk viszonylag kicsi); továbbá

– akik nagyon ritkán, esetleg életükben mindössze egyszer lesznek balesetek okozói és/vagy szenvedő alanyai; őket nevezük *alkalmi balesetezőknak* (számuk viszonylag nagy).

Az első csoportba tartozók jelentik az igazi veszélyt – ha azt nézzük, hogy ki hányszor kerül életet veszélyeztető helyzetbe. Az utóbbi csoportba tartozók jelentik az igazi veszélyt – ha azt nézzük, hogy milyen gyakorisággal valószínűsíthető az életet veszélyeztető helyzet.

Az első csoportról tudjuk, hogy tagjai olyan hiányosságokkal rendelkeznek, melyek jól felismerhetők és elkülönítik őket a társadalom többségétől. Valamilyen deficittel a második csoportba tartozó is rendelkezik. Többnyire véletlenszerű azonban, hogy ennek lesz-e (ha igen, mikor és milyen körülmények között lesz) káros következménye.

A hibázás emberi dolog

A tudományos eredmények egyre pontosabban kirajzolják az emberi teljesítőképesség határait. Bár a balesetező többségénél pszichés túlterhelés nem állapítható meg, pontosan nem ismert számban és arányban ez is előfordul. A büntetőjog nem szívesen vesz erről tudomást. Az ilyen vizsgálatok ugyanis meglehetősen bonyolultak. Ha mégis megejthetők, az eredmények megingathatják a sok évszázados elmélet alkalmazhatóságába vetett hitet. Hiszen mint láttuk: a büntetőjog szerint a gondatlanság lényege a tett következményeinek előre láthatósága abban az esetben, ha az egyén kellően gondos. Csak-hogy vizsgálatok bizonyították, hogy olyan körülmények között, amikor az embereknek a másodperc tört része alatt kell súlyos következményekkel járó döntéseket hozniuk – még hozzá sokszor egymás után – hiba „csúszhat be”. Az ember törekedhet a hibátlan döntésre, mégsem fog *mindig* helyesen dönteni. Az embertől csak a gondosság korlátozott mértéke várható el: az nem, hogy soha ne hibázzon. A tökéletességre nemhogy az ember, de még a világ eddig ismert legkitűnőbb gépei sem képesek. „Rövidzárlat” mind embernél, mind gépnél előfordul. Egyén és egyén között csak a hibás döntések gyakoriságában, ezek bekövetkezésének körülményeiben van eltérés.

A kutatás számos kedvezőtlen személyiségtulajdonságot, továbbá a baleseti valószínűséget fokozó szociológiai háttérkörülményt fedezett fel. Azt azonban nem tudjuk mindig megmondani, hogy pontosan miért következik

be egy adott baleset. Ugyanígy gyakran értetlenül állunk (s nemcsak hazánkban) az országos baleseti helyzet hirtelen romlása vagy javulása előtt.

A véletlenek szerepe

A balesetek és *következményeik* összefüggései eléggé jól ismertek. A büntetőjog (legalábbis ma még) a tett súlyosságának megítélésekor szinte ezt az egyetlen szempontot tartja szem előtt. Tudjuk, hogy a viselkedési hibát elkövető szemszögéből a *véletlennek* a közismertnél és a kívánatosnál sokkal nagyobb szerepe van. Az, hogy egy adott helyen és időben egy konkrét viselkedési hibának van-e következménye, jórészt attól függ: a hibázóval azonos tér-idő dimenzióban elhelyezkedik-e valamely további konkrét veszélyforrás. Nem csekély a szerepe e veszélyforrás (lehet az gyalogos vagy jármű) objektív veszélyességének (pl. hogy a baleset szenvedő alanya 8 vagy 80 éves). Közrehat, hogy a másik egyén milyen képzett, mennyi lélekjelenléte van és így mennyire tudja a másik hibájának nemkívánatos következményét elhárítani.

Az átlagember vélekedése

A „társadalom” minderről kevésbé óhajt tudomást venni. Amikor a sérelmet okozó személy egy a sok ismeretlen közül, a társadalom (de a jog is) azt vélelmezi, hogy akkor és ott lehetett volna hibátlan magatartást tanúsítani. (Nem foglalkozik azzal, hogy erre képes lehet-e az ember; hogy eltűrhető-e és milyen gyakran tűrhető el hibázás.) A gázoló taxis „gyilkosnak” minősül (bár lehet, hogy féktávolságon belül épp egy öngyilkosjelölt vetette magát eléje), a vonat elé hajtó buszsofőr pedig „tömeggyilkosnak” (pedig lehet, hogy a jelzőberendezés nem működött tökéletesen). A közvélemény gyakran ítélkezik torz előítéletek alapján megfontolatlanul és tévesen.

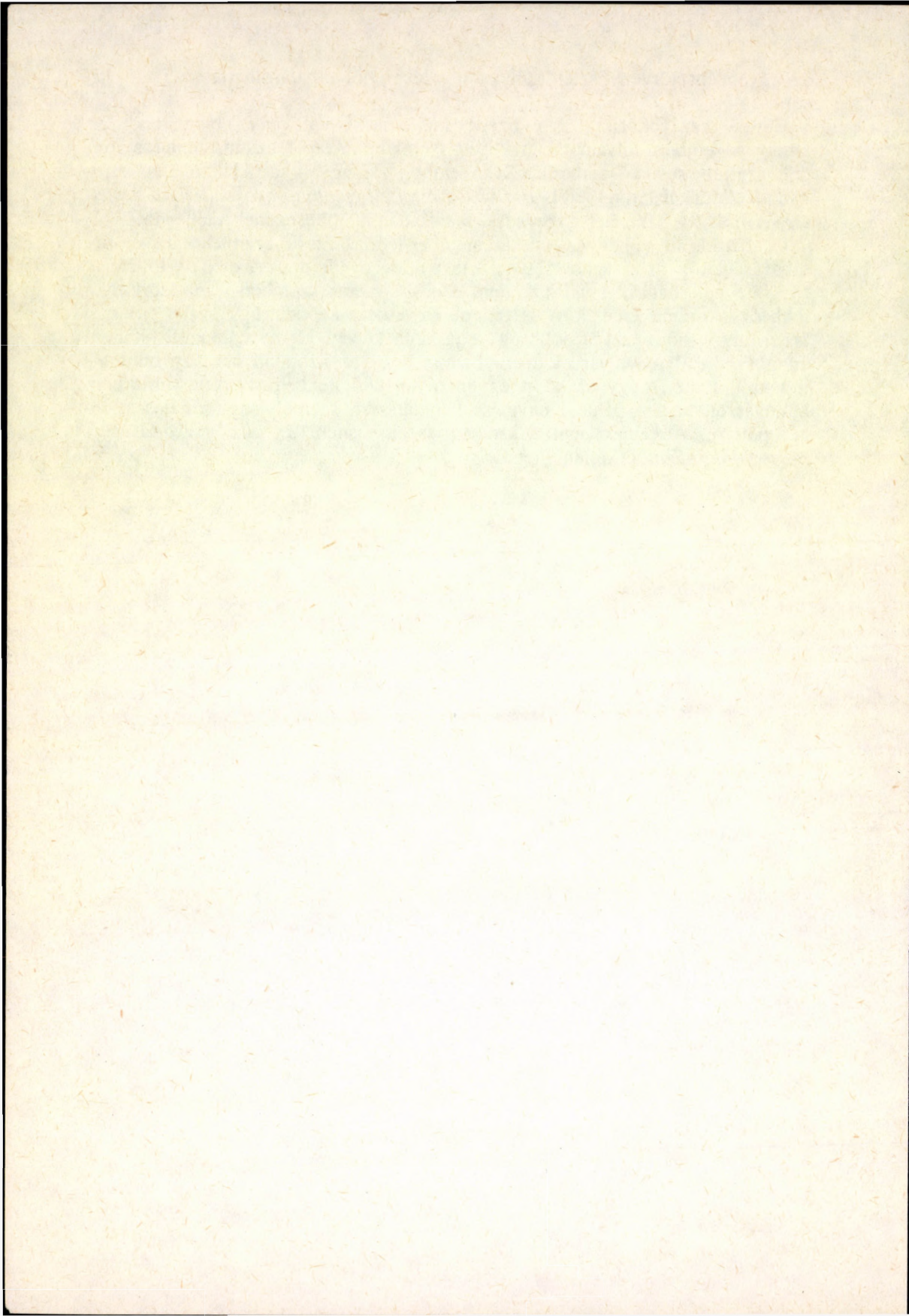
Más a helyzet akkor, amikor közeli ismerőssel történik effajta kellemtelenség. Ilyenkor a taxisról kiderülhet, hogy évtizedek óta a kilométerek száz-ezreit róttá az utakon a legkisebb zavar nélkül. A buszsofőr védekezését is elfogadják, miszerint ő meg akart állni a lámpa előtt, csak épp a járművének fékje mondott a lehető legrosszabbkor csődöt. A legnyilvánvalóbb bűnös is minősülhet merő „Pechvogel”-nek. A megelőzés szempontjából elsőrangúnak látszó rendszer így hátrányokozássá korcsosul.

Akkor ne büntessünk?

Szó sincs róla! De az igazságos büntetés új kritériumait kell és lehet keresni. Olyan szempontokat szükséges előtérbe helyezni, amelyek alapján

az egyébként törvényisztelő többség valóban jól elhatárolhatja magát a kisebbségtől.

Egyes országokban már évtizede működik, bevált egy olyan rendszer, amely az embert folyamatában képes szemlélni. Alapja az ún. „gondos modell szerint cselekvő ember”. Olyan ember, aki egy – társadalom által elfogadott – tűréshatáron belül, *a többség által elfogadható gyakorisággal és jelleggel hibázik*. E hibák egybeesnek a társadalom többségének „teljesítményével”. Közel áll ehhez az ún. átlagember-teória. Ez a szemlélet az ember hibázásának gyakoriságára figyel. Eleve megengedi a – ritkább – hibázást. Meghúz egy határt, s aki ezt nem teljesíti, azzal szemben – elsősorban a többség védelme érdekében – fellép. Következésképpen úgy szabja meg a kritériumot, hogy azt a többség teljesíteni képes. Nem rendkívüli, hanem átlagos teljesítményt vár el. Nem biztos, hogy az azonnali kemény büntetés indokolt. Lehet, hogy az adott egyén olyan deficitekben szenved, amit nem büntetéssel, hanem például neveléssel, oktatással, személyiség-formálással lehet pótolni. A célnak nem a kirekesztésnek, hanem *az alkalmazkodási képesség fokozásának* kellene lennie.



Viktimológia

Kerecsi Klára

Az Amerikai Egyesült Államokban minden 23-ik percben megölnek valakit és minden 6-ik percben megerőszakolnak egy nőt. A gyakorisági szám adatok akár kétszeresek is lehetnek, hiszen az USA-ban az erőszakos bűncselekmények több mint 50%-át nem követi feljelentés. Magyarországon még nem ennyire sötét a kép, de hazánkban is évente több tízezer ember válik bűncselekmény sértettjévé. 1990-ben az ismertté vált bűncselekmények körében 217 669 sértettet regisztrált a hazai statisztika. E sértettek kb. 77%-a vagyonában károsodott; 16%-uk ellen erőszakos, garázda jellegű cselekményt követtek el; 6%-uk pedig közlekedési bűncselekmény sértettjévé vált.

Noha a viktimológia – azaz a sértett helyzetével, a sértett és az elkövető kapcsolatával foglalkozó ismeretrendszer – már az 1940-es évek végétől polgárjogot nyert, mégsem mondhatjuk, hogy mindent megtettünk a viktimizáció (áldozattá válás) megelőzéséért, vagy a bűncselekmény sértettjévé lett egyén támogatásáért.

A kriminológia a 18. század közepétől a kriminális viselkedésre, a 19. század végétől pedig a bűnözők személyiségére koncentrált. E kutatások fejlődésével egyre inkább előtérbe került a sértett személye. Nyilvánvalóvá vált, hogy nem kizárólag a véletlen dönti el, hogy ki, mikor, milyen körülmények között válik bűncselekmény áldozatává.

Tudománytörténeti visszpillantás

A sértett személye, szerepe, a bűncselekmény kialakulásában való közreműködése több évtizede foglalkoztatja a kriminológusokat. A viktimológia, mint önálló bűnügyi ismeretrendszer, megalapozása Hans von Hentig nevéhez fűződik. A *bűnöző és áldozata* című, klasszikussá vált könyvében a bűnözéssel, a bűnözővé válás folyamatával, a bűncselekmény létrejöttével foglalkozik. Elemzésében a sértett személyére és annak az elkövetőhöz fűződő kapcsolatára összpontosít. Arra a következtetésre jut, hogy a bűncselekmények számottevő részének megtörténetében a sértettnek is szerepe van. Vizsgálatai során a sértetteket 13 csoportba sorolta: a fiatalok; a nők; az öregek; a

mentális sérültek; a bevándorlók; a kisebbségi csoportok tagjai; a mentálisan épek, de ostobák; a depressziósok; a kapzsik; a kéjsóváarak; a magányosok és megtörtek; a gyötrelmet okozók; és az ellenálló áldozatok csoportjaira. Csoportképző ismérvként tehát vagy a szituációval, vagy a helyzetben részt vevő személyekkel kapcsolatos pszichológiai illetve szociológiai jellemzőket jelölt meg. Természetesen von Hentig nem állította, hogy valaki „áldozatnak születik”. Arra hívta fel a figyelmet, hogy bizonyos emberek és bizonyos helyzetek nagyobb valószínűséggel vezetnek olyan eseménysorozathoz, melyben fokozott a sértetté válás lehetősége.

Benjamin Mendelsohn jeruzsálemi ügyvéd a sértetteket a bűncselekmény kialakulásában betöltött szerepük alapján osztályozta. A „teljesen ártatlan áldozatok”-tól (pl. gyermek), a bűncselekmény bekövetkeztéért „egyedül felelőssé tehető áldozatok”-ig (pl. a támadó, akit végül megölnek) hatféle sértetti típust különböztetett meg. Mendelsohn a sértettek felelőségének felvetésével, „ártatlan” vagy „bűnös” magatartásuk vizsgálatával máig tartó vitát indított el a sértett hibázthatóságáról. Ő használta először a viktimológia elnevezést. A tudományág vizsgálódási körét nem korlátozta a bűncselekmények áldozataira, hanem minden olyan társadalmi, biológiai, pszichológiai jelenség vizsgálatát bevonta, amely bizonyos embereket vagy embercsoportokat veszélyeztető, sérelmet okozó következménnyel jár.

A viktimológia képviselőinek bemutatását Henry Ellenberger francia pszichiáterrel folytathatjuk, aki kiváló pszichoanalitikusként az elkövető és a sértett közötti viszonyt, az áldozattá válás lélektani mechanizmusát vizsgálta.

A sértetté válás előrejelzésének lehetőségét fürkésző első kutatást M.E. Wolfgang végezte az 1948 és 1952 között Philadelphiában (Amerikai Egyesült Államok) elkövetett 558 emberölés vizsgálata alapján. Megállapítása szerint az élet elleni cselekmények különösen akkor láthatók előre, ha a sértett agresszív magatartása aktív, ha kezdeményező szerepet játszik a bűncselekmény kialakulásában. Az ilyen cselekményeknél szignifikánsan gyakoribb volt az olyan fekete bőrű férfi sértett, aki korábbi, folyamatos agresszív magatartásával, alkoholizálásával szinte kikényszerítette az elkövető (legtöbbször házas-, vagy élettárs) által ellene elkövetett élet elleni cselekményt. Wolfgang a feltárt sértetti és áldozati jellemzők alapján arra a következtetésre jutott, hogy az esetek 1/5-ében számítani lehetett a bűncselekmény bekövetkezésére. Hasonló megállapítást tett Bakóczy Antal, aki az élet elleni cselekmények elemzésénél fokozottan „veszélyeztetettnek” értékelte a családjukat üldöző, alkoholistá, kötekedő, agresszív férfiakat.

Súlyponti kérdés a viktimális (áldozattá válási) veszélynek nagyobb mértékben kitett sértetti csoportok körülhatárolása. A 12 évesnél idősebb népességre vonatkozó 1988-as országos amerikai kriminálviktimológiai felmérés azt mutatja, hogy *a férfiak* (különösen az erőszakos bűncselekményeknél), *a 25 évesnél fiatalabbak, a szegények és a nagyvárosokban élő személyek* esnek gyakrabban bűncselekmény áldozatául. Ezeket az adatokat az 1976–

1985 évekre vonatkozó, Tóth Tihamér által végzett hazai adatgyűjtés is alátámasztja. A kiemelt bűncselekmények ismertté vált sértettjei között a férfiak aránya hazánkban megközelítőleg kétszerese a női sértettekének. A vizsgálatok azt mutatják, hogy *bizonyos bűncselekmények szempontjából a nők, a gyermekek és az idős korúak nagyobb mértékben veszélyeztetettek*. Bár Magyarországon a kiskorúak ellen elkövetett cselekményekre nem irányul kellő társadalmi figyelem, s a viktimológiai szempontú adatgyűjtés sem teljes, a rendelkezésre álló adatok egyre riasztóbbak. 1985-ben 5137 tizennyolc éves és fiatalabb személy vált különböző deliktumok sértettjévé. *1990-re számuk 7492-re növekedett*. A kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények az emberöléstől a szexuális bűncselekményeken keresztül a kiskorú veszélyeztetéséig sokfélék lehetnek. Különösen veszélyesek a gyermekkorú (0–14 éves) sértettek ellen elkövetett bűncselekmények: 1989-ben például a befejezett és megkísérelt emberölések sértettjei (310 fő) közül 30 volt gyermekkorú (lásd a 94. oldalon található táblázatot). Bár a viktimológiai kutatások hazánkban gyermekcipőben járnak, a sértett és az elkövető közötti kölcsönhatást is feltáró kriminológiai kutatások eredményei alátámasztják a fenti megállapításokat.

Általános viktimológia versus kriminálviktimológia

A sértett személyének reflektorfénybe kerülésével a bűnözés okainak vizsgálata új szemponttal gazdagodott; azt az igényt is megfogalmazták, hogy a bűncselekmény sértettjével foglalkozó ismeretrendszer önálló tudományként nyerjen elismerést. A viktimológiának mint önálló diszciplínának az elismeréséről folyó vita napjainkig sem dőlt el. A tudományterület határai is vitatottak. A viktimológusok egy részének felfogása szerint a viktimológia önálló tudomány, szélesen értelmezendő tudományterülettel, amelybe a bűncselekmények áldozatain túl, a hatalommal való visszaélés, a háború, a balesetek és a különböző katasztrófák áldozatainak vizsgálata is beletartozik. E viktimológiai felfogás könnyen vezethet a viktimológiai kutatások parttalaná válásához.

A szakemberek másik része a viktimológiát a kriminológia alkalmazott tudományaként, kriminálviktimológiaként értelmezi. Vizsgálódási területét a bűncselekmények áldozataira korlátozza. Ennek megfelelően a kriminálviktimológia az alábbi problémaköröket öleli fel: (1) a sértettek jogainak, helyének és szerepének vizsgálatát a büntetőjogban és a büntető eljárásokban, (2) a sértettek bűncselekménycsoportonkénti jellemzőit, biológiai, pszichológiai és szociológiai vonásaikat, választ keresve arra, hogy miért az adott személy vált bűncselekmény áldozatává, (3) a sértett és az elkövető kapcsolatát, (4) a sértettek különböző szempontú csoportosítását, amely a nagyobb viktimális veszélynek kitett sértetti csoportok körülhatárolására törekszik, (5) a sértetteknek nyújtott segítő szolgáltatások, s az elszenvedett sérelem

kárpótlási lehetőségeinek és problémáinak vizsgálatát, valamint a társadalom általános viszonyát az áldozatokhoz.

A sértett jogai

A sértett helyzete a társadalomban és szerepe az igazságszolgáltatásban hátrányos és gyakran tisztázatlan. Ennek gyökerei a legtávolabbi múltig nyúlnak vissza. A magánbíráskodás megszűnése után a büntető hatalom érvényesítésének joga kizárólagosan az állam kezébe került. A kriminális cselekmény közösség- és társadalomellenességének hangsúlyozása, a bűnelkövető megbüntetéséhez fűződő közérdek háttérbe szorította a sértett jogainak, egyéni érdekeinek figyelembevételét, és egészében a sértett büntetőeljárás szerepének „leértékelődésével” járt. E helyzetet az 1970-es években a feminista mozgalom fellépése változtatta meg, amely először az erőszakos közönség áldozatait, majd a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények áldozatait ért méltánytalanságok ellen emelte fel a szavát. A nőmozgalom e speciális sértetti csoportok jog- és érdekvédelmében végzett tevékenysége irányította rá a figyelmet az ún. „elsődleges” (a sértettet a bűncselekmény elkövetésekor ért), és az ún. „másodlagos” (a hatósági eljárásban elszenvedett) viktimizáció kérdéseire és problémáira, és megalapozta a sértettek jogainak és eljárási helyzetének általános újraértékelését.

A sértett jogainak biztosításával, az igazságszolgáltatásban betöltött szerepének erősítésével, az elszenvedett kár vagy sérelem helyreállításával kapcsolatban jelentős lépés volt az ENSZ Közgyűlése által 1985-ben elfogadott „Deklaráció a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozataival való bánásmód igazságszolgáltatási alapelveiről”. A deklaráció sértettnek tekintti az olyan egyént vagy sértettek közösséget, akiket fizikai sérülés, pénzügyi veszteség, érzelmi trauma, vagy alapvető jogaikban bekövetkezett lényeges sérelem ért valamely jogsértő cselekmény vagy mulasztás folytán. Az ajánlás leszögezi, hogy a sértetteknek joguk van a méltóságukat tiszteletben tartó bánásmódhoz, az igazságszolgáltatáshoz és az adott ország jogalkotásának megfelelően az elszenvedett sérelem helyreállításához. A sértett eljárásjogi szerepét erősítették a sértettek tájékoztatására vonatkozó ajánlások. Ezek szerint a sértetteket egyaránt informálni kell az igazságszolgáltatási rendszer egészéről, az őket érintő eljárás alakulásáról, a képviselői és segítségnyújtási lehetőségekről (a jogi eljárásban), valamint az egyéni sérelem orvoslásával kapcsolatos összes kérdéstről. Az ajánlások között szerepel az állami kárpótlás intézménye is az olyan sértettek számára, akik nem jutottak megfelelő kártérítéshez az elkövetőtől vagy egyéb forrásból (pl. biztosítás). A deklaráció az állam másodlagos felelősségvállalását ajánlja a súlyos bűncselekményből származó és egyéb forrásból meg nem térülő komoly testi sérülés, fizikai vagy mentális károsodás esetén. Megállapítja továbbá: lehetővé kell tenni, hogy a bűncselekményből származó következmények enyhí-

tésére a sértett igénybe vehesse az anyagi, orvosi, pszichológiai és szociális támogatás, az állami, önkéntes vagy közösségi alapokon szervezett segítségnyújtás eszközeit.

Az állami kárpótlás

Az ENSZ ajánlás nyomán egyre több ország foglalta törvénybe a sértettek jogait és az állami kárpótlás feltételeit. E feltételek közös vonása, hogy a személy elleni erőszakos bűncselekmény sértettjeit illeti meg a kárpótlás. A megtéríthető károknál az orvosi, ápolási költségeket, a temetési költséget, a keresetkiesést és ez elhalt sértett leszármazottjainak eltartását veszik figyelembe. A károk összegét limitálják, az alsó határ általában 40–600 dollár között, a felső határ 20 000–600 000 dollár között mozog. A sértett magatartását gondos vizsgálat alá veszik, s az olyan „közreható” sértettet, akit valamilyen felelősség terhel a bűncselekmény bekövetkezéséért, kirekesztik az állami kárpótlás lehetőségéből. Mellőzik azt a sértettet is, akinek sérelmére együttélő családtagja követte el a bűncselekményt. További elvárás a sértettel szemben, hogy együttműködjön a hatóságokkal és meghatározott időn belül jelentse a bűncselekményt. Az államok többsége külön intézményt állított fel a kárpótlással kapcsolatos igények elbírálására. A kompenzáció forrása legtöbbször a pénzbüntetésből, pénzbírságból származó bevétel. Van azonban példa arra is, hogy az általános kincstári bevételek egy részét (pl. USA, Maryland állam), vagy alapítványi összegeket fordítanak e célra.

A sértett jogainak biztosítását, helyzetének erősítését, a sértettekkel kapcsolatos politika kialakítását befolyásolja az adott országban létező, a sértettek jogaiért küzdő mozgalmak térnyerése. Nem véletlen tehát, hogy az Egyesült Államok haladt legtovább a sértettek megillető jogok biztosításában. Az USA-ban szövetségi törvény fogalmazza meg a sértettek jogait; 46 tagállamban helyi állami jogszabály is rendelkezik erről. A sértettek helyzetét és büntetőeljárásbeli közreműködésüket 48 tagállamban a jog anyaga tartalmazza, s ugyanennyiben működik állami program a sértettek kompenzálására. Az európai országokban csak nyomai vannak a sértettek érdekeiért küzdő mozgalmaknak. Befolyásuk az igazságszolgáltatás gyakorlatának megváltoztatásához és az (állami vagy önkéntes) sértett-segítő szolgáltatások nemzeti hálózatának kialakításához eddig nem volt elegendő.

A sértett-segítő szolgálatok

A sértetteknek konkrét segítséget nyújtó szolgáltatások először az erőszakos közönség áldozatai számára szerveződtek. Hamarosan a családi erőszak áldozatává vált feleségeket és gyermekeket támogató szolgáltatások is megjelentek, majd az általános sértetti jogok megfogalmazódása után széleskörű

sértett-segítő szervezetek épültek ki. Az USA-ban az állami és magán forrásokból szervezett országos segítőhálózat keretében a sértetteknek nyújtott szolgáltatások általában az alábbi formákat foglalják magukban. A szolgáltatók 24 órás, 7 napos munkarendben dolgoznak. Szoros kapcsolatot tartanak a rendőrséggel, a kórházakkal s minden egyéb olyan intézménnyel, ahol a segítségre szoruló sértett jelentkezhet. A segítségnyújtás kiterjed az élelemre, a ruházatra és a szállásra. A vagyontárgyaiban kárt szenvedett személyt segítik például az eltörött zár javításával, a betört ablak pótlásával stb. A sértettet elkísérik a tárgyalásra, megoldják közlekedési problémáit, számára a vádlottól elkülönített váróteremről gondoskodnak.

A sértett-segítő szolgálatok hazánkban számtalan ok miatt nem tudtak polgárjogot nyerni. (Ilyen ok többek közt a non-profit szektor hiánya; a közösségi érdeket az egyéni érdek fölé helyező társadalmi értékrend; a civil társadalom hiánya; a feminista mozgalom hiánya; a társadalombiztosítási javaslatokkal és a polgári jogi igény lehetőségével látszólag „lefedett” sértetti kárpótlási igények stb.) A sértetteket megillető jogok biztosítása érdekében elérkezettnek látom az időt a sértettek jogi helyzetének átgondolására, valamint a fent vázolt új szemléletnek megfelelő szabályozás kialakítására. A bűnözési helyzet rosszabbodik, a viktimizációs veszély nő. A megelőzés és a problémakezelés érdekében szükségesnek látom a sértettek jogait tiszteletben tartó, érdekeiket jobban képviselő sértett-segítő szolgálatok létrehozását.

Statistikai Táblázatok

Az itt közölt táblázatok lapunk e számának témájára vonatkozó fontosabb adatokat tartalmazták.

Ismertté vált közvédas bűncselekmények száma

	Állam elleni	Személy elleni	Közlekedési	Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni	Allamigazgatás, igazságszolgáltatás elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Társadalmi tulajdon elleni	Személyek tulajdona elleni	Összesen
1968	597	20 894		5 264	4243	12 214	3543	26 450	45 049	118 254
1969	399	22 888		5 284	3880	13 422	3603	21 950	39 196	110 622
1970	378	24 558		5 826	3883	15 597	3749	25 167	43 131	122 289
1971	297	24 034		5 966	3770	16 058	4294	26 028	42 700	123 147
1972*	222	9 695		5 965	3529	25 053	3825	34 064	43 646	125 999
1973	278	9 667		6 181	3413	26 594	4995	29 157	45 103	125 388
1974	254	9 002		5 834	3013	25 836	5295	22 042	40 549	111 825
1975	323	9 888		5 523	3388	29 500	2882	24 356	45 029	120 889
1976	320	10 084		5 939	2915	32 531	3670	26 335	47 630	129 424
1977	231	10 009		5 844	2652	33 150	3891	23 835	44 011	123 623
1978	223	9 245		6 114	2585	32 528	4816	25 729	45 667	126 907
1979**	136	9 117	18 126	5 680	17 025***	5337	24 289	45 557	45 557	125 267
1980	65	9 322	16 906	6 560	3798	9 350	5826	29 635	49 008	137 470
1981	79	10 164	17 719	7 164	3955	9 504	5965	26 545	53 819	134 914
1982	57	9 979	17 574	7 397	4139	11 859	5164	27 899	55 727	139 795
1983	43	11 413	19 492	8 387	4686	11 987	5237	28 685	61 575	151 505
1984	23	11 965	19 010	9 100	4365	12 989	4523	28 819	66 242	157 036
1985	24	11 639	18 582	9 293	4272	15 285	4943	28 233	73 545	165 816
1986	41	12 323	20 187	10 327	4657	18 230	7254	30 434	79 414	182 867
1987	39	11 640	19 421	10 431	4862	17 485	8193	30 509	85 817	188 397
1988	17	10 605	18 856	9 207	4422	13 249	6025	31 711	91 252	185 344
1989	5	11 224	20 568	8 692	4094	12 093	8073	41 851	118 793	225 393
1990	0	13 043	25 976	8 237	3151	14 727	9858	71 455	194 482	341 061

*1972-től a személy elleni bűncselekmények egy része átkerült a közrend elleni bűncselekmények csoportjába.

**1979-ig a közlekedési bűncselekmények részben a személy elleni, részben a közrend elleni bűncselekmény-csoportokban szerepeltek.

***Államigazgatás, igazságszolgáltatás és közrend elleni bűncselekmények együtt.

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészégi bűnügyi statisztika alapján.

Az összbünyözés terjedelme és dinamikája
(az ismertté vált közbűnyözés bünyözésmények adatai)

	Bünyözésmények száma	1980 = 100	10 000 lakosra jutó bünyözésmények száma	A bünyözésmény elkövetője ismeretlen maradt	Bünyözésményt elkövetők száma	10 000 lakosra jutó bünyözésményt elkövetők száma	A bünyözésményt elkövetőkön belül		
							bünyözéskövetők száma	bünyözéskövetők aránya %-ban	10 000 lakosra jutó bünyözéskövetők száma
1980	130 470	100,0	121,9	34 022	77 154	72,1	72 880	94,5	68,1
1981	134 914	103,4	125,9	35 804	82 354	76,9	77 649	94,3	72,5
1982	139 795	107,1	130,5	39 400	82 104	76,7	77 174	94,0	72,1
1983	151 505	116,1	141,6	43 883	88 591	82,8	83 324	94,1	77,9
1984	157 036	120,4	147,1	47 692	89 943	83,4	83 493	93,8	78,2
1985	165 816	127,1	155,6	52 700	91 216	85,6	85 766	94,0	80,5
1986	182 867	140,1	171,9	57 583	99 114	93,2	93 176	94,0	87,6
1987	188 397	144,4	177,4	61 332	97 645	91,4	92 643	94,9	87,2
1988	185 344	142,1	174,8	68 203	87 844	82,8	82 324	93,7	77,6
1989	225 393	172,7	212,8	101 080	94 704	89,4	88 932	93,9	84,0
1990	341 061	261,4	326,4	187 344	118 046	113,0	112 254	95,1	107,4

Forrás: BM Adatfeldolgozó és Tájékoztatói Csoportfőnökség, valamint a Legfőbb Ügyészség „Tájékoztató a bünyözésről” c. kiadványai.

Az ismertté vált bűnözést jellemző adatok

	Bűncselekmények				Sértettek				Bűnelkövetők			
	száma	1981 = 100 %	előző év %-a	10 000 lakosra jut	száma	1981 = 100 %	előző év %-a	10 000 lakosra jut	száma	1981 = 100 %	előző év %-a	10 000 lakosra jut
1981	134 914	100,0	+ 3,4	125,9	69 214	100,0	+ 7,9	64,6	77 649	100,0	+ 6,5	72,5
1982	139 795	103,0	+ 3,9	130,5	70 521	101,9	+ 1,9	69,8	77 174	99,4	- 0,6	72,1
1983	151 505	112,3	+ 8,4	141,6	78 434	113,3	+ 11,2	73,3	83 324	107,3	+ 8,0	77,9
1984	157 036	116,4	+ 3,7	147,1	83 912	121,2	+ 7,0	78,6	83 493	107,5	+ 0,2	78,2
1985	165 816	122,9	+ 5,6	155,8	91 215	131,8	+ 8,7	85,7	85 766	110,5	+ 2,7	80,5
1986	182 867	135,5	+ 10,3	171,9	97 942	145,5	+ 7,4	92,1	93 166	120,0	+ 9,3	87,6
1987	188 397	139,6	+ 3,0	177,4	103 596	150,2	+ 5,8	97,5	92 643	119,3	- 0,5	87,2
1988	185 344	137,4	- 1,6	174,8	109 899	158,9	+ 5,7	103,6	82 324	106,0	- 11,1	77,6
1989	225 393	167,1	+ 21,6	212,8	138 765	200,5	+ 26,2	132,8	88 932	114,5	+ 8,0	84,0
1990	341 061	230,6	+ 38,0	298,8	217 669	314,5	+ 56,9	209,1	121 051	155,9	+ 36,1	116,3

Forrás: A táblázatokat Dr. Tóth Tihamér főiskolai docens állította össze.

Bűncselekmények száma, ahol az elkövető kilétét nem sikerült megállapítani

	Állam elleni	Személy elleni	Közleke- dési	Házasság- család, ifjúság és nemi erkölcs elleni	Államigazga- tás, igazság- szolgáltatás, közélet tisz- tásága elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Társadalmi tulajdon elleni	Személyek tulajdona elleni	Összesen
1970	30	675	-	107	39	226	17	5 793	12 654	19 541
1975	35	597	-	103	27	398	19	7 140	17 169	25 488
1980	30	602	107	95	38	203	24	9 105	23 818	34 022
1985	14	832	159	169	46	1124	35	11 540	38 781	52 700
1986	19	849	131	221	38	622	65	12 525	43 113	57 583
1987	31	776	109	165	35	760	66	12 664	46 726	61 332
1988	9	1083	212	248	68	789	75	14 472	51 451	68 407
1989	3	1245	331	272	62	904	83	21 934	76 328	101 162
1990	0	1817	830	277	144	1311	162	45 490	137 614	187 648*

Forrás: 1970–1987: *Statistikai évkönyvek megfelelő kötetei*, 1988–1990: Az egységes rendőrségi és ügyészségi büntügyi statisztika alapján.
*Az 1990-es „Összesen” rovat tartalmaz három „honvédelmi kötelezettség elleni” bűncselekményt is.

Ismertté vált bűnelkövetők bűncselekményenként

	Állam elleni	Személy elleni	Közleke- dési	Házasság, család, ifjú- ság és nemi erkölcs elleni	Államigazgatás, igazságszolgálat és közrend elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Társadalmi tulajdon elleni	Személyek tulajdona elleni	Összesen
1975	292	8406		4336	2523	23 774	2301	16 219	14 198	72 049
1976	275	8307		4435	2438	25 937	2635	17 684	14 866	76 577
1977	209	8554		5105	2385	26 675	3711	17 524	14 393	78 556
1978	204	8130		5384	2339	26 206	4455	18 596	14 202	79 516
1979*	92	7694	16 765	5280	8 666**		4674	16 579	14 088	73 838
1980	43	7487	15 714	5942	3262	5 836	5371	15 376	13 849	72 880
1981	37	7953	16 317	6453	3361	6 396	5683	16 472	14 977	77 649
1982	41	7755	16 167	6396	3385	6 700	4663	16 876	15 191	77 174
1983	22	8580	17 986	7145	3539	7 233	5001	17 323	16 495	83 324
1984	21	8819	17 393	7591	3405	8 367	3904	16 426	17 567	83 493
1985	8	8641	17 580	7881	3407	9 506	4517	16 324	17 902	85 766
1986	22	8902	18 592	8438	3494	11 121	6320	17 180	19 107	93 176
1987	10	8492	17 896	8542	3772	10 311	7420	16 703	19 497	92 643
1988	21	7495	17 471	7523	3227	7 659	5310	15 193	18 430	82 329
1989	2	7668	18 871	7090	3284	6 774	7235	17 736	20 272	88 932
1990	0	9126	23 639	6852	2487	7 651	9014	24 546	28 813	112 254

*1979-ig a közlekedési bűncselekmények részben a személy elleni, részben a közrend elleni bűncselekmény-csoportokban szerepeltek.

**Államigazgatás, igazságszolgálat és közrend elleni bűncselekmények együtt.

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

Bűncselekmények száma Budapesten és megyénként 1989-ben

Elkövetés helye	Állam elleni	Személy elleni	Közlekedési	Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	Allamigazgatás, igazságszolgáltatás elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Társadalmi tulajdon elleni	Személyek tulajdona elleni
Budapest		1 867	3 601	1 362	808	3 701	1545	11 462	39 865
Baranya		432	1 021	379	206	433	365	1 500	4 110
Bács-Kiskun		527	1 329	528	219	598	357	2 155	5 769
Békés	1	431	811	435	114	230	221	1 036	2 939
Borsod-Abaúj-Zemplén		1 015	1 365	910	286	1 172	532	2 912	6 973
Csongrád		453	841	401	189	404	464	1 366	3 190
Fejér	1	424	799	416	102	726	91	1 874	5 472
Győr-Sopron		367	701	273	508	449	1292	1 774	3 912
Hajdú-Bihar		687	1 032	375	134	567	179	2 035	6 899
Heves		348	626	277	69	322	69	1 174	2 183
Komárom		291	565	298	106	315	252	1 158	2 782
Nógrád		260	501	193	96	180	194	670	1 202
Pest		1 262	2 217	793	194	962	204	3 739	12 067
Somogy		446	816	253	128	253	230	1 733	4 789
Szabolcs-Szatmár		824	985	398	117	333	561	2 068	4 520
Szolnok		429	804	352	100	422	101	1 355	2 868
Tolna		251	534	254	77	194	51	833	1 964
Vas		218	449	150	372	181	609	586	1 627
Veszprém		374	988	419	77	435	126	1 590	3 461
Zala	3	316	546	225	185	212	311	812	2 140
Összesen	5	11 224	20 568	8 692	4 094	12 093	8073	41 851	118 793

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészégi bűnügyi statisztika alapján.

A közbiztonsági bűncselekmények és az ismertté vált elkövetők számának alakulása Budapesten és megyénként

	Közbiztonsági bűncselekmények száma			Ismertté vált elkövetők száma		
	1975	1980	1989	1975	1980	1989
Budapest	31 599	38 259	64 211	12 766	13 026	15 194
Baranya	4 563	4 376	8 446	3 084	2 863	3 961
Bács-Kiskun	8 561	7 693	11 482	5 135	4 408	4 957
Békés	4 109	4 281	6 218	2 573	2 439	2 976
Borsod-Abaúj-Zemplén	9 735	9 492	15 165	6 563	6 290	8 057
Csongrád	4 798	5 097	7 308	3 025	3 097	3 557
Fejér	5 042	5 125	9 905	2 914	2 610	3 038
Győr-Sopron	4 528	4 793	9 276	2 335	2 423	2 958
Hajdú-Bihar	4 567	5 816	11 908	3 334	3 381	4 513
Heves	2 392	2 551	5 068	2 037	2 007	2 760
Komárom	2 979	3 600	5 767	1 914	2 091	2 385
Nógrád	1 982	2 197	3 296	1 493	1 595	1 929
Pest	9 845	10 492	21 438	6 840	7 046	8 109
Somogy	4 902	4 304	8 648	2 818	2 529	2 989
Szabolcs-Szatmár	5 356	5 367	9 806	4 421	4 076	4 872
Szolnok	3 612	4 111	6 431	2 863	2 542	3 291
Tolna	2 405	2 708	4 158	1 745	1 776	2 040
Vas	2 393	2 793	4 192	1 491	1 502	1 821
Veszprém	4 461	4 054	7 470	2 375	2 544	3 013
Zala	2 606	3 035	4 750	1 629	1 864	2 185
Összesen	120 435	130 144	224 943	71 355	70 109	84 605

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

A fiatalok bűnözésének mutatói

	A fiatalok elkövetők száma	10 000 azonos korú lakosra jut
1974	6974	111
1986	10 574	179
1987	9887	168
1989	9661	155*
1990	12 264	192*

* Számított adat.

Forrás: *Tájékoztató a bűnözésről*, BM és Legfőbb Ügyészség közös kiadványa, 1990, valamint az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

18. életbetöltött, 24. életbe nem töltött elkövetők száma és aránya

	Elkövetők száma	10 000 azonos korú lakosra jut
1985	18 358	202,5
1986	19 562	214,3
1987	19 455	209,4
1989	20 168	208,8
1990	28 143	289,5*

* Számított adat.

Forrás: *Tájékoztató a bűnözésről*, BM és Legfőbb Ügyészség közös kiadványa, 1990, valamint az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

Összefoglaló adatok a nyomozásról

	1988	1989	1990	1989- 100 %
Bűnügyi tárgyú feljelentések	183 938	227 615	360 756	158,5
Nyomozáselemlendek	163 287	204 911	332 365	162,2
Nyomozásmegtagadások	14 282	15 209	19 483	128,1
Feljelentéskiegészítések	29 117	30 902	40 992	132,7
Pótnyomozások	3 335	3 340	2 973	89,0
Befejezett nyomozások	150 923	183 646	289 853	157,8
Ebből:				
15 napon belüliek száma	11 491	12 809	21 263	166,0
aránya	7,6	7,0	7,3	
15-30 napon belüliek száma	70 729	91 293	103 846	113,8
aránya	46,9	49,7	35,8	
30-60 napon belüliek száma	42 120	49 379	114 686	232,3
aránya	27,9	26,9	39,6	
60 napon túliak száma	26 583	30 165	50 058	165,9
aránya	17,6	16,4	17,3	
Átlagnyomozási napok	37	36	39	
Szignalizációk	4 743	3 597	1 905	53,0
(a levelek száma szerint)				
Bűnügyi tárgyú figyelmeztető levelek	12 879	9 036	3 629	40,2
Tulajdon elleni szabálysértésekben érkezett feljelentések száma	52 197	47 728	52 054	109,1
Tulajdon elleni szabálysértésekben elintézett feljelentések száma	45 995	47 804	52 140	109,1

Forrás: BM Adatfeldolgozó Főosztály.

A bűnügyi tárgyú feljelentések száma bűncselekmény-főcsoportonként és megyénként 1990-ben

	Az állam és az emberiség	A személy	A közlekedési	A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs	Az állami-gazgatás, az igazságszolgáltatás és a közelet tisztasága	A közrend	A gazdasági	A vagyon	A honvédelmi kötelezettség	Mind-összesen
	elleni									
Budapest	3	2 752	5 267	1696	552	2094	321	100 279	37	113 001
Baranya		500	1 301	319	31	242	37	8 817	8	11 255
Bács-K.		761	1 890	485	90	299	40	11 552	53	15 170
Békés	1	505	1 062	555	41	124	16	6 678		8 982
Borsod-A.-Z.	2	1 193	1 866	919	98	825	37	18 646	1	23 587
Csongrád	5	530	1 050	396	58	211	18	8 209		10 477
Fejér		531	1 079	392	55	317	6	11 909	12	14 301
Győr-S.		441	1 165	297	56	215	18	8 671	3	10 866
Hajdú-B.		1 077	1 486	536	100	590	21	15 831	12	19 653
Heves	2	610	880	337	31	391	23	8 134		10 408
Komárom		379	738	356	30	213	38	8 760	8	10 522
Nógrád		330	744	212	24	148	3	3 987	4	5 452
Pest		1 914	3 059	891	106	701	30	28 115	17	34 833
Somogy	2	557	1 010	371	64	204	17	10 863		13 088
Szabolcs-Sz.		1 032	1 403	390	67	410	15	14 483	10	17 810
Szolnok		488	1 124	363	42	284	21	8 021	2	10 345
Tolna		341	812	224	28	111	5	4 833	6	6 360
Vas		340	663	162	55	170	13	4 399	1	5 803
Veszprém		446	1 328	279	40	260	16	8 684	8	11 061
Zala	1	460	861	231	55	171	21	5 952	30	7 782
Összesen	16	15 187	28 788	9411	1623	7980	716	296 823	212	360 756

Forrás: BM Adatfeldolgozó Főosztály.

Elfogatóparancs alapján körözött és elfogott személyek száma megyénként 1990-ben

	Elrendelt összesen	Ebből			Elfogott összesen	Ebből		
		helyi, vagy regionális	országos	külföldre irányuló		helyi, vagy regionális	országos	külföldre irányuló
Budapest	3416	109	3300	7	3774	288	3481	5
Baranya	270	36	234		464	39	425	
Bács-K.	441	113	327	1	302	89	212	1
Békés	72	17	55		138	44	94	
Borsod-A.-Z.	741	336	405		826	256	567	3
Csongrád	262	160	100	2	282	138	144	
Fejér	379	100	279		226	64	162	
Győr-S.	393	134	259		375	140	235	
Hajdú-B.	327	115	212		290	83	207	
Heves	231	57	174		258	57	201	
Komárom	199	33	166		195	34	161	
Nógrád	155	94	61		184	98	83	3
Pest	477	8	468	1	470	8	462	
Somogy	263	76	187		298	50	248	
Szabolcs-Sz.	145	53	92		423	27	396	
Szolnok	121	32	89		124	32	92	
Tolna	98	9	89		106	9	97	
Vas	49		49		92	4	88	
Veszprém	162	10	152		148	13	135	
Zala	271	125	145	1	269	128	141	
Összesen	8472	1617	6843	12	9244	1601	7631	12

Elfogatóparancs alapján körözött és elfogott személyek száma megyénként 1990-ben (folytatás)

	Elfogott személyekből							egy éven túl
	bűnügyi	közrendvédelmi	közlekedési	15 napon belül	15-30 nap	1-6 hónap	6-12 hónap	
	szolgálat által			között				
Budapest	1410	2332	32	1284	1271	876	245	98
Baranya	124	323	17	113	280	68	3	
Bács-K.	117	178	7	87	133	74	7	1
Békés	19	118	1	67	46	25		
Borsod-A.-Z.	153	615	58	394	309	118	3	2
Csongrád	87	190	5	108	120	49	1	4
Fejér	55	153	18	79	109	38		
Győr-S.	143	207	25	243	102	21	7	2
Hajdú-B.	103	182	5	88	138	63		1
Heves	57	201		58	103	81	15	1
Komárom	49	140	6	88	73	32	1	1
Nógrád	61	119	1	108	39	34		
Pest	189	274	10	77	144	220	22	10
Somogy	53	225	20	103	139	54	2	
Szabolcs-Sz.	185	237	1	94	194	96	29	10
Szolnok	60	62	2	25	48	42	6	3
Tolna	17	87	2	38	52	16		
Vas	10	80	2	22	42	28		
Veszprém	23	117	8	27	65	50	6	
Zala	100	169		164	89	15	1	
Összesen	3015	6009	220	3267	3496	2000	348	133

Forrás: BM Adatfeldolgozó Főosztály.

A jogerősen elítéltek száma

	Összes elítélt felnőtt	Összes férfi	Összes nő	Összes közvédas felnőtt	Közvédas férfi	Közvédas nő	Összes fiatalok	Fiatalkorú fiú	Fiatalkorú lány
1968	54 854	44 866	9 988	47 065	40 731	6334	4554	3967	586
1969	53 240	44 047	9 193	46 877	40 555	6322	4700	4075	625
1970	46 036	39 363	6 673	41 388	36 782	4606	4942	4441	501
1971	57 521	48 642	8 879	52 245	45 706	6539	6801	5946	855
1972	64 181	53 520	10 661	58 616	50 362	8254	7171	6263	908
1973	65 303	54 806	10 947	59 741	51 568	8173	6506	5567	939
1974	64 909	55 089	9 820	59 321	51 790	7531	5725	4899	826
1975	59 233	51 534	7 699	54 083	48 345	5738	5339	4685	654
1976	65 938	57 091	8 847	60 347	53 648	6699	5931	5171	760
1977	66 240	56 654	9 586	60 752	53 372	7380	5555	4828	727
1978	66 675	57 162	9 513	61 302	53 928	7374	5512	4795	717
1979	58 459	50 344	8 115	54 134	47 507	6627	4757	4195	562
1980	55 300	47 855	7 445	51 721	45 413	6308	4613	4082	531
1981	57 618	49 709	7 909	54 130	47 304	6826	5098	4417	681
1982	58 099	50 228	7 871	54 889	48 034	6855	5527	4823	704
1983	60 282	52 059	8 223	56 889	49 699	7190	5865	5143	717
1984	57 568	49 847	7 721	54 424	47 720	6704	6290	5603	687
1985	54 851	48 368	6 483	52 246	46 517	5729	6067	5496	571
1986	59 296	51 579	7 717	56 871	49 871	7000	6513	5863	650
1987	61 936	53 410	8 526	59 682	51 890	7792	6655	6024	631
1988	61 977	53 680	8 297	59 806	52 136	7670	6220	5604	616
1989	58 358	51 469	6 889	56 472	50 123	6349	6362	5821	541
1990*	42 538	38 854	3 684	41 399	37 969	3430	5156	4807	349

*Előzetes adat.

Megjegyzés: 1989 végén és 1990-ben közkegyelmi rendelkezés volt.

Forrás: Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

A büntetett előéletű bűnelkövetők számának alakulása
(bűncselekmény-csoportonként)

	Összes bűnelkövető	Korábban büntetve	Ebből				közlekedési
			vagyon elleni	személy elleni	közrend elleni	család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	
1980	72 880	24 424	11 987	2276	2159	3072	3489
1981	77 649	25 973	12 567	2593	2367	3491	3508
1982	77 174	26 250	12 923	2590	2479	3326	3524
1983	83 324	28 748	13 865	2960	2669	3787	3993
1984	83 493	29 556	14 379	3025	3096	3917	3722
1985	85 776	30 277	14 614	2912	3793	4019	3569
1986	93 176	32 717	15 313	3142	4482	4278	3942
1987	92 643	32 261	15 747	2955	4073	4194	3740
1988	82 329	30 233	15 433	2758	2987	3837	3809
1989	88 932	32 302	17 674	2853	2493	3729	4057
1990	112 254	40 449	24 147	3206	2693	3384	5360

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi büntügyi statisztika alapján.

**Közvédas bűncselekmények miatt jogerősen elítélt férfiak száma
iskolai végzettség szerint**

	Analfabéta	Általános iskola	Középiskola	Felsőfokú iskola
1968	1469	35 125	3 253	884
1969	1321	35 021	3 256	957
1970	1268	32 061	2 718	732
1971	1207	39 713	3 674	1112
1972	1430	43 606	4 064	1262
1973	1289	44 377	4 571	1331
1974	1133	44 227	5 045	1385
1975	1134	41 653	4 421	1137
1976	1275	45 874	5 051	1448
1977	1121	45 502	5 229	1520
1978	1069	45 053	6 149	1657
1979	848	39 477	5 807	1375
1980	780	37 232	6 070	1331
1981	727	39 044	6 066	1467
1982	668	39 917	5 944	1505
1983	696	40 934	6 512	1557
1984	670	38 503	7 103	1444
1985	644	37 414	7 131	1328
1986	713	39 101	8 444	1613
1987	642	40 181	9 247	1820
1988	591	39 465	10 289	1791
1989	572	37 232	10 564	1755
1990*	495	28 586	7 765	1123

**Közvédas bűncselekmények miatt jogerősen elítélt nők száma
iskolai végzettség szerint**

	Analfabéta	Általános iskola	Középiskola	Felsőfokú iskola
1968	739	4865	643	87
1969	720	4880	643	79
1970	665	3522	369	50
1971	724	5011	673	131
1972	850	6352	913	139
1973	861	6217	943	152
1974	781	5704	894	152
1975	672	4332	615	119
1976	792	5027	754	126
1977	833	5313	1033	201
1978	666	5441	1036	231
1979	627	4869	961	170
1980	532	4631	984	161
1981	581	4964	1087	194
1982	547	5074	1045	189
1983	614	5289	1107	180
1984	527	4835	1149	193
1985	468	4286	830	145
1986	527	5144	1133	196
1987	513	5632	1438	209
1988	451	5406	1550	263
1989	404	4406	1295	244
1990*	224	2430	673	103

* Előzetes adat. – Megjegyzés: 1989 végén és 1990-ben közkegyelmi rendelkezés volt.

Forrás: Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

A jogerősen elítéltek iskolai végzettsége a főbb bűncselekmény-csoportokban

	Állam elleni				Személy elleni				Közlekedési				Család, ifjúság, nemi erkölcs elleni			
	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső
1975																
Férfi	2	189	16	3	187	4950	307	49					71	2416	115	27
Nő	1	3	-	-	70	493	27	11					15	239	10	-
1980																
Férfi	-	19	2	2	145	4185	444	78	23	10 379	2735	767	66	2449	137	18
Nő	-	-	-	-	61	423	44	5	-	169	181	71	50	388	8	-
1985																
Férfi	-	4	2	-	133	4395	494	65	12	9528	3248	737	58	3031	276	21
Nő	-	-	-	-	55	456	53	9	-	185	155	55	56	478	26	1
1988																
Férfi	-	3	1	-	109	4278	728	104	21	10 148	4463	961	56	2821	405	33
Nő	-	-	-	-	51	471	65	10	1	295	374	113	55	614	31	2
1989																
Férfi	-	-	-	-	103	4159	749	85	24	9 533	4857	1053	48	2681	429	22
Nő	-	-	-	-	50	410	64	16	1	271	332	110	37	458	42	-

	Államigazgatás elleni				Közrend elleni				Gazdasági				
	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	Anal-fabéta	Általános	Közép	Felső	
1975													
Férfi	88	1392	123	39	285	15 728	2182	652	17	854	367	154	
Nő	56	210	18	-	94	566	128	68	16	476	125	17	
1980													
Férfi	35	1424	214	65	130	3 060	315	45	10	1153	684	190	
Nő	46	275	60	11	66	525	65	6	21	541	263	44	
1985													
Férfi	17	1256	256	64	124	4 264	501	60	6	781	590	204	
Nő	32	242	52	8	64	727	58	12	5	323	211	41	
1988													
Férfi	24	1276	405	71	100	4 133	726	98	5	915	857	267	
Nő	34	290	75	8	66	719	91	19	14	421	395	66	
1989													
Férfi	29	1087	328	79	70	3 123	626	62	6	848	813	231	
Nő	26	260	56	7	64	502	91	8	13	341	242	60	

	Társadalmi tulajdon elleni				Személyek tulajdona elleni				Közvédas bűncselekmények összesen			
	Analfabéta	Általános	Közép	Felső	Analfabéta	Általános	Közép	Felső	Analfabéta	Általános	Közép	Felső
1975												
Férfi	170	8355	937	158	314	7769	274	55	1134	41 653	4 421	1137
Nő	122	1088	225	18	298	1257	82	5	672	4 332	615	119
1980												
Férfi	143	7831	1117	133	228	6732	422	33	780	37 232	6 070	1331
Nő	68	1183	273	10	220	1127	90	14	532	4 631	984	161
1985												
Férfi	107	7067	1122	129	187	7088	642	48	644	37 414	7 131	1328
Nő	53	799	194	14	203	1076	81	5	468	4 286	830	145
1988												
Férfi	126	7477	1640	190	150	8414	1064	67	591	39 465	10 289	1791
Nő	71	1182	376	35	159	1414	143	10	451	5 406	1 550	263
1989												
Férfi	115	7509	1590	159	177	8292	1172	64	572	37 232	10 564	1755
Nő	76	969	332	31	137	1195	136	12	404	4 406	1 295	244

Forrás: Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

A jogerősen elítélt felnőttek a kiszabott büntetés szerint

Büntetés	Állam elleni	Személy elleni	Közlekedési	Család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	Allami-gazg., igazságszolg., közélet elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Társadalmi tulajdon elleni	Személyi tulajdon elleni	Magánvadás	Összesen
1988											
Halál	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
<i>Szabadságvesztés</i>											
6 hó alatt	-	843	712	945	319	972	128	1 394	1 697	33	7 043
6-12 hó	2	1430	1 017	1050	644	1281	239	2 007	2 587	5	10 262
1-2 év	1	438	182	191	167	194	81	839	1 191	-	3 284
2-5 év	1	300	45	192	50	20	18	325	845	-	1 796
5 év felett	-	173	2	56	-	1	1	22	161	-	416
Életfogytig	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	19
<i>Szabadságvesztés összesen</i>	4	3203	1 958	2434	1180	2468	467	4 587	6 481	38	22 820
<i>Ebből</i>											
Felfüggesztett	2	1679	1 293	1121	619	1194	345	1 959	1 602	19	9 833
Javító-nevelő munka	-	269	307	367	81	761	10	519	612	11	2 937
Pénzbüntetés	-	1310	13 487	93	590	1582	1880	4 182	2 700	1070	26 894
Önállóan alkalmazott mellékbüntetés	-	1031	624	1123	332	1141	583	1 809	1 628	1052	9 323
Összesen:	4	5816	16 376	4017	2183	5952	2940	11 097	11 421	2171	61 977
1989											
Halál	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Szabadságvesztés</i>											
6 hó alatt	-	762	657	775	288	736	60	1 290	1 576	29	6 173
6-12 hó alatt	-	1261	1 030	841	500	728	139	1 763	2 355	4	8 621
1-2 év	-	395	193	174	134	113	54	844	1 208	-	3 115
2-5 év	-	226	50	183	27	15	9	313	791	-	1 614
5 év felett	-	163	2	59	-	4	-	17	118	-	363
Életfogytig	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	7
<i>Szabadságvesztés összesen</i>	-	2814	1 932	2032	949	1596	262	4 227	6 048	33	19 893
<i>Ebből</i>											
Felfüggesztett	-	1463	1 349	958	522	778	197	1 568	1 478	19	8 332
Javító-nevelő munka	-	214	240	313	52	299	8	379	443	7	1 955
Pénzbüntetés	-	1332	13 294	101	538	1476	1491	4 021	2 810	860	25 923
Önállóan alkalmazott mellékbüntetés	-	1275	715	1271	333	1175	793	2 154	1 884	986	10 586
Összesen:	-	5636	16 181	3717	1872	4546	2554	10 781	11 185	1886	58 358

Forrás: Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

Százezer lakosra jutó összes és vagyon elleni bűncselekmények száma egyes országokban

	1977		1978		1979		1980		1981	
	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes
Ausztria	1 822,11	4 036,85	1 900,46	4 166,27	2 038,54	4 396,84	2 113,88	4 624,80	2 407,00	5 087,69
Dánia	5 155,30	6 148,83	5 675,80	6 764,23	5 811,56	7 007,95	6 670,38	7 941,72	6 499,55	7 844,65
Finnország	1 691,54	10 105,06	1 625,30	10 367,47	1 684,14	9 945,47	1 832,05	10 045,72	1 869,86	10 569,24
Franciaország	2 497,89	3 922,22	2 540,75	4 038,57	2 757,83	4 366,73	3 008,24	4 903,07	-	-
Magyarország	-	-	-	-	-	-	421,11	1 219,35	-	-
Olaszország	2 867,44	3 453,17	-	-	-	-	-	-	1 436,78	2 087,14
USA	2 729,90	5 055,10	-	-	5 198,00	5 522,00	5 563,00	5 900,00	-	-

	1982		1983		1984		1985		1986	
	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes	vagyon elleni	összes
Ausztria	2 451,77	5 155,88	2 369,46	5 120,00	2 388,66	5 185,55	2 365,50	5 650,10	2 391,20	5 278,80
Dánia	6 592,67	8 102,90	6 510,92	8 143,05	7 110,28	8 823,50	7 454,06	9 370,16	8 046,01	10 058,08
Finnország	2 021,80	10 846,44	1 932,88	12 010,02	1 914,42	13 380,94	2 157,40	13 358,50	2 216,80	14 184,60
Franciaország	-	-	3 943,79	6 557,93	4 111,64	6 714,06	4 134,25	6 500,06	3 784,44	5 955,57
Magyarország	-	-	674,36	1 418,72	720,00	1 470,54	765,60	1 555,90	845,60	1 718,70
Olaszország	1 371,56	1 980,27	1 548,39	2 124,74	-	-	10 99,66	2 387,04	1 143,74	2 452,25
USA	-	-	4 853,89	5 175,04	4 697,49	5 031,29	4 859,00	5 206,50	5 087,80	5 479,90

Forrás: Interpol adatok.

Az ismertté vált vagyon elleni bűncselekmények száma

	Az ismertté vált közvéleményes bűncselekmények száma összesen	Ebből		
		vagyon elleni	ebből	
			társadalmi tulajdont	személyek javait
			károsító	
1965	121 961	78 003	33 541	44 462
1970	122 289	68 298	25 167	43 131
1975	120 889	69 385	24 356	45 029
1980	130 470	78 643	29 635	49 008
1981	134 914	80 364	26 545	53 819
1982	139 795	83 626	27 899	55 727
1983	151 505	90 260	28 685	61 575
1984	157 036	95 061	28 819	66 242
1985	165 816	101 778	28 233	73 545
1986	182 867	109 848	30 434	79 414
1987	188 397	116 326	30 509	85 817
1988	185 344	122 963	31 711	91 252
1989	225 393	160 644	41 851	118 793
1990	341 061	265 937	71 455	194 482

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

A lopások száma a vagyon elleni bűncselekményeken belül

	Az összes vagyon elleni bűncselekmény	Ebből	
		lopás	ebből:
			betöréses lopás
1965	78 003	41 013	5 636
1970	68 298	29 599	6 526
1975	69 385	55 324	11 946
1980	78 643	64 595	15 807
1981	80 364	66 840	15 994
1982	83 626	70 124	17 259
1983	90 260	76 086	19 717
1984	95 061	81 660	22 537
1985	101 778	86 214	25 104
1986	109 848	95 056	26 679
1987	116 326	100 124	28 893
1988	122 963	104 653	30 928
1989	160 644	143 073	43 074
1990	265 937	231 446	77 077

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

**A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények száma
és egyes kiemelt bűncselekmények**

	Összesen	Ebből			
		lopás	sikkasztás	csalás	rablás
1975	24 356	17 552	2606	1345	11
1980	29 635	21 082	3343	2133	17
1981	26 545	19 587	2331	1464	15
1982	27 899	21 123	2179	1369	18
1983	28 685	21 803	2078	1304	27
1984	28 819	22 457	1876	1286	18
1985	28 233	21 756	1921	1307	36
1986	30 434	23 711	1847	1533	29
1987	30 509	23 953	1892	1339	27
1988	31 711	25 734	1551	1247	27
1989	41 851	35 244	1407	1338	38
1990	71 455	62 925	1624	1778	65

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

**A személyek javai elleni bűncselekmények száma
és egyes kiemelt bűncselekmények**

	Összesen	Ebből			
		lopás	sikkasztás	csalás	rablás
1975	45 029	37 772	907	3986	558
1980	49 008	39 784	702	2274	1005
1981	53 819	43 315	675	3078	1198
1982	55 727	45 276	785	3043	1099
1983	61 575	50 212	758	3024	1327
1984	66 242	54 430	914	2560	1635
1985	73 545	59 836	1149	4307	1543
1986	79 414	66 258	1037	3090	1578
1987	85 817	70 978	1024	4269	1590
1988	91 252	76 393	981	4314	1512
1989	118 793	102 350	1029	3223	1795
1990	194 482	168 521	1403	5984	2799

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

A vagyon elleni bűncselekmény miatt jogerősen elítéltek száma

	A fiatalokor elítéltek száma				A közbiztonság eljárásban elítélt felnőttek száma			
	Összesen	ebből va- gyon elleni bűncselek- mény	ebből		Összesen	ebből va- gyon elleni bűncselek- mény	ebből	
			lopás	rablás			lopás	rablás
		miatt		miatt				
1980	4613	3176	2316	256	51 721	19 624	12 265	565
1981	5098	3475	2544	308	54 130	21 083	13 588	656
1982	5527	3815	2866	342	54 889	21 305	13 371	688
1983	5865	4001	2885	348	56 889	21 409	13 917	674
1984	6290	4183	2965	428	54 424	19 759	12 696	653
1985	6067	4072	2934	419	52 246	18 815	12 283	691
1986	6513	4502	3263	442	56 871	20 101	13 204	696
1987	6655	4611	3514	376	59 682	20 870	13 713	718
1988	6220	4274	3287	333	59 806	22 518	15 275	693
1989	6362	4635	3661	274	56 472	21 966	15 530	570
1990*	5156	4122	3270	376	41 399	18 802	14 570	710

*Előzetes adat.

Megjegyzés: 1989 végén és 1990-ben közkegyelmi rendelkezés volt.

Forrás: Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

A vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár forintban

	Társadalmi tulajdon- ban okozott kár	Személyek tulajdoná- ban okozott kár	Összes okozott kár
1968	128 778 300	49 278 600	178 056 900
1969	169 442 900	51 318 100	220 761 000
1970	245 109 700	65 294 300	310 404 000
1971	241 704 800	66 969 600	308 674 400
1972	199 277 000	78 832 000	278 109 000
1973	219 784 000	81 326 000	301 110 000
1974	170 666 800	96 440 600	267 107 400
1975	181 847 000	105 672 000	287 519 000
1976	260 773 000	117 617 000	378 390 000
1977	177 550 800	108 148 900	285 699 700
1978	224 919 000	143 718 000	368 637 000
1979	240 712 400	162 555 900	403 268 300
1980	262 806 000	221 975 000	484 781 000
1981	330 249 800	289 575 600	619 825 400
1982	1 265 347 000	329 609 100	1 594 956 100
1983	626 443 000	410 869 500	1 037 312 500
1984*	573 312 000	506 823 400	1 080 135 400
1985	739 253 100	674 280 200	1 413 533 300
1986	1 010 292 500	743 199 500	1 753 492 000
1987	1 215 424 000	923 218 300	2 138 642 300
1988	1 220 951 800	1 536 833 000	2 757 784 800
1989	1 748 604 000	2 223 482 200	3 972 086 200
1990	4 038 600 000	6 067 200 000	10 105 800 000

*A Szépművészeti Múzeumban elkövetett betöréses lopással okozott kár nélkül.

Forrás: A Legfőbb Ügyészség Tájékoztatója.

Az erőszakos bűnözés terjedelme és tendenciája a Föld egyes országaiban

Gyakor- sági sor- rend	Ország	Év	100 000 la- kosra eső erőszakos bűncselekmé- nyek	Tendencia	Megjegyzés
1.	Grenada	1985-1986	845,9		
2.	Seychelle Köztársaság	1983-1986	746,1	stagnáló	erőszakos közösülés nélkül
3.	Saint Lucia	1985-1986	677,2		
4.	Brit Antillák	1977-1980	590,4	emelkedő	
5.	Botswana	1983-1986	512,8	emelkedő	
6.	Bahrain	1985	476,0		
7.	Bahama-szigetek	1977-1986	442,8	stagnáló	
8.	Kajman-szigetek	1983-1986	437,5	stagnáló	
9.	Kanada	1974-1986	428,8	csökkenő	
10.	USA	1970-1986	428,4	emelkedő	
11.	Zambia	1982-1986	392,9	csökkenő	
12.	Lesotho	1977-1986	377,2	stagnáló	
13.	Hongkong	1977-1986	339,2	csökkenő	
14.	Venezuela	1977-1986	310,7	stagnáló	
15.	Zimbabwe	1983-1986	294,0	emelkedő	
16.	Jamaica	1979-1986	291,1	csökkenő	
17.	Svédország	1970-1986	275,6	csökkenő	
18.	Izrael	1973-1986	256,2	csökkenő	
19.	Trinidad és Tobago	1977-1986	250,6	stagnáló	
	AMERIKAI ÁTLAG		245,2		
20.	Koreai Köztársaság	1972-1986	241,5	csökkenő	
21.	Észak-Irország	1977-1986	239,2	emelkedő	
22.	Finnszág	1970-1986	232,1	csökkenő	
23.	Guyana	1983-1984	230,0		
24.	Irak	1979-1980	226,4		
25.	Anglia és Wales	1970-1986	223,5	emelkedő	
31.	Skócia	1971-1984	179,5	emelkedő	
32.	NSZK	1970-1986	160,8	emelkedő	
33.	Kuvait	1977-1986	154,5	csökkenő	
34.	Hollandia	1977-1986	151,4	emelkedő	
35.	Franciaország	1977-1986	148,8	emelkedő	
	NEMZETKÖZI ÁTLAG		137,8		
	AUSZTRÁLIAI ÉS ÓCEÁNIAI ÁTLAG		122,9		
	AFRIKAI ÁTLAG		119,8		
41.	Spanyolország	1977-1986	119,4	emelkedő	
42.	Ausztrália	1977-1986	118,4	emelkedő	
43.	Luxemburg	1977-1986	117,2	emelkedő	
44.	Kolumbia	1980-1984	115,2	emelkedő	
45.	Dánia	1970-1986	115,2	emelkedő	
	EURÓPAI ÁTLAG		110,1		
46.	Kenya	1983-1985	109,6	stagnáló	
47.	Belgium	1977-1986	104,9	emelkedő	
48.	Új-Zéland	1977-1986	102,8	emelkedő	
49.	Elefántcsontpart	1984-1986	98,4	emelkedő	
50.	Olaszország	1970-1986	97,7	stagnáló	
51.	Norvégia	1970-1986	95,0	csökkenő	
	ÁZSIAI ÁTLAG		90,7		
53.	NDK	1977-1983	87,0	stagnáló	
54.	Pillőp-szigetek	1979-1986	86,8	emelkedő	súlyos testi sértés nélkül
58.	Lengyelország	1970-1982	79,6	csökkenő	
62.	Magyarország	1970-1986	74,4	emelkedő	
63.	Szingapúr	1983-1986	72,8	emelkedő	
64.	Monaco	1977-1986	72,3	stagnáló	
65.	Libanon	1977-1986	69,3	emelkedő	
67.	Irország	1970-1986	66,5	csökkenő	
68.	Thaiföld	1970-1986	61,1	stagnáló	erőszakos közösülés nélkül
69.	Izland	1977-1981	60,5	stagnáló	
70.	Malaysia	1977-1986	57,2	emelkedő	
71.	Japán	1970-1986	50,8	csökkenő	
77.	Ausztria	1977-1986	44,2	stagnáló	
87.	Törökország	1977-1984	28,2	csökkenő	
88.	Portugália	1981-1986	27,6	emelkedő	
89.	Szovjetunió	1987-1988	26,9		
93.	Görögország	1977-1986	18,8	emelkedő	
104.	India	1979-1985	8,1	csökkenő	súlyos testi sértés nélkül
105.	Kína	1986	7,7		
112.	Egyiptom	1979-1984	3,0	stagnáló	erőszakos közösülés nélkül
113.	Kongó	1983-1986	2,5	csökkenő	rablás nélkül
114.	Mali	1985-1986	2,1		
115.	Togo	1983-1984	0,7		

* Ismertté vált emberölés, súlyos testi sértés, erőszakos közösülés, rablás.

Forrás: Interpol, ENSZ, nemzeti statisztikák alapján.

Az erőszakos bűnözés terjedelme és tendenciája Magyarországon

	Az ismertté vált erőszakos bűncselekmények száma	1965 = 100	100 000 lakosra jutó erőszakos bűncselekmények száma	1965 = 100
1965	13 097	100,0	129	100,0
1966	14 107	107,7	139	107,8
1967	13 675	104,4	134	103,9
1968	13 415	102,4	131	101,6
1969	14 715	112,4	143	110,9
1970	16 464	125,7	160	124,0
1971	15 957	121,8	153	118,6
1972	14 566	111,2	141	109,3
1973	13 581	103,7	131	101,6
1974	13 154	100,4	126	97,7
1975	14 049	107,3	134	103,9
1976	14 795	113,0	140	108,5
1977	14 016	107,0	132	102,3
1978	13 131	100,3	123	95,3
1979	12 714	97,1	119	92,2
1980	13 196	100,8	123	95,3
1981	14 565	111,2	136	105,4
1982	14 290	109,1	133	103,1
1983	16 743	127,8	156	120,9
1984	18 099	138,2	169	131,0
1985	17 598	134,4	165	127,9
1986	18 967	144,8	178	138,0
1987	17 791	135,8	168	130,0
1988	16 283	124,3	154	119,3
1989	17 043	130,1	161	124,8
1990	20 383	155,6	196	151,9

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

Erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények 100 000 lakosra jutó gyakorisága a fővárosban és az ország megyéiben az 1979–1988 közötti évek átlagában

Rangsor	Megyék, főváros	A 10 év átlagos gyakorisága
1	Borsod-Abaúj-Zemplén	202
2	Szabolcs-Szatmár	178
3	Hajdú-Bihar	176
4	Nógrád	162
5	Somogy	160
6	Főváros	159
7	Baranya	158
8	Heves	153
9	Pest	153
	ORSZÁGOS ÁTLAG	150
	MEGYÉK ÁTLAGA	148
10	Komárom	146
11	Fejér	145
12	Bács-Kiskun	140
13	Veszprém	133
14	Szolnok	132
15	Zala	128
16	Tolna	128
17	Békés	109
18	Csongrád	107
19	Vas	106
20	Győr-Sopron	105

Forrás: Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika alapján.

Az erőszakos és garázda jellegű szabálysértésekért elmarasztaltak számának alakulása Magyarországon

	Az erőszakos és garázda jellegű szabálysértésekért elmarasztaltak száma	1965 = 100	100 000 lakosra eső gyakoriság	1965 = 100
1965	39 595*	100,0	390,7*	100,0
1966	45 303*	114,4	445,9*	114,1
1967	45 923*	116,0	450,4*	115,3
1968	44 600*	112,6	435,7*	111,5
1969	43 300	109,4	421,4	107,9
1970	40 200	101,5	389,7	99,7
1971	41 382	104,5	396,2	101,4
1972	36 611	92,5	353,7	90,5
1973	35 006	88,4	337,0	86,3
1974	35 546	89,8	341,1	87,3
1975	34 246	86,5	325,9	83,4
1976	32 441	81,9	306,9	78,6
1977	30 656	77,4	288,5	73,8
1978	28 788	72,7	269,8	69,1
1979	28 508	72,0	266,5	68,2
1980	27 852	70,3	260,1	66,6
1981	26 490	66,9	247,3	63,3
1982	24 315	61,4	227,0	58,1
1983	25 701	64,9	240,2	61,5
1984	27 327	69,0	255,9	65,5
1985	27 012	68,2	253,5	64,9
1986	28 223	71,3	265,3	67,9
1987	28 020	70,8	265,0	67,8
1988	23 712	59,9	223,6	57,2
1989	16 653	42,1	158,6	40,6

*Veszélyes fenyegetés nélkül.

Forrás: KSH.

Az ismertté vált, valamint a cigány bűnelkövetők számának alakulása

Bűnelkövetők	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Az összes ismertté vált bűnelkövető száma	72 880	77 649	77 174	83 324	83 492	85 765	93 176
Az összes ismertté vált bűnelkövető arányának %-os alakulása, ha 1975=100%	94,3	100,5	99,9	107,8	108,1	110,0	120,6
A cigány bűnelkövetők %-os aránya az összes bűnelkövetőkön belül	6,1	7,1	7,4	8,0	8,2	8,3	8,8
Ennek %-os alakulása, ha 1975=100%	119,6	139,2	145,0	156,8	160,7	162,7	172,5

Forrás: Tauber-Balog: A cigányság bűnözése továbbra is aktuális társadalmi probléma, *Belügyi Szemle*, 1988/3.

Kiemelt bűncselekmények ismert sértettjeinek életkor és nem szerinti megoszlása

	A férfi sértettek életkori megoszlása										A női sértettek életkori megoszlása										Összesen	
	gyermek (0-13)		fiatal (14-17)		ifjú (18-24)		felöltt (25-59)		idős (60 felett)		gyermek (0-13)		fiatal (14-17)		ifjú (18-24)		felöltt (25-59)		idős (60 felett)			
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%		szám
1981	629	1,0	1650	2,5	5100	7,7	32748	49,3	4512	6,8	537	0,8	891	1,3	2679	4,0	14199	21,5	3357	5,0	66302	
1982	654	1,0	1839	2,7	4902	7,2	33383	49,3	4557	6,7	530	0,8	888	1,3	2619	3,7	15002	22,3	3390	5,0	67764	
1983	769	1,0	2202	2,7	53937	27,2	37097	49,3	5050	6,7	587	0,8	1046	1,4	2789	3,7	16591	22,1	3688	4,9	75172	
1984	789	1,0	2358	2,9	5550	6,9	39916	49,7	5451	6,8	684	0,9	1013	1,3	2789	3,3	17777	22,1	4064	5,1	80288	
1985	969	1,1	2522	2,9	5483	6,3	42851	49,3	5629	6,5	675	0,8	971	1,1	3036	3,5	20254	23,4	4464	5,1	86854	
1986	979	1,1	2468	2,7	5838	6,3	46548	50,1	5994	6,5	622	0,7	1414	1,5	3158	3,4	21190	22,8	4514	4,9	92 818	
1987	913	0,9	2323	2,4	6142	6,3	49025	50,1	5847	6,0	562	0,6	1081	1,1	3147	3,2	22907	23,4	5168	5,3	97749	
1988	1165	1,1	2723	2,7	7735	7,5	49791	48,6	7316	7,1	812	0,8	1078	1,1	3487	3,4	23189	24,6	5249	5,1	102545	
1989	1219	0,9	3093	2,4	10369	8,0	63546	48,9	9615	7,3	782	0,6	1295	1,0	4397	3,4	32040	24,6	6711	5,2	130060	
1990	1113	0,5	4075	2,0	16696	8,2	103278	50,4	15097	7,4	750	0,4	1554	0,8	6574	3,2	45809	22,3	9875	4,8	204821	

Forrás: A táblázatokat Dr. Tóth Tihamér főiskolai docens állította össze.

A gyermekkorú sértettek száma egyes kiemelt bűncselekményi kategóriákban

	Germekko- rú sértet- tek össze- sen	Személy elleni	Bejzett ember- ölés és kísérlete	Testi sértés	Közúti baleset ál- tal okozott	Erőszakos közöszülés	Szemé- lyek javai ellen elkö- vetett	Rablás	Kiskorú veszélyez- tetése*
1985	1644	369	40	299	217	126	865	126	811
1986	1641	329	36	272	224	141	863	114	1005
1987	1475	311	39	244	224	89	777	131	1060
1988	1977	300	46	189	234	75	666	80	625
1989	1994	300	30	200	285	66	685	175	578
1990	1863	278	31	164	262	72	787	86	366

*1985-1987-re a sértettek helyett csak a bűncselekmények száma áll rendelkezésre.

Forrás: Tájékoztató a gyermek- és időskorú sértettek számának alakulásáról. Legfőbb Ügyészségi Számítástechnika-alkalmazási és Információs Központ, Budapest, 1990.

Válogatott bibliográfia

Az alábbiakban válogatást adunk olyan publikációkból, melyek lapunk e számának témáihoz kapcsolódnak

- Abrahamsen, D.: *The psychology of crime*, John Wiley, New York, 1960.
- Arnold, H. – Korinek, L.: Kriminalitätsbelastung in der Bundesrepublik Deutschland und Ungarn. In: Böhm et al. (Hrsg.): *Kriminologie in sozialistischen Ländern*, Bochum, 1985.
- Bakóczy A.: *Az emberölés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1984.
- Bakóczy A.: A vagyon elleni bűnözés és okai. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 23. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986.
- Bakóczy A.: A testi épség elleni szándékos bűnözés kriminológiája. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 25. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988.
- Bárd K.: Alkalmazott viktimológia Észak-Amerikában, *Magyar Jog*, 1984/1.
- Békés I.: *Gondatlanság a büntetőjogban*, Budapest, 1974.
- Boros J.: Eltűnt kategóriák komplex vizsgálata. Kézirat, 1984.
- Boros J. – Münnich I.: Kísérlet a visszaesés bejósolására. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 20. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
- Boros J. – Münnich I.: A visszaesés és a börtönadaptáció előrejelzése fiataloknál. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 22. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986.
- Borsi Z.: A hazai bűnözés és a bűnüldözési statisztika, *Statisztikai Szemle*, 1987/7.
- Carter, R.M. – McGee, R.A. – Nelson, E.K.: *Corrections in America*, J.B. Lippincott Co., 1975.
- Clinard, M.B. – Quinney, R.: *Criminal behavior systems*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1973.
- Cloward, R.A. – Ohlin, L.E.: *Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs*, The Free Press, Glencoe, 1960.
- Cohen, A.K.: *Delinquent boys*, Free Press of Glencoe, New York, 1955.
- Dávid G.: A városi bűnözés intenzitása, *Belügyi Szemle*, 1988/10.
- Dávid G. – Tauber I. – Vígh I.: *A hátrányos helyzet és a bűnözés összefüggései. A bűnmegelőzésről*, Igazságügyi Minisztérium, Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, Budapest, 1984.
- Déri P.: Bűnözési helyzetünk és várható alakulása 2000-ig, *Belügyi Szemle*, 1987/1.
- Diczig I.: A magyarországi bűnözés várható alakulása az ezredfordulóig. In: *Kriminológiai és pszichológiai tanulmányok*, 4. kötet, Budapest, 1988.

- Dobos J.: A lakásbetörések helyzete, *Belügyi Szemle*, 1983/1.
- Durkheim, E.: *Az öngyilkosság*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1967.
- Economic crises and crime*. Council of Europe, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 1985.
- Egressy A.: A garázdaság kriminológiai sajátosságai. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 8. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1970.
- Eissler, K.R. (ed.): *Searchlights on delinquency*, International Universities Press, 1949.
- Erikson, E.H.: *Childhood and society*, New York, 1950.
- Exner, F.: *Kriminologie*, Berlin, 1949.
- Eysenck, H.J. – Gudjonsson, G.H.: *The causes and cures of criminality*, Plenum Press, New York, 1989.
- Eysenck, S.B.G. – Rust, J. – Eysenck, H.J.: Personality and the classification of adult offenders, *British Journal of Criminology*, 1977/17.
- Gibbons, D.C.: *Society, crime, and criminal careers*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1973.
- Glover, E.: *The roots of crime*, Imago Publishing Company Ltd., 1960.
- Glueck, S. – Glueck, E.: *Physique and delinquency*, Harper and Bros., New York, 1956.
- Gödöny J.: A visszaeső bűnözés kriminológiai problémái. In: Vigh J. (szerk.): *Az Összehasonlító Kriminológia Nemzetközi Központjának IV. Regionális Szemináriuma*, Budapest, 1980.
- Gödöny J.: A bűnözés új jelenségei és a megelőzés, *Belügyi Szemle*, 1987/9.
- Gödöny J.: A társadalmi beilleszkedési zavarok és a bűnözés. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 24. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.
- Gönczöl K.: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.
- Gönczöl K.: Az urbanizáció hatása az erőszakos bűnözés alakulására, *Jogtudományi Közlöny*, 1982/12.
- Gönczöl K.: A bűnös viselkedési minta, *Valóság*, 1986/11.
- Gönczöl K.: *Bűnöző szegények – Szegény bűnözők*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991.
- Görgényi I.: Az 1980-as évek erőszakos bűnözésének viktimológiai jellemzői Magyarországon, *Magyar Jog*, 1990/12.
- Guttmacher, H.S.: The psychiatric approach to crime and correction. In: Nice, R.W.C. (ed.): *Criminal psychology*, New York, 1962.
- Halász L. – Marton L.M. (szerk.): *Típustanok és személyiségvonások*, Gondolat, 1978.
- Horváth T.: *Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965.
- Irk F.: *Közúti balesetek*, Budapest, 1979.
- Irk F.: A társadalmi rétegződés kriminológiai és büntetőjogi vetületének rendszere. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 18. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981.
- Jacks, I. – Cox, S.G. (ed.): *Psychological approaches to crime and its correction*, Nelson-Hall Inc., 1984.

- Jankovic, J.: Labour market and imprisonment, *Crime and Social Justice*, London, 1977/8.
- Kerezi K.: Bevezetés a gyermek- és fiatalok sérelmére elkövetett bűncselekmények viktimológiai értelmezésébe. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 25. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988.
- Kerezi K.: A gyermek mint áldozat, *Gyermek- és Ifjúságvédelem*, 1989/4.
- Kerezi K.: A kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények viktimológiai megközelítése. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 27. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- Kertész I.: A bűnözés társadalmi háttere, *Jogtudományi Közlöny*, 1981/2.
- Király T.: A magyarországi bűnözés kis tükre, *Magyar Tudomány*, 1985/5.
- Korinek L.: A bűnmegelőzésről – Japán példája kapcsán, *Belügyi Szemle*, 1986/3.
- Korinek L.: *Rejtett bűnözés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988.
- Korinek L.: A munkanélküliség és a bűnözés kapcsolatának néhány kérdése, *Belügyi Szemle*, 1989/8.
- Kratochwill F.: *A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárási jogban*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 1990.
- McGahey, M.: *Economic conditions, neighborhood organization and urban crime*, University of Chicago, Chicago, 1986.
- Megargee, E. – Bohn, M.J.: *Classifying criminal offenders*, Sage, Beverly Hills, California, 1973.
- Megargee, E.J.: *Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme anti-social aggression*, Psychological Monographs, No. 80, 1966.
- Merényi K.: *A szexuális erőszak*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.
- Merton, R.K.: Társadalmi struktúra és anomia. In: Szabó A. (szerk.): *Kriminálpszichológiai szöveggyűjtemény*, Tankönyvkiadó, 1975.
- Miller, B.W.: Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency, *Journal of Social Issues*, 1958/14.
- Molnár J.: *Galeribűnözés. Antiszociális fiatalok csoportok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.
- Molnár J.: *Életkor, nem és bűnözés* (Doktori értekezés), 1989 (megjelenés alatt).
- Molnár J. – Münnich I.: A fiatal-felnőttkorúak és a büntetőjog. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai Tanulmányok*, 13. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976.
- Münnich I.: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 10. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- Münnich I. – Szakács F. (szerk.): *Bűnöző fiatalok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977.
- Münnich I. – Vág A.: Az intelligencia színvonal mutatói (MAWI teszt) egy hazai reprezentatív bűnelkövetési mintában. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 25. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988.
- Münnich I. – Vág A.: A férfi bűnelkövetők gyermekkorai és a P.F.T. teszt. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 26. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989.

- Münnich I. – Vág A.: A férfi bűnelkövető felnőttkori jellemzői és személyiségének jellemzése az MMPI teszt magyarországi standardjai alapján. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 27. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- Nietzel, M.T.: *Crime and its modification*, Pergamon Press, Oxford, 1979.
- Patera A.: A bűnözésben eltöltött újabb évtized. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 22. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.
- Patera A.: Társadalmi beilleszkedési zavarok és a visszaeső bűnözés. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 24. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.
- Patera A. – Tavassy T.: A visszaeső bűnözés mint a bűnözés sajátos újratermelődé-
sének egyik alapja. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanul-
mányok*, 24. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.
- Pusztai L.: Kriminálprognosztika, *Belügyi Szemle*, 1988/10.
- Raskó G.: A mai polgári viktimológia helyzete két nemzetközi szimpozion tükrében.
In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 15. kötet,
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978.
- Raskó G.: *A női bűnözés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978.
- Reicher, J.W.: Psychoanalytically oriented treatment of offenders diagnosed as de-
velopmental psychopaths. The Mesdagkliniken Experience, *International Journal
of Law and Psychiatry*, 1979/1.
- Roebuck, J.B.: *Criminal typology*, Charles C. Thomas, Springfield, Ill., 1966.
- Rózsa J.: A rablás kriminológiai kérdéseiről. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és
kriminalisztikai tanulmányok*, 8. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1970.
- Rózsa J.: *Szexuális bűnözés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977.
- Rózsa J. – Münnich I.: Erőszakos bűnözés az elmúlt negyedszázadban. In: Gödöny
J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 23. kötet, Közgazdasági
és Jogi Könyvkiadó, 1986.
- Sajó A.: Az áldozattá válás 1986–87. évi vizsgálatának tanulságai, *Belügyi Szemle*,
1989/11.
- Sarnecki, J.: Some mechanisms of the growth of crime in Sweden, *Archiwum Krymi-
nologii*, 1985/12.
- Schneider, H.J.: *Das Opfer und sein Täter – Partner in Verbrechen*, München, 1979.
- Sessar, K.: Wenn Krankheit und Verbrechen zu schwinden drohen, *Monatsschrift für
Kriminologie und Strafrecht*, 1989/5.
- Sutherland, E.H.: *Principles of criminology*, Lippincot, Philadelphia, 1939.
- Szabó A.: *Bűnözés, ember, társadalom*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.
- Szabó A.: Új jelenségek a bűnözésben és a megelőzés, *Belügyi Szemle*, 1987/9.
- Szabó A.: A bűnüldözési stratégiáról, *Belügyi Szemle*, 1988/12.
- Tauber I.: *A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés összefüggései, különös tekintettel
egy-egy kisebbségi csoportokra*, Tankönyvkiadó, 1986.
- Tauber I. – Balogh S.: A cigányság bűnözése továbbra is aktuális társadalmi problé-
ma, *Belügyi Szemle*, 1988/3.
- Tauber I. – Ferencz Z.: A fiatalok cigány bűnelkövetők cselekményeinek sajátos-
ságai, *Belügyi Szemle*, 1980/11.

- Tavassy T.: Fiatal felnőttek visszaeső bűnözése. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 5. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966.
- Tóth T.: A bűnözés magánszemély sértettjeinek kártalanítása, *Belügyi Szemle*, 1981/8.
- Tóth T.: A bűnözés viktimológiai jellemzői, *Statisztikai Szemle*, 1985/12.
- Tóth T.: Deviáns kapcsolatok kriminológiai sajátosságai, A Társadalmi Beilleszkedési Zavarok főirány kutatásai, *Tájékoztató Bulletin*, 15. kötet, 1989.
- Az új családjogi törvény büntetőjogi összefüggései, Kriminológiai közlemények, 20. kötet, MTA Kriminológiai Társaság, Budapest, 1988.
- Vág A.: Pillanatkép a nagyvárosi bűnelkövetők makroszociológiájáról. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 19. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1982.
- Vavró I.: *A bűnözés kriminálstatisztikai jellemzői*, Budapest, 1976.
- Vavró I.: A bűnözés alakulása Magyarországon 1971 és 1987 között, *Statisztikai Szemle*, 1989/2.
- Vavró I.: Az elítéltek főbb demográfiai jellemzői 1980–1988 között, *Statisztikai Szemle*, 1990/2.
- Vavró I. – Vabrik L.: *A gyermek és fiatalkori bűnözés főbb jellemzői Magyarországon (1974–1983)*, Szeged, 1987.
- Vigh J.: *Kauzalitás, determináció és prognózis a kriminológiában*, Akadémiai Kiadó, 1980.
- Vigh J. – Gönczöl K. – Kiss Gy. – Szabó Á.: *Erőszakos bűncselekmények és elkövetők*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- Vigh J. – Tauber I. – Madácsi I.: *A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata*, BM Könyvkiadó, 1988.
- Viktimológia. Tanulmányok a bűnözés áldozatairól*, Kriminológiai Közlemények, 37–38. kötet, MTA Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991.
- Virág Gy. – Vág A.: Csalók szociológiai és pszichológiai jellemzői. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok*, 26. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989.
- Viski L.: *Közlekedési büntetőjog*, Budapest, 1974.
- Walter, M. – Fischer, W.: Strukturen registrierter Kriminalität und ihren Bewältigung in Budapest und Hamburg. In: *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrecht*, 1988/8.
- Wolfgang, M.E. – Ferracuti, F.: *The subculture of violence: toward an integrated theory in criminology*, Tavistock, London, 1967.
- Yablonsky, L.: *The violent gang*, MacMillan, New York, 1962.
- Yochelson, S. – Samenow, S.E.: *The criminal personality*, Jason Aronson, 1977.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Kutatási információk*

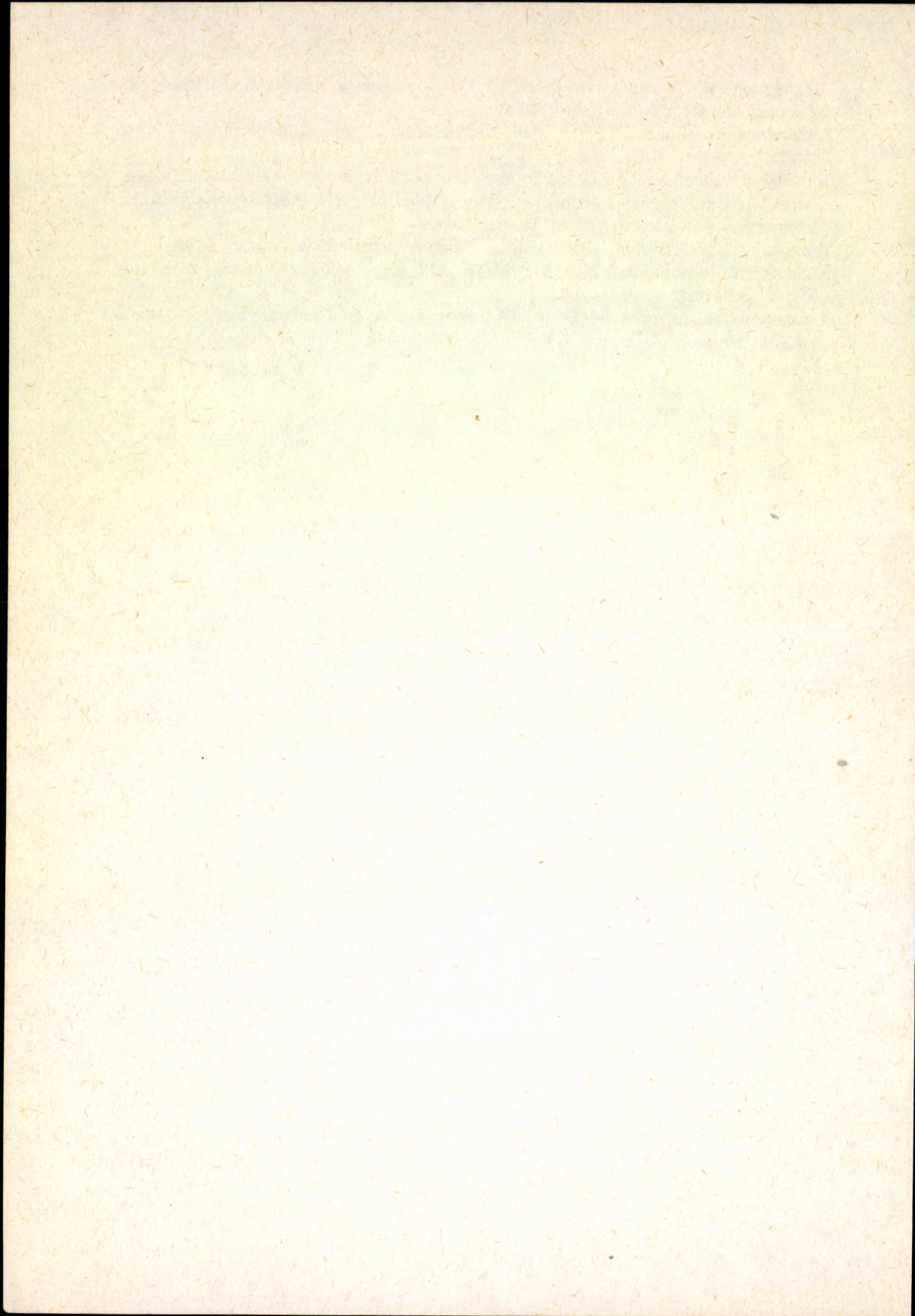
Az alábbiakban válogatást adunk olyan jelenleg is folyó kutatásokból, melyek lapunk e számának témáihoz kapcsolódnak

- „Az áldozatok jogi helyzete és kártalanítása”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Vigh József.
- „Az alkoholisták és a kábítószerélvező bűnelkövetők kényszergyógyítása végrehajtásának új modellje”, IM Büntetésvégrehajtási Parancsnokság, témafelelős: Boros János.
- „Alternatív büntetési formák és a pártfogó felügyelete”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Gönczöl Katalin.
- „A belügyi vezetők vezetői alkalmasságának vizsgálata”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Mózer Edit.
- „A betöréses lopás vizsgálata a sértett jogainak érvényesülése szempontjából. Kísérlet a sértetti segélyszolgálat létrehozására”, MTA ÁJI – Kriminológiai Társaság, az Állami Biztosító szponzorálásával, témavezető: Fehér Lenke.
- „A bűncselekmény sértettjeinek kriminológiája”, Rendőrtiszti Főiskola, témavezető: Tóth Tihamér.
- „A bűnözés és a társadalmi struktúra összefüggései”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Tauber István.
- „A bűnözés komplex (társadalmi, politikai, morális, gazdasági) következményei”, OKKRI, témavezető: Kránitz Mariann.
- „A büntetésvégrehajtás reformja”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témavezető: Gönczöl Katalin.
- „A büntetőeljárás és az Európai Emberi Jogi Konvenció jelentősége”, OKKRI, témafelelős: Farkas Ákos.
- „A büntető felelősségrevonás redukciója”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Vigh József.
- „A bűnüldözés mechanizmusának javítását szolgáló kutatások”, OKKRI, témavezető: Pusztai László.
- „A bűnüldöző szervek történeti fejlődése 1945-től napjainkig”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Tauber István.

* Az itt közölt listában a következő rövidítéseket használtuk: ÁJI – Állam- és Jogtudományi Intézet, ÁJK – Állam- és Jogtudományi kar, BM – Belügyminisztérium, ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem, IM – Igazságügyi Minisztérium, MTA – Magyar Tudományos Akadémia, OKKRI – Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, ORFK – Országos Rendőrfőkapitányság.

- „A családon belül a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények mint a veszélyeztetettség szélső értékei”, ORFK, témavezető: Kacziba Antal.
- „A cserbenhagyásos gázolás pszichés háttere”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Csernyikné Póth Ágnes.
- „Deviáns karrierек elemzése a sikeres szocializáció hátterének biztosítása érdekében”, OKKRI, témafelelősök: Gödöny József és Münnich Iván.
- „Az életkor és a bűnözés kapcsolatának vizsgálata”, OKKRI, témafelelős: Molnár József.
- „Az erőszakos bűnözés pszichológiai vetületei”, OKKRI, témafelelős: Münnich Iván.
- „Az erőszakos bűnözés szociológiája”, OKKRI, témafelelős: Vág András.
- „Az erőszakos bűnözés területi sajátosságainak vizsgálata az ország északkeleti régiójában”, Miskolci Egyetem, Bűnügyi Tudományok Tanszéke, témafelelős: Horváth Tibor.
- „Fiatalkori bűnözés és a 80-as, 90-es évek magyar társadalma”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Tauber István.
- „A fiatalkorúak által megvalósított prostitúció vizsgálata”, OKKRI, témafelelős: Kránitz Mariann.
- „A garázdaság kriminológiai jellemzői”, OKKRI, témafelelős: Nagy László Tibor.
- „A gyermek- és fiatalkorúak sérelmére bekövetkezett bűncselekmények vizsgálata”, ORFK, témavezető: Kacziba Antal.
- „A gyermek- és fiatalkorúak sérelmére családon belül elkövetett bűncselekmények viktimológiai jellemzőinek feltárása”, OKKRI, témafelelős: Kerezsi Klára.
- „Individualizáció az ítélezés során”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Gönczöl Katalin.
- „A kiskorúak sérelmére családon belül elkövetett bűncselekmények viktimológiai vizsgálata”, OKKRI, témafelelős: Kerezsi Klára.
- „A kriminális életformából adódó pszichés nyereségek”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Nagy Gábor.
- „Kultúra, szubkultúra, bűnözés”, Rendőrtiszti Főiskola, témavezető: Tauber István.
- „A lakosság és a rendőrség kapcsolatának elemzése és pszichés háttere”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Kis Géza.
- „Lakossági és hatósági reakciók a devianciára, különös tekintettel a kriminális devianciára”, MTA ÁJI, témafelelős: Sajó András.
- „Munkanélküliség és a bűnözés”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Gönczöl Katalin.
- „A nyomozati és vizsgálati munkában rejlő megelőzési lehetőségek a gyermek- és ifjúságvédelem területén”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Hetényi József.
- „Az öregkori bűnözéssel kapcsolatos kriminológiai kutatás”, OKKRI, témafelelős: Molnár József.
- „A rablás kriminológiai jellemzői”, OKKRI, témafelelős: Csalay András.
- „A rendőri szerep, a pályaidentitás pszichés vizsgálata a közrendvédelmi állományban”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Csondorné Schüller Gabriella.
- „A személypercepció – személyfelismerés pszichés elemzése a vizsgálati munka ha-

- tékonyságának fokozása érdekében”, BM Rendőrtiszti Főiskola, Pszichológiai Tanszék, témafelelős: Fogarasi Mihály.
- „Szubkultúra és bűnözés”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Tauber István.
- „Társadalmi változások (gazdaság, kultúra, szubkultúra) és a bűnözés alakulása, valamint az erre reagáló intézményrendszer változásai”, BM Rendőrtiszti Főiskola, témavezetők: Sárkány István és Tauber István.
- „Terrorizmus”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Tauber István.
- „A többszörös visszaesők büntetése”, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék, témafelelős: Vigh József.
- „A visszaesőkkel szemben folytatott ítélkezési gyakorlat és a tettarányosság kérdése”, OKKRI, témafelelős: Patera Antal.



Függelék

(Az egyes bűncselekmény-kategóriák és azok felosztása az 1987-ben érvényben lévő Büntető Törvénykönyv alapján)

1. Az ismertté vált közvédas bűncselekmények száma egyenlő azoknak az egységes rendőrségi és ügyészségi bünygyi statisztikai adatszolgáltatás keretében gyűjtött bűncselekményeknek az összegével, amelyek miatt indított eljárásban – az utólagos felderítések kivételével:

- vádemelést (vádirat, vádindítvány);
- bíróság elé állítást;
- tárgyalás mellőzésével pénzbüntetés kiszabását;
- próbára bocsátás indítványozását;
- alkoholisták kényszergyógyításának indítványozását;
- kényszergyógykezelés elrendelését;
- elkobzási indítványt;
- vádemelés mellőzését;
- büntetőeljárás felajánlását;

büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok alapján:

- nyomozásmegszüntetést, illetve nyomozásmegtagadást;
- nyomozásmegtagadás, illetve nyomozásmegszüntetés melletti megrovásban részesítést; illetőleg
- az „elkövető kiléte nem állapítható meg” címén nyomozásmegszüntetést javasoltak vagy eszközöltek a bűnüldöző hatóságok.

2. Az ismertté vált bűnelkövetők száma egyenlő azoknak a gyanúsítottaknak a számával, akikkel szemben az eljárást

- vádemeléssel (vádirat, vádindítvány);
- bíróság elé állítással;
- tárgyalás mellőzésével pénzbüntetés kiszabására tett indítvánnyal;
- próbára bocsátás indítványozásával;
- alkoholisták kényszergyógyításának indítványozásával;
- kényszergyógykezelés elrendelésének indítványozásával;
- elkobzási indítvánnyal;
- büntetőeljárás felajánlásával;

nyomozásmegtagadás, illetve megszüntetés mellett

- megrovásban részesítéssel és
 - büntethetőséget megszüntető ok alapján
- fejezték be.

Állam elleni bűncselekmények: kémkedés, izgatás.

Személy elleni bűncselekmények: emberölés, emberölés előkészülete, gondatlan emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, öngyilkosságban közreműködés, magzatelhajtás, testi sértés, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, segítségnyújtás elmulasztása, gondozás elmulasztása, kényszerítés, személyes szabadság megsértése, magánlaksértés, levéltitok megsértése, rágalmazás, becsületsértés, kegyelet-sértés.

Közlekedési bűncselekmények: közúti járművezetés tiltott átengedése, közúti jármű ittas vezetése, közúti baleset okozása, közúti veszélyeztetés, közúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények, vízi jármű vezetésének tiltott átengedése, vízi jármű ittas vezetése, vízi közlekedés veszélyeztetése, vízi közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények, légi közlekedés veszélyeztetése, légi közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények, vasúti járművezetés tiltott átengedése, vasúti jármű ittas vezetése, vasúti közlekedés veszélyeztetése, vasúti közlekedés biztonsága elleni bűncselekmények.

Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni bűncselekmények: szeméremszétség, kerítés, kitarottság, üzletszerű kéjelgés és elősegítése, vérfertőzés, megrontás, természet elleni erőszakos fajtalanság, természet elleni fajtalanság, szemérem elleni erőszak, erőszakos közösülés, tartás elmulasztása, kiskorú veszélyeztetése, kettős házasság.

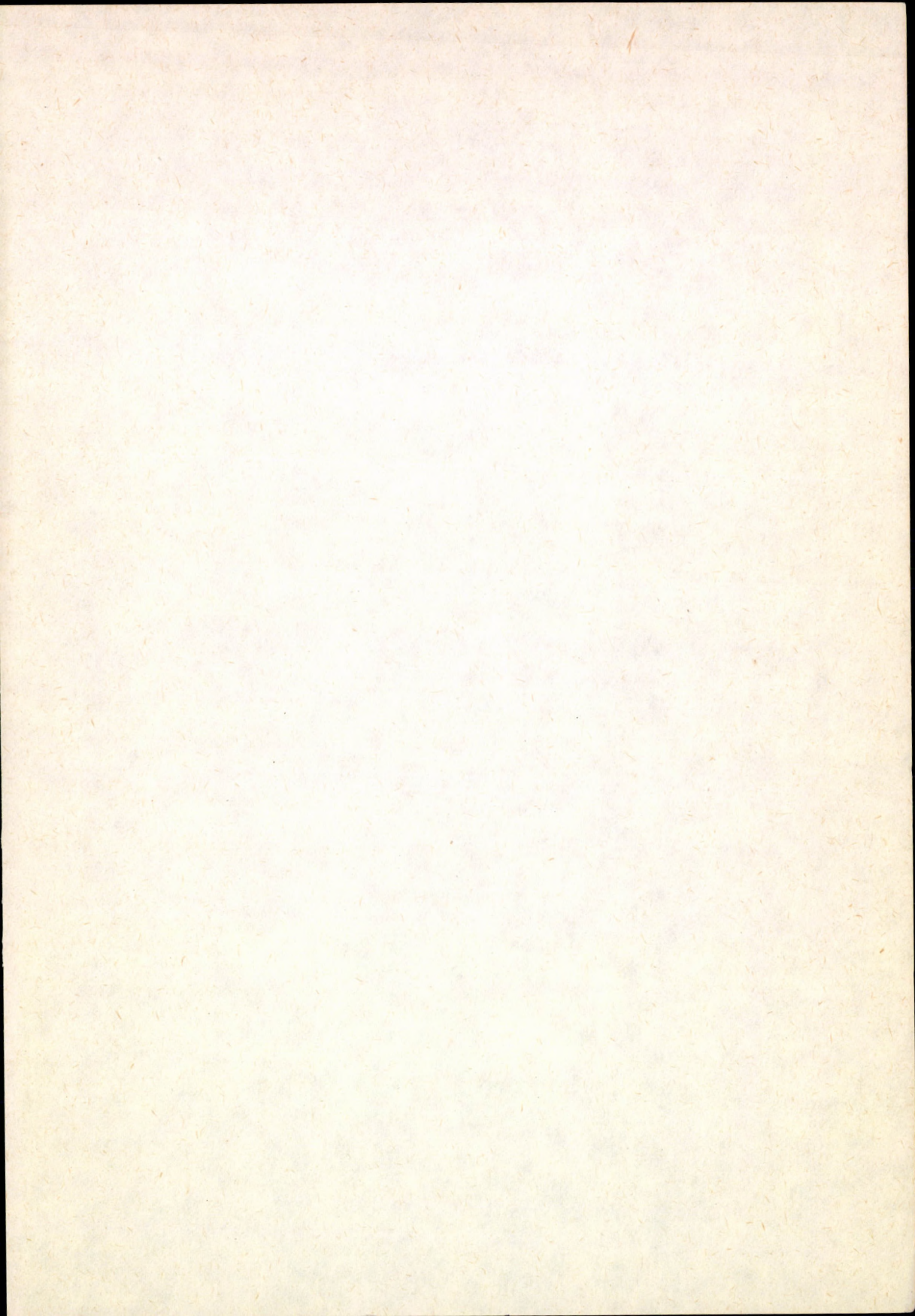
Államigazgatás, igazságszolgáltatás, közélet tisztasága elleni bűncselekmények: közérdekű bejelentés üldözése, befolyással üzérkedés, vesztegetés, zártörés, zugirászat, ügyvédi visszaélés, fogolyzandulás, fogolyszökés, bűnpártolás, mentő körülmény elhallgatása, hamis tanúzás, hatóság félrevezetése, hamis vád, hatóság vagy hivatalos személy megsértése, hivatalos személy támogatója elleni erőszak, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, hivatalos személy elleni erőszak, hivatali visszaélés, szolgálati titoksértés, államtitoksértés bejelentésének elmulasztása, államtitoksértés, embercsempészet, tiltott határátlépés, jogellenes tartózkodás, sajtórendészeti vétség.

Közrend elleni bűncselekmények: kuruzslás, káros szenvedélykeltés, visszaélés kábítószerekkel, természetkárosítás, környezetkárosítás, visszaélés ártalmas közfogyasztási cikkel, hamis statisztikai adatszolgáltatás, visszaélés okirattal, magánokirat-hamisítás, közokirat-hamisítás, önbíráskodás, közszemérem megsértése, garázdaság, rémhírterjesztés, közönség megsértése, tiltott szerencsejáték szervezése, közveszélyes munkakerülés, visszaélés robbanóanyaggal, lőfegyverrel, lőszerrel, közérdekű üzem működésének megzavarása, közveszély okozás.

Gazdasági bűncselekmények: visszaélés csekkel, vámorgazdaság, csempészet, visszaélés jövedékekkel, adócsalás, devizagazdálkodás megsértése, bélyeghamisítás, hamis pénz kiadása, pénzhamisítás, árdragítás, üzérkedés, engedély nélküli külkereskedelmi tevékenység, jogosulatlan külkereskedelmi tevékenység, rossz minőségű termék forgalomba hozatala, pénzügyi fegyelem megsértése, gazdasági ellenőrzés meghiúsítása, népgazdaság szerveinek megtévesztése.

Társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények: hitelsértés, vásárlók megkárosítása, jármű önkényes elvétele, rongálás, hanyag kezelés, orgazdaság, jogtalan elsajátítás, kifosztás, rablás, hűtlen kezelés, csalás, sikkasztás, betöréses lopás, lopás.

Személyek javai elleni bűncselekmények: hitelsértés, vásárlók megkárosítása, jármű önkényes elvétele, rongálás, orgazdaság, jogtalan elsajátítás, zsarolás, kifosztás, rablás, hűtlen kezelés, csalás, sikkasztás, betöréses lopás, lopás.



Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia

A kiadásért felel: Kosáry Domokos az MTA elnöke

A szerkesztésért felelős személy: Tamási Péter

Budapest, 1991. március

HU ISSN 0864-8174

Ára: 150,- Ft

INFO-Társadalomtudomány

- 1. szám: Válaszúton a magyar társadalom**
- 2. szám: Népbetegségeink? – A társadalmi beilleszkedési zavarok anatómiájához**
- 3. szám: Technikai fejlődésünk útvesztői**
- 4. szám: Egy mítosz és következményei – Az ún. „nem termelő” szféráról**
- 5. szám: Társadalmi rétegződésünk, társadalmi struktúránk**
- 6. szám: Reformgazdaság?**
- 7. szám: A szocializmus sorsfordulói**
- 8. szám: Az új alkotmány elé**
- 9. szám: Meg lehet-e állítani Magyarország népességfogyását?**
- 10. szám: Kisebbségben – A nemzetiségi kérdés margójára**
- 11. szám: Magyarország és a szociálpolitika**
- 12. szám: A hatalomról**
- 13. szám: Településeink, válságos régióink és az önkormányzatok**
- 14. szám: Az átmenet időszaka Közép- és Kelet-Európában**
- 15. szám: Külgazdaság: a magyar gazdaság megváltója?**